

บทที่ 7

ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่หล่อหลอมสู่การสร้างนิสัยการอ่านของคนไทย: การศึกษาเชิงคุณภาพ

การนำเสนอเนื้อหาสาระในบทนี้ เป็นการนำเสนอผลจากการศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัจจัยหรือเงื่อนไขที่หล่อหลอมสู่การสร้างนิสัยการอ่านของคนไทย ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย เงื่อนไข ลักษณะของกิจกรรม ประสบการณ์ที่ได้รับ และบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุน ส่งเสริม หรือเป็นอุปสรรคต่อการอ่าน จากกรณีศึกษาที่มีลักษณะนิสัยการอ่านสุดโต่งทั้งกลุ่มที่ชอบอ่านและไม่ชอบอ่าน โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (focus group technique) ซึ่งประกอบด้วยกรณีศึกษาที่ครอบคลุมทั้งวัยเยาวชน วัยทำงาน และวัยผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอรอบนอกในพื้นที่จังหวัดตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 13 จังหวัด ใน 4 ภูมิภาคของประเทศไทย จำนวน 27 กลุ่ม โดยมีกรณีศึกษาผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งหมด 191 คน ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 7.1

ตารางที่ 7.1 รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ จำแนกตามสถานที่ตั้งของที่อยู่อาศัย และวันที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

กลุ่มที่	วันที่	เดือน	พ.ศ.	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	จำนวนผู้ให้ข้อมูล(คน)
1	1	เมษายน	2553	ต.คลองกระแซง	เมือง	เพชรบุรี	6
2	11	เมษายน	2553	ต.ไร่สะทอน	บ้านลาด	เพชรบุรี	7
3	2	เมษายน	2553	ต.ท่าตะเภา	เมือง	ชุมพร	6
4	2	เมษายน	2553	ต.ตะโก	ทุ่งตะโก	ชุมพร	6
5	3	เมษายน	2553	ต.หาดใหญ่	หาดใหญ่	สงขลา	9
6	3	เมษายน	2553	ต.ท่าช้าง	บางกล่ำ	สงขลา	6
7	4	เมษายน	2553	ต.คูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	8
8	4	เมษายน	2553	ต.มะกอกเหนือ	ควนขนุน	พัทลุง	6
9	16	เมษายน	2553	ต.ตลาด	เมือง	มหาสารคาม	6
10	16	เมษายน	2553	ต.ดงบัง	นาโดน	มหาสารคาม	6
11	17	เมษายน	2553	ต.นุ่ง	เมือง	อำนาจเจริญ	6
12	17	เมษายน	2553	ต.โคกกลาง	สี้ออำนาจ	อำนาจเจริญ	7
13	18	เมษายน	2553	ต.หมากแข้ง	เมือง	อุดรธานี	8
14	18	เมษายน	2553	ต.หัวนาคำ	ศรีธาตุ	อุดรธานี	7
15	20	เมษายน	2553	ต.ในเมือง	เมือง	พิษณุโลก	8
16	20	เมษายน	2553	ต.นครป่าหมาก	บางกระทุ่ม	พิษณุโลก	6

ตารางที่ 7.1 รายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ จำแนกตามสถานที่ตั้งของที่อยู่อาศัย และวันที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล (ต่อ)

กลุ่มที่	วันที่	เดือน	พ.ศ.	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	จำนวนผู้ให้ข้อมูล(คน)			
17	21	เมษายน	2553	ต.เวียง	เมือง	พะเยา	8			
18	21	เมษายน	2553	ต.ฝายกวาง	เชียงคำ	พะเยา	8			
19	22	เมษายน	2553	ต.ช้างม่อย	เมือง	เชียงใหม่	8			
20	22	เมษายน	2553	ต.แม่ก้ำ	สันป่าตอง	เชียงใหม่	8			
21	25	เมษายน	2553	ต.ปากเพรียว	เมือง	สระบุรี	7			
22	25	เมษายน	2553	ต.ไผ่หลิว	ดอนพุด	สระบุรี	6			
23	24	เมษายน	2553	ต.บางเสา	สัตหีบ	ชลบุรี	6			
24	16	กรกฎาคม	2553	ต.แสนสุข	เมือง	ชลบุรี	8			
25	3	มิถุนายน	2553	แขวงลาดพร้าว	เขตจตุจักร	กรุงเทพฯ	8			
26	4	มิถุนายน	2553	แขวงศาลาธรรมสพน์	เขตทวีวัฒนา	กรุงเทพฯ	8			
27	8	กรกฎาคม	2553	แขวงวังใหม่	เขตปทุมวัน	กรุงเทพฯ	8			
รวม	27	กลุ่ม	27	ตำบล/แขวง	27	อำเภอ/เขต	13	จังหวัด	191	คน

การจำแนกกลุ่มผู้ที่ชอบอ่านและไม่ชอบอ่านหนังสือ

เนื่องจากนิยามของการเป็นคนชอบอ่านหรือรักการอ่านยังไม่มีข้อสรุปที่ยอมรับตรงกันได้ว่าบุคคลจะต้องมีพฤติกรรมในการอ่านอย่างไร มากน้อยเพียงใด จึงจะถือว่าเป็นคนชอบอ่านหรือรักการอ่าน เมื่อกล่าวถึงการรักการอ่านจึงอาจจะมีผู้ตั้งข้อสงสัยหรือถามหาคำอธิบายว่าเป็นอย่างไร

“...การอ่านหนังสือในวันหนึ่งเราอ่านก็ครั้งจึงจะถือว่ารักการอ่าน ถ้ามีเวลาว่างจากภารกิจมาอ่าน นี่เรียกว่ารักการอ่านใช่ไหม...”

(ชายชอบอ่าน วิทยาลัยพะเยา)

การวิจัยครั้งนี้จึงใช้วิธีการให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป็นผู้ประเมินตนเองว่าเป็นคนที่รักการอ่านหรือชอบอ่านหรือไม่ ดังตัวอย่าง

“...ผมติดนิสัยรักการอ่าน อ่านทุกประเภท หนังสือนิยายก็อ่านนิตยสารก็อ่าน อ่านทุกอย่างทุกทีที่มีเวลาว่าง...”

(ชายชอบอ่าน วิทยาลัยพะเยา)

“...ต้นตระกูลของผมไม่จบ ป.4 แล้วไม่ได้เรียนหนังสือด้วย อย่างแม่ผมอ่านหนังสือไม่ออกเลย
แปะโป้งอย่างเดียว ที่ชอบอ่านมันอาจจะเป็นนิสัยสันดาน ไม่รู้เหมือนกัน แต่ว่าผมชอบอ่าน...”

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยากรมหาวิทยาลัยราม)

“...คิดว่าเป็นโดยสายเลือดนะ เพราะว่า ทั้งบ้านจะชอบอ่านหนังสือหมด...”

(เป็ทมา ชอบอ่าน ข้าราชการครูเพชรบุรี)

“...ถ้าจะพูดถึงนิสัยจริงๆ ไม่ได้รักการอ่าน แต่อ่านเพื่อที่จะสอบให้ผ่าน สอบให้ได้...”

(อดิศักดิ์ ไม่ชอบอ่าน วิทยากรอำนาจเจริญ)

“...มันเป็นสันดาน ให้อ่านให้จดหนังสือ ไม่อ่าน รู้ว่ามันดีมีประโยชน์ แต่เราไม่ชอบ...”

(ผู้สูงอายุสงขลา ไม่ชอบอ่าน)

“...มีการปลูกฝังที่บ้าน เราไม่ค่อยสนใจ พ่อแม่ส่งเสริมโดยการบอกให้อ่านหนังสือ แต่เรา
ไม่ค่อยทำตาม ไม่ค่อยอ่านหนังสือมาตั้งแต่เด็ก...”

(จักรี ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“...คิดว่าการอ่านมีประโยชน์ แต่เหตุที่ไม่อ่านคือไม่ชอบ...”

(อภิษฐ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนเพชรบุรี)

การระบุตนเองดังกล่าว อาจมาจากฐานคิดหรือการกำหนดกรอบการพิจารณาที่แตกต่างกัน
ในการจัดสนทนากลุ่ม บางครั้งจึงพบว่าในกลุ่มซึ่งคนส่วนใหญ่ประเมินว่าตนเองเป็นผู้ที่ชอบอ่าน
นั้น ก็อาจจะมีผู้ที่ประเมินตนเองว่าไม่ชอบอ่านปะปนอยู่บ้าง ในทางกลับกันกลุ่มสนทนาซึ่งคน
ส่วนใหญ่ระบุว่าตนไม่ชอบอ่าน ก็อาจจะมีผู้ที่ประเมินตนเองว่าชอบอ่านหรือรักการอ่านปะปนอยู่
ด้วยเช่นกัน ซึ่งพฤติกรรมของผู้ที่ไม่ชอบอ่านนั้นค่อนข้างมีความชัดเจนว่าไม่ได้อ่าน อ่านน้อย
หรืออ่านเท่าที่จำเป็นตามสถานการณ์ ในขณะที่ผู้ที่ชอบอ่านหรือรักการอ่านจะมีพฤติกรรมการอ่าน
มากกว่าทั้งในเรื่องของจำนวนครั้งในการอ่าน ระยะเวลาที่ใช้ในการอ่าน ความปรารถนาและ
ความตั้งใจที่จะอ่าน อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ระบุตนเองว่าเป็นคนชอบอ่านหนังสือ บางส่วนอาจเป็น
เพียงความปรารถนาและความตั้งใจที่จะอ่าน แต่สภาพที่เป็นจริงนั้นมีการอ่านน้อยลงไปจากเดิม
หรือไม่ค่อยได้อ่าน เนื่องจากข้อจำกัดต่างๆ ก็เป็นไปได้ ดังประโยคที่ว่า

“...ชอบอ่าน แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้อ่าน เพราะว่าสายตาไม่ดี ...”

(อัมพร ชอบอ่าน วิทยากรมหาวิทยาลัยราม)

“...อยากรู้อะไรเราก็อ่าน เดี่ยวนี้ก็มีอ่านบ้าง ...”

(บานเย็น ชอบอ่าน ผู้สูงอายุเชียงใหม่)

การนำเสนอผลการวิจัยในบทนี้จะครอบคลุมประเด็นในเรื่อง 1) ทักษะว่าด้วยการอ่านและการแสวงหาความรู้ 2) ประโยชน์ของการอ่าน 3) ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างนิสัยการอ่าน 4) ปัญหาและอุปสรรคในการอ่านของคนไทย 5) เหตุผลของคนที่ไม่ชอบอ่านหนังสือ และ 6) วิธีการสร้างนิสัยการอ่านในภาพรวม ซึ่งจะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

ทักษะว่าด้วยการอ่านและการแสวงหาความรู้

เมื่อกล่าวถึงการอ่านในทัศนะของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ การอ่านในการเรียนหรือการอ่านเพื่อการศึกษา กับ การอ่านเพื่อการดำเนินชีวิต การให้ความหมายของการอ่านจึงเกี่ยวข้องกับมิติเหล่านี้ และการอ่านของคนแต่ละวัยมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไป เช่น ในกลุ่มเยาวชนอาจกล่าวถึงการอ่านในการเรียนเป็นหลัก วัยแรงงานอาจกล่าวถึงการอ่านเพื่อการทำงานและการดำเนินชีวิต ขณะที่ผู้สูงอายุอาจเน้นการอ่านเพื่อการดำเนินชีวิตเป็นหลัก

“... อ่านก็อ่านตอนสอบอย่างเดียว เวลาเรียนก็นิดหน่อยเขาพอรู้เรื่อง...”

(บัวทิพย์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชลบุรี)

“...เวลาเขาให้ทำการบ้านเราก็ทำได้ อันไหนทำไม่ได้เราก็ถามเพื่อน เพื่อนๆที่คบก็ไม่ค่อยอ่านหนังสือ ติดเล่นเหมือนกัน...”

(บัวทิพย์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชลบุรี)

“...เรื่องการอ่านไม่ค่อยชอบ จะอ่านก็เวลาเรียนเวลาสอบ เพราะถ้าไม่อ่านมันก็ผ่านไม่ได้...”

(ธนวิชญ์ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์)

“...ไม่ใช่ไม่ชอบอ่านเสียทีเดียว แต่เราอ่านในสิ่งที่เราชอบอ่านมากกว่า มีอ่านหนังสือบ้าง เพราะว่าจำเป็นต้องอ่าน อย่างถึงเวลาใกล้สอบ มันก็ต้องอ่านบ้าง...”

(จักรี ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“...พ่อจะอ่านหนังสือตอนเช้าๆ เห็นพ่ออ่านก็มีผลทำให้อ่านด้วย ที่ไม่ค่อยชอบอ่าน น้องชอบอ่าน พ่อแม่บอกให้ผมอ่านหนังสือช่วงสอบวันละ 2 ชั่วโมง ผมก็อ่าน แต่ผมก็คิดว่าอยู่แล้วที่ต้องอ่าน...”

(มานัส ชอบอ่าน นักเรียนสงขลา)

“...ตอนเด็ก ตอนแรกก็ไม่ชอบอ่านหนังสือ ชอบดูสารคดี แม่จะเอาพวกสารคดีมาให้ พอตอนโตขึ้นก็ชอบดูพวกประวัติศาสตร์ บางทีก็ซื้อมาอ่าน พวกหนังสือเรียน บางทีเพื่อนแนะนำว่า อาจารย์คนนี้เขียนดี ก็ซื้อมาอ่าน...”

(นริศร์ ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...สิ่งนั้นทำให้เราได้อ่านมาเรื่อยๆ ประกอบกับว่าพอเข้าไปเรียนมหาลัย ถ้าเกิดเราไม่อ่านหนังสือเรียนเลย มันไม่ได้ เวลาเราอยู่ม.ต้น ม.ปลายยังมีอาจารย์คอยช่วย แต่พออยู่มหาวิทยาลัยต้องช่วยตัวเอง ไม่มีใครมากระตุ้นเราแล้ว เราก็ต้องอ่าน...”

(นันทวุฒิ ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...ผมขอแยกเป็น 2 กรณี ผมว่าในด้านการศึกษา การอ่านช่วยได้เยอะ แต่ในด้านการใช้ชีวิต ผมว่าที่ผมอ่านนี้มันไม่ได้ช่วยอะไรเลยครับ มันแค่ให้เวลาผ่านไป จากตรงนี้ถึงตรงนี้...”

(อติวิชญ์ ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

พวกวิชาการหนูจะไม่ค่อยชอบอ่านเท่าไร หนูจะเน้นพวกนิตยสาร ความสวยความงาม พวกอาหารมากกว่า”

(ณัฐกฤติ ชอบอ่าน วิทยทำงานพิษณุโลก)

“...อยากให้เยาวชนมาใส่ใจใช้เวลาว่างในการอ่านมากกว่าการเล่นเกมส์ เพราะว่าการเล่นทำให้เราฉลาดรู้ ฉลาดคิด และใช้ได้ตลอดชีวิต ...”

(รภัทธร ชอบอ่าน วิทยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...พอมามาเป็นครู พอนักเรียนพูดอะไรมาปุ๊บเราตอบเขาได้ เราแก้ให้เขาได้ มันก็ภูมิใจลึกๆ ว่าฉันไม่ได้รู้เฉพาะที่สอนนะ ฉันรู้เยอะกว่านั้น แล้วก็พอสอนแล้วเราสามารถเสริมให้ได้ด้วย แล้วนักเรียนก็จะถามว่าทำไมอาจารย์รู้ ก็บอกเขาว่าอ่านสิ เลยรู้สึกว่ามันเป็นแรงเสริมเรื่อยๆ...”

(มนสิชา ชอบอ่าน วิทยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...สอนหลานให้รักการอ่าน เพราะความรู้ทำให้คนเราประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานได้ผล หลานรักการอ่านทุกคน...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ชอบอ่าน)

“...ที่บ้านผมมีหนังสือหลากหลาย แต่ลูกไม่อ่านเลย ไม่ได้เอาอย่างจากพ่อแม่ไปเลย...”

(อ้อม ชอบอ่าน ชายสูงอายุพัทลุง)

คำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่ากรอบความคิดเกี่ยวกับการอ่านมีความแตกต่างกันไปตามวัย สถานภาพและประสบการณ์ของบุคคล ผู้ใหญ่อาจจะมีมุมมองเกี่ยวกับการอ่านที่กว้างขวางครอบคลุมทั้งการศึกษาเล่าเรียน การทำงาน การพัฒนาตนเอง การดำเนินชีวิต แต่กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่ยังมีประสบการณ์น้อย กรอบความคิดเกี่ยวกับการอ่านจึงอยู่ที่การอ่านเพื่อการเรียน

เป็นสำคัญ และโดยเฉพาะเยาวชนที่ไม่ชอบอ่าน กรอบความคิดเกี่ยวกับการอ่านจะยิ่งแคบลงไป เป็นเพียงวิธีการที่จะเอาชนะการสอบเท่านั้น

อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่า เนื้อหาสาระในการอ่านหนังสือของคนแต่ละวัยจะแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด เช่น กลุ่มวัยเด็กหรือเยาวชนส่วนหนึ่งแม้จะเน้นการอ่านเพื่อการศึกษาเป็นหลัก แต่ก็มี การอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน อ่านเพื่อปรับใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือธรรมะ การดำเนินชีวิต สุขภาพ แต่ก็มี การอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน อ่านเรื่องการทำมาหากิน อ่านข่าวสารบ้านเมือง ส่วนกลุ่มวัยแรงงาน มีทั้งการอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต สุขภาพ ธรรมะ อ่านข่าวสารบ้านเมือง และอ่านเพื่อการศึกษาด้วยเช่นกัน

“...ก็อ่านบ้าง ตอนเด็กๆ ก็อ่านที่จำเป็นต้องใช้เรียน ก็จะเป็นหนังสือเรียน ถ้าเป็นหนังสืออย่างอื่น ก็จะเป็นพวกการ์ตูน หรือไม่ก็สารคดี รูปภาพ ชอบอ่านที่มันผ่อนคลาย เพราะว่าเด็กๆ มันก็ไม่ค่อยเครียดอะไร แล้วก็โตมา ก็อ่านหนังสือเรียนเยอะ...”

(วิรุทัย ชอบอ่าน นักศึกษาเชียงใหม่)

“...ตอนเด็กๆ ที่บ้านจะซื้อหนังสือพิมพ์ทุกวัน จะมีการดูของชัย ราชวัตร แล้วก็พวกด้วยดูน พอก็จะเอาพวกนั้นมาให้อ่าน ตอนแรกก็ไม่อ่าน พ่อแนะนำให้อ่าน พออ่านไปเรื่อยๆ ก็ชอบที่บ้านก็มีหนังสือเยอะ อยากอ่านอะไร ก็จะไปซื้อมาเอง พ่อจะอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือพระ แม่ก็ชอบอ่านหนังสือธรรมะ...”

(อธิคม ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...ตอนนี้แนวที่สนใจก็จะเป็นแนววิชาการของงานตัวเอง แล้วก็อีกอย่างหนึ่งก็คือสนใจในเรื่องจิตใจ แล้วก็สุขภาพกาย สองอย่างนี้ค่ะที่สนใจ...”

(ฐาภรณ์ ชอบอ่าน วัยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...มาจากการอ่านหนังสือ วันหนึ่งก็จะอ่าน 5-6 เล่ม เป็นนิยาย นิตยสาร วิชาการอ่านบ้าง แต่ไม่อ่านเยอะเพราะมันปวดหัว จะอ่านสลับกันไป...”

(วัยทำงานกรุงเทพมหานคร ชอบอ่าน)

“...เป็นคนชอบศึกษาโดยเฉพาะเรื่องธรรมะ อ่านหลักธรรมในการดำเนินชีวิต หนังสืออะไรแปลกๆ ความลึกลับ ไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นความอยากรู้ส่วนตัว...โดยส่วนตัวจะชอบหลักธรรมะ แล้วก็หลักในการดำเนินชีวิต พวกเกจิต่างๆ หรือคนที่เด่นๆ ในสังคมที่ชอบอ่าน เป็นคนสนใจทางนี้...”

(รภัทรา ชอบอ่าน วัยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...ตอนเด็กๆ พ่อแม่ก็ส่งเสริมให้อ่านหนังสือ ตอนเข้ามาให้อ่านหนังสือแล้วก็ไปโรงเรียน กลับจากโรงเรียนมาที่บ้านก็มาอ่านพวกการ์ตูน หนังสือธรรมะ วรรณคดี ข้าว พ่อแม่ก็ชอบอ่านหนังสือด้วย...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ชอบอ่าน)

ในด้านผลที่เกิดขึ้นจากการอ่านนั้น พบว่าเป็นที่ยอมรับร่วมกันทั้งในกลุ่มที่ชอบหรือรักการอ่านและกลุ่มที่ไม่ชอบอ่าน ว่าการอ่านเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้บุคคลได้มาซึ่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจที่จำเป็นในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้อ่านแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีวัตถุประสงค์ของการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่างกัน

“...ที่บ้านมีธุรกิจส่วนตัวไม่มีเวลาที่จะมานั่งอ่าน ก็เปิดทีวีไปทำงานไป จะดูข่าวจากทีวี นอกเสียจากว่ามันเกิดเหตุการณ์อะไรสำคัญๆ แล้วข่าวมันก็มีน้อยก็จะอ่านหนังสือพิมพ์บ้าง...”

(กัลยารัตน์ ไม่ชอบอ่าน วิทยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...แม่เป็นครูแม่ก็จะใช้สิทธิ์ในการยืมมาให้เราอ่านเยอะขึ้นๆ พอเราอ่านเยอะ ตอนเราจะเลือกสาย ม. 4 ก็เลือกที่จะเรียนภาษาเพราะว่า อยากรับเป็นนักแปล...”

(มนสิชา ชอบอ่าน วิทยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...ที่ชอบอ่านเพราะเวลาเราเข้าไปทำงานแล้วต้องอ่าน ยิ่งเป็น อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน-ผู้วิจัย) ต้องทบทวน ต้องอ่าน ต้องปฏิบัติ...”

(ศรียรรณ ชอบอ่าน วิทยทำงานชลบุรี)

“...เรามีลูกน้อง แล้วคนที่มาเป็นลูกน้องเราส่วนมากก็เรียนเยอะ เรียนสูง เราก็เลยต้องพยายามศึกษา จากลูกน้องบ้างจากการอ่านบ้าง...”

(กมล ชอบอ่าน วิทยทำงานชลบุรี)

“...คิดว่าความรู้ส่วนใหญ่มาจากการอ่าน อย่างเอ็นทรานซ์มันต้องอ่าน อาจจะมีฟังบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นการอ่านมากกว่า...”

(ประยูร ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

“...เป็นครูต้องอ่านมากเพื่อนำความรู้ไปสอนนักเรียนสอนให้หลากหลาย ตอนนี้เกษียณแล้ว ก็มาเป็นประธานสภาวัฒนธรรมของจังหวัด ต้องเขียนหนังสือด้วย หนังสือต้องออกทุก 2 เดือนก็ต้องอ่านเพื่อนำไปเขียนหนังสือ ต้องอ่านหนังสือทุกวัน...”

(सानิตย์ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“...ความจำเป็นในสมัยนั้นคือต้องแสวงหาความรู้ในหลายๆ ด้าน เพราะว่าเป็นครูประจำชั้น และสอนหลายวิชา ก็แปลว่า แรงจูงใจในการอ่านก็คืออ่านเพื่อนำมาใช้เพื่อนำมาสอน เพื่อมาใช้ในการบริหารวิชาการ มีความจำเป็นที่จะต้องอ่านเนื้อหาวิชาต่างๆค่อนข้างมาก หลังจากนั้นมาทำหน้าที่เป็นศึกษานิเทศก์ งานในอาชีพก็เป็นจุดเบี่ยงเบนในการอ่าน เราก็มาสนใจอ่านเรื่องการบริหารการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม พอมาเป็นกรรมาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนา ตอนนั้นก็อ่านธรรมะบ้าง จิตวิทยา ปรัชญา ศาสนา เกี่ยวกับการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าบ้าง ลึกลงไปในเรื่องปรัชญา ศาสนา...”

(คุณัญพงษ์ ชอบอ่าน วิทยากรงานพัทลุง)

อย่างไรก็ตาม การอ่านเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือเป็นเพียงช่องทางหนึ่งเท่านั้น ที่จะทำให้คนมีความรู้ เนื่องจากปัจจุบันมีสื่อและช่องทางการสื่อสารมากมายในการส่งผ่านความรู้มายังผู้รับสาร ซึ่งเป็นไปตามความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การอ่านจึงอาจจะไม่ใช่กระแสหลักของความรู้สำหรับบางเรื่องและบางคน

“...ผมคิดว่าการอ่านอย่างเดียว บางครั้งก็ไม่เข้าใจ อย่างเวลาเรียนเคมี อ่านอย่างเดียวเราก็จะไม่เห็นภาพว่ามันจับเป็นโครงสร้างอย่างไร เราต้องดูพวกโมเดล ดูสารคดีต่างๆด้วย มันจะได้ประกอบการอ่าน ทำให้เรามองเห็นภาพ ทำให้เราเข้าใจความจริงมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นในปัจจุบัน การอ่านไม่ได้เป็นช่องทางเดียว มันมีสื่อหลายช่องทาง ในความคิดผมคิดว่าเราควรจะนำสื่อหลายช่องทางนี้มาประยุกต์กับการอ่าน สมมติว่าเราอ่านเรื่องนี้ไม่เข้าใจ บางทีจินตนาการเราอาจจะผิด เราต้องไปดูภาพที่เราจินตนาการมันถูกต้องหรือเปล่าเพื่อที่จะได้ใช้ประกอบว่าของจริง มันเป็นอย่างไ...”

(นันทวุฒิ ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...ตอนนี้ก็เรียนอยู่ด้วย เราจำเป็นต้องอ่านหนังสือเพื่อที่นำมาใช้กับการเรียน ค้นคว้าเพิ่มเติม คิดว่าการอ่านมีผลอย่างมากกับการเรียน นอกจากนี้เรายังต้องศึกษาจากสื่ออื่นๆ นอกเหนือจากหนังสือเรียน...”

(ผจญจิตต์ ชอบอ่าน วิทยากรชุมพร)

การที่มีช่องทางในการเรียนรู้จำนวนมาก ก็มีส่วนทำให้ความสำคัญของการอ่านหนังสือถูกเบียดบังหรือลดระดับลงไป เนื่องจากผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการเรียนรู้ได้ตามความสนใจ เช่น การสืบค้นข้อมูลและอ่านจากอินเทอร์เน็ต การดูสารคดีจากโทรทัศน์ จากแผ่นวีซีดี จากการฟังวิทยุ การเข้าร่วมกิจกรรมการสนทนาแลกเปลี่ยน เป็นต้น

“...มีสื่ออย่างอื่นที่ล่อตาล่อใจ เช่น โทรทัศน์ ส่วนใหญ่กลับบ้านไปก็จะดูโทรทัศน์ บางครั้งก็ศึกษาทางอินเทอร์เน็ต...”

(อรรรถโกวิท ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“...คิดว่าตัวเองได้จากการฟัง ฟังเสร็จแล้วสนใจ แล้วก็ไปหาหนังสืออ่านต่อ...”

(ปภาวดี ชอบอ่าน วิทยาลัยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...อ่านจากอินเทอร์เน็ต จะสืบค้นข้อมูลทุกวัน หลังจากเลิกงานกลับไป งานบางส่วนที่ทำคือ ต้องเปิดอินเทอร์เน็ต...”

(ธนวรรณ ชอบอ่าน วิทยาลัยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...การอ่านทำให้ได้รับความรู้ แต่สำหรับตัวเอง ความสำเร็จไม่ได้มาจากการอ่านเป็นตัวนำ แต่มาจากการพูดคุยและการดู ชอบดูมันเหมือนกับว่าชอบปฏิบัติมากกว่า ถ้ามีอะไรชอบทำ เลยแต่ว่าการอ่านเหมือนเป็นการเสริมหรือว่าเวลาไปทำแล้วมันสงสัย การอ่านจะเป็นตัวไข สิ่งที่เราทำตรงนั้น...”

(เสาวภา ชอบอ่าน ครูชุมพร)

“...ความรู้ที่ได้ส่วนใหญ่มาจากการเรียนกับอาจารย์ สำหรับเนื้อหาเพิ่มเติมที่เราอยากได้หรือ อาจารย์ไม่ได้สอน ส่วนใหญ่ก็จะได้จากหนังสือ แล้วก็อินเทอร์เน็ต...”

(วรท ชอบอ่าน นักเรียนมัธยมกรุงเทพมหานคร)

ทางเลือกที่เข้ามาทดแทนการอ่านหนังสือและได้รับความนิยมน่าจะขึ้นอย่างรวดเร็วคือการอ่านจากอินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นการอ่านงานวิจัย อ่านหนังสือพิมพ์ อ่านบทความ อ่านข่าวสังคม อ่านข่าวเหตุการณ์และข้อความแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ เนื่องจากสามารถค้นหาเนื้อหาที่ต้องการอ่านได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ง่ายกว่าการเปิดอ่านจากหนังสือ เนื้อหาบางอย่างหรือภาพประกอบบางอย่างไม่มีอยู่ในหนังสือที่ตีพิมพ์เป็นเล่ม ทั้งภาพเหตุการณ์ในอดีตและในปัจจุบัน มีความสะดวกในการนำข้อความหรือภาพประกอบจากอินเทอร์เน็ตมาใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ยังไม่มีข้อจำกัดในเรื่องการพิมพ์ จำนวนหน้าและราคาของเอกสาร

“... เนื้อหาบางอย่างในอินเทอร์เน็ตมี แต่หนังสือไม่มี บางอย่างในอินเทอร์เน็ตไม่มี แต่ในหนังสือมี ก็คือใช้ประกอบกัน ส่วนมากก็อ่านจากอินเทอร์เน็ตว่ามันเป็นอย่างไร มีคนมาตอบอะไรแบบนี้...”

(กิตติศักดิ์ ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

“...อ่านจากอินเทอร์เน็ต เดี่ยวนี้ไม่ค่อยมีโอกาสได้ซื้อหนังสือ เวลาดูละคร ดูแล้วไม่ทันใจ ก็เปิดเน็ตอ่านต่อเลย...”

(ธนวรรณ ชอบอ่าน วิทยาลัยทำงานกรุงเทพมหานคร)

จากผลการสนทนากลุ่มดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการเรียนรู้สามารถเรียนรู้ได้จากสื่อหลายประเภทประกอบกัน การอ่านจึงไม่ใช่เครื่องมือเพียงอย่างเดียวของการเรียนรู้ แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง แม้จะมีสื่อให้เลือกใช้ในการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ก็ยังมีคนไทยอีกจำนวนมากที่ขาดโอกาสไร้ช่องทางในการเข้าถึงสื่อเหล่านั้น หนังสือจึงยังเป็นทางเลือกที่มีความเป็นไปได้สูงและคุ้มค่าที่สุดสำหรับคนทั่วไป

ประโยชน์ของการอ่าน

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่ไม่ชอบการอ่านได้แสดงทัศนคติให้เห็นว่าในชีวิตประจำวันนั้น การอ่านไม่ได้มีประโยชน์มากมายนัก แม้จะยอมรับว่าการอ่านทำให้ผู้อ่านมีความรู้เพิ่มขึ้น แต่ความเห็นของผู้ที่ไม่ชอบอ่านก็มักจะแสดงออกมาเพียงแค่อ่านเพื่อให้สอบผ่านได้เป็นสำคัญ โดยไม่ได้แสดงออกถึงความมุ่งมั่นเกี่ยวกับคุณภาพและประสิทธิภาพจากการอ่านอย่างจริงจัง ดังประโยคที่ว่า

“...รู้ว่าการอ่านหนังสือเยอะจะทำให้สอบได้คะแนนดีกว่าเพื่อน แต่บางครั้งก็ไม่ทำ...”

(เจษฎา ไม่ชอบอ่าน นักเรียนอำเภอลำเจ็ดยักษ์)

“...ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่อ่าน ดูแต่ภาพ อ่านก็อ่านอย่างละนิด อย่างละหน่อย ให้มันรู้ว่าคืออะไร ...อ่านก็อ่านตอนสอบอย่างเดียว เวลาเรียนก็นิดหน่อย เอาพอรู้เรื่อง...”

(บัวทิพย์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชลบุรี)

“... เรื่องการอ่านไม่ค่อยชอบอ่าน อ่านเวลาเรียน เวลาสอบ เพราะถ้าไม่อ่านมันก็ผ่านไม่ได้ ... ผมว่าผมอ่านกลางๆ ไม่เยอะ อ่านเท่าที่จำเป็น นิสัยคงไม่ใช่ถึงขั้นที่ว่าเราอยากรู้อะไรเรา ต้องมาอ่าน...”

(ธนวิทย์ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“... เวลาสอบก็อ่าน อ่านเมื่อจำเป็น เหตุผลที่ไม่ชอบอ่านเป็นเพราะตัวเอง พ่อแม่สอนอยากให้เราอ่านหนังสือ อยากให้เราเรียนสูง แต่เราก็ยังไม่ค่อย...”

(สุชาติ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

ขณะที่เยาวชนซึ่งระบุตนเองว่าชอบการอ่าน มักจะเป็นผู้ที่เห็นคุณค่า เข้าใจและเห็นประโยชน์ของการอ่าน โดยมีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้ที่กว้างขวางกว่า มิได้เน้นการอ่านเมื่อใกล้สอบเท่านั้น

“...ผมคิดว่ามีผลนะครับ ตอนนี้อยู่กำลังศึกษาอยู่ ถ้าเราอ่านหนังสือเกี่ยวกับแบบเรียน ทำให้เราได้เกรดดีขึ้น ถือว่ามีผล ถ้าเอามาใช้ในชีวิตประจำวันได้ไหม มันเหมือนกับหนังสือ บางเรื่องมันแทรกแนวคิดอะไรพวกนี้ไว้ ก็คือว่าเราอ่านแล้วเราก็จับได้ตรงนั้นมันเป็นอย่างนี้ เราควรจะทำอย่างนี้...”

(วีรพล ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“หนังสือเป็นสิ่งที่สำคัญกับเรามาก เพราะเราเป็นวัยที่อ่านหนังสือ สมัยที่อยู่โรงเรียนไม่ค่อยได้อ่าน แต่พอเรียนมหาวิทยาลัยฟังบรรยายไม่พอ ต้องไปอ่านหนังสือเพิ่ม”

(นักศึกษาสงขลา ชอบอ่าน)

คำกล่าวข้างต้นสะท้อนว่า การอ่านตามความเข้าใจของเยาวชนที่ชอบอ่านมีความหมาย ครอบคลุมการเรียนรู้ที่กว้างและคำนึงถึงประโยชน์ที่มากกว่าการสอบ เช่น อ่านเพิ่มเติมจากที่ครู อาจารย์สอนในชั้นเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น เพื่อนำแนวคิดมาใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น การอ่านในลักษณะนี้จึงเป็นการอ่านที่เห็นคุณค่า มีจุดมุ่งหมายและใช้ประโยชน์ได้มากกว่า บางกรณีอาจเป็นการอ่านเพื่อติดตามข่าวสารให้รู้เท่าทันกับสภาพพลวัตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถพูดคุยกับผู้อื่นได้โดยไม่รู้สึกรู้ว่าอ่อนด้อยลำหลัง

“...ที่อยากอ่าน เพราะอยากรู้ทันเพื่อน ทำเพื่อตัวเอง...”

(อนุชิต ชอบอ่าน นักเรียนเชียงใหม่)

“...ถ้าไม่อ่านก็จะพูดกับเพื่อนไม่รู้เรื่อง...”

(วีรพล ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“...พวกหนังสืออ่านเล่น ถ้าเราไม่อ่านก็จะเข้ากลุ่มเพื่อนไม่ได้ แม้เราจะไม่ได้อ่านมาก เช่น พวกเรื่องกอสซิป (ซุบซิบนินทา-ผู้วิจัย) เรื่องแฟน แต่ก็ต้องอ่านบ้างเดี๋ยวตามไม่ทัน...”

(มนสิชา ชอบอ่าน วัยทำงานกรุงเทพมหานคร)

ผู้ที่ชอบอ่านหนังสือบางคน ไม่ได้อ่านเพียงเพื่อให้ได้ความรู้ในการเรียนและสอบได้คะแนน ดีหรือรู้เท่าทันผู้อื่นเท่านั้น หากแต่ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อการแข่งขันกับผู้อื่นด้วย โดยเฉพาะในกลุ่ม เยาวชนและวัยทำงานบางส่วน ซึ่งต้องแสวงหาโอกาสและความก้าวหน้า

“...ตอนสอบถ้าอ่านเยอะ ก็จะทำข้อสอบได้ ต้องการแบบว่าถ้าเพื่อนเก่งกว่าเรา เขาเรียน ดีกว่า เราอยากจะทำคะแนนก็ต้องอ่านหนังสือ พออ่านไปมากๆ มันคล้ายกับเป็น ชีวิตประจำวัน ต้องอ่านไปเรื่อยๆ อ่านจนติดไปแล้ว ด้วยความที่อยากเอาชนะ...”

(วีรพล ชอบอ่าน นักเรียน ม.ปลายชุมพร)

“...ผมว่าการอ่านเป็นช่องทางที่ดีที่สุด ส่วนใหญ่ที่ผมอ่าน เพราะตอนนี้เรียนอยู่ ม.3 มีเรื่อง สอบเข้าเรียน ก็อ่านหนังสือเรียนมากขึ้น การอ่านจะได้ครบถ้วน เวลาการเรียนคุณครูจะ สอนตามที่เขาเข้าใจ ตามที่เขารู้ แต่ถ้าเราอยากรู้อะไรเพิ่มเติมก็จะอ่านตรงนั้น เราก็อาจจะได้ ความรู้มากกว่าคนอื่น สามารถที่จะสู้กับคนอื่นได้ ในด้านการเรียน...”

(เพชร ชอบอ่าน นักเรียนสงขลา)

“... บางทีเราก็อยากรู้ให้มากกว่าคนอื่น เราก็ต้องยังอ่านเข้าไปอีก...”

(มนสิชา ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...บ้านผมอยู่ไกลจากโรงเรียน ต้องเดินมาเรียน ผมคนบ้านนอกมาอยู่โรงเรียนในเมือง ก็พยายามต้องดิ้นรน ที่บ้านผมไม่มีตำรา ผมต้องไปอ่านที่โรงเรียนหรือต้องไปขวนขวายหา มา อยากรู้เรื่องอะไรต้องไปถามคนที่เขารู้ เวลาเรามาเรียนเราก็ต้องแข่งขันให้ทันกับคนอื่น...”

(สมนึก ชอบอ่าน ผู้สูงอายุสงขลา)

สำหรับวัยทำงานทุกๆไป และวัยสูงอายุ ความรู้ที่ต้องการจากการอ่านไม่ใช่ความรู้เพื่อการ เรียนหรือแข่งขันกับผู้อื่น แต่เป็นความรู้สำหรับใช้ในการแก้ไขและพัฒนางานที่รับผิดชอบ เพื่อให้ ผลงานออกมาในทางที่ดีขึ้น มีผลผลิตมากขึ้น มีประสิทธิผลสูงขึ้น หรือเป็นที่พึงพอใจของ ผู้เกี่ยวข้องมากขึ้น

“...อีกส่วนหนึ่งคืออ่านหนังสือเพื่อแก้ปัญหา แล้วเวลาทำงานมันมีเรื่องให้ต้องแก้ การอ่าน หนังสือช่วยให้ตอบคำถามลูกน้องได้ ปกครองเขาได้ สามารถรับผิดชอบได้...”

(สมนึก ชอบอ่าน ผู้สูงอายุสงขลา)

นอกจากแก้ปัญหาในงานแล้ว การอ่านหนังสือยังสามารถมาใช้ในการแก้ปัญหา ชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้ด้วย

“...สิ่งที่ทำให้รักการอ่าน เพราะอ่านแล้วแก้ปัญหาชีวิตได้ เคยเสียใจเรื่องแฟน เพราะเป็น ห่วงเคঁามาก หลงทาง ชีวิตครอบครัวมีพี่น้องเยอะ ปัญหาเยอะ หนังสือช่วยได้...”

(บัทมา ชอบอ่าน ครูเพชรบุรี)

“...เราเห็นคุณค่าของเขาว่าช่วยให้เราหายเหงา เพราะว่าส่วนมากเราอยู่คนเดียว เราก็อ่าน ไปเรื่อยๆ อ่านวันละนิด ตามปกติไม่ใช่คนอ่านเก่ง อ่านนิดๆ แล้วหนังสือที่ชอบจะต้องพกได้ ใส่กระเป๋า นั่งรถรถไฟก็หยิบมาอ่านฝึกไปเรื่อยๆ...”

(ปภาวดี ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...หนังสือเป็นทางออกเมื่อเราพึ่งใครไม่ได้ แต่เราพึ่งหนังสือได้ บางทีถามเขาอาจไม่บอก เพราะเขาไม่อยากให้เราเหนือกว่า แต่ว่าอ่านหนังสือมันจะช่วยได้ ทำให้เราไปถึงฝั่งโดยที่มันไม่ปิดบังเราถ้าเราอ่านเมื่อไหร่เราจะได้เมื่อนั้น...”

(เสาวภา ชอบอ่าน ครูชุมพร)

“...มันมีความรู้หลายๆแง่ หลายๆ มุมที่มันเขียนอยู่ในหนังสือ เราจะไปถามเขา เขาก็คงจะไม่บอก พอเขาเขียนออกมา ก็โชคดีของเราที่เขาเขียนออกมาให้เราได้รับความเข้าใจของเขา ความรู้ของเขาที่เขาเขียนออกมา...”

(ไสว ชอบอ่าน ข้าราชการบำนาญอุดรธานี)

ผู้สนทนากลุ่มจำนวนมากได้ประโยชน์จากการอ่านในเรื่องการดูแลสุขภาพ การสร้างสมดุลให้กับชีวิต

“...เห็นจากคุณยายมากกว่า คุณยายเป็นคนรักสุขภาพ จะอ่านพวกชีวิตเขาก็เลยชอบเรื่องสุขภาพไปด้วย...”

(พรทิวา ชอบอ่าน นักศึกษาพิษณุโลก)

บางครั้งการอ่านก็เป็นไปเพื่อการผ่อนคลาย เพื่อความบันเทิงใจ เช่น การอ่านการ์ตูน อ่านวรรณกรรม รวมทั้งการอ่านเพื่อสร้างจินตนาการทางความคิด เช่น การอ่านนิยาย เป็นต้น

“...หนังสือให้ความรู้ ให้ความเพลิดเพลินสนุกสนาน หนังสือที่มีคำถามจะได้คิดวิเคราะห์ ตอบคำถามได้ชัดเจน หนังสือให้เรื่องการดำเนินชีวิต กล้าแสดงออก...”

(ภูริรัฐ ชอบอ่าน นักเรียนประถมพัทลุง)

“...อ่านหนังสือเรียนบ้าง แต่ชอบอ่านหนังสือที่มันอ่านสนุก แล้วก็มีความรู้ปนกันด้วยความสนุกสนาน มันจะได้ไม่เครียด...”

(อมรรัตน์ ชอบอ่าน นักเรียนเชียงใหม่)

“...ผมเคยอ่านหนังสือของจิตร วัฒนะ เขาเดินทางผ่านทะเลดำ เขาบอกว่าถ้าทะเลเป็นสีดำนี่แสดงว่ามันลึกมาก เวลาผมไปทะเลผมชอบมองว่าตรงนี้มีมันลึกแค่ไหน นี่คือสิ่งที่เราได้ มันเป็นอย่างนั้น...”

(โชติ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุชุมพร)

“...ส่วนใหญ่อ่าน เป็นแนวปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ก็อ่าน ซึ่วะ แล้วก็พวกงานวรรณกรรม สมัยก่อนก็เคยเป็ยร์ก็อ่านบ้าง แต่ถ้าหลักๆก็จะเป็นปรัชญา ศาสนา เพราะว่ามันต้องใช้ความคิด เลือกว่าหนังสือที่ต้องใช้ความคิด อย่างพวกนวนิยายก็อ่านบ้าง แต่ส่วนมากจะเป็นพวกนวนิยายภาษาอังกฤษ...”

(กิตติศักดิ์ ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

ตัวเองเป็นคนที่ชอบจินตนาการ ชอบอารมณ์ร่วม พอเริ่มต้นที่โรงเรียนอาจารย์ให้อ่านหนังสือ นอกเวลา อ่านนิกกับพิมพ์ อ่านระเด่นลันได อ่านปลุกงู รู้สึกว่ามันซึมซับ แล้วเป็นคนที่มี สุนทรีย์กับการอ่าน คือไม่ได้เป็นคนอ่านเร็ว แต่อ่านวรรณคดีไหนประโยคไหนชอบ ก็จะทำไป ขำทบทวนอีก แล้วเพื่อนๆก็จะงมมาก เพราะว่าเวลาที่เรายู่ ม.4 อาจารย์เค้าให้เขียน เราก็ เขียนหนังสือไป เพื่อนๆ เค้าก็สงสัยว่าทำไมเขียนได้ดีทั้งๆ ที่ เราไม่ได้อ่านมาก...”

(ฐาภรณ์ ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...จุดเริ่มต้นที่ทำให้เราสนใจนอกจากตัวเราเอง มันเป็นเรื่องที่ *inspiration* (เป็นแรงบันดาลใจ- ผู้วิจัย) เราด้วย คือครั้งแรกที่อ่านนี้ ไปอ่านหนังสือของนายแพทย์วิทยา นาควัชร นวลศิริ เปาว์โลหิต และที่ชอบมากคือ วิทยากร เชียงกูล คือพอเราชอบนักเขียนเหล่านี้ เราก็ จะตามไปอ่านงานของเขา มันก็ *inspire* (กระตุ้น, ดลใจ- ผู้วิจัย) เราให้ไปอ่านขยายไปเรื่อยๆ...”

(ฐาภรณ์ ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

จากการสนทนากลุ่ม พบว่ามีบุคคลจำนวนมากที่รู้สึกได้ว่าจะมีความสุขจากการอ่านหนังสือ และทำให้เป็นผู้ที่รักการอ่านมากขึ้น อ่านหนังสือได้บ่อยขึ้นและนานขึ้น ซึ่งความสุขจากการอ่าน หนังสือของแต่ละช่วงวัยมีความแตกต่างกัน ความสุขของการอ่านของเด็กๆ อาจเกิดจากการอ่าน หนังสือการ์ตูนที่มีรูปภาพสวยงาม เนื้อเรื่องสนุกสนาน น่าตื่นเต้น ในลักษณะของการอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน หรือคลายเครียดจากการเรียน วัยแรงงานอาจเป็นการอ่านคลายเครียดจากการ ทำงานที่ยุ่งยากโดยการอ่านการ์ตูน หนังสือบันเทิง หรือการอ่านวรรณกรรม นวนิยายต่างๆ ซึ่งใช้ อารมณ์และจินตนาการประกอบการอ่าน ซึ่งทำให้เพลิดเพลินและมีความสุขในชีวิตได้เช่นกัน

“...โดยสรุปก็คือว่าในเบื้องต้นนี้เราอ่านหนังสือตามความจำเป็น เพราะเหตุผลของการ พัฒนาชีวิต แต่ตอนนี้เราอ่านเพื่อความสุข เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต...”

(คุณัญพงษ์ ชอบอ่าน วิทยากรพัทลุง)

“...ผมคิดว่าในส่วนตัว ผมเป็นนักอ่านที่อ่านแล้วมีความสุข ตอนไหนไม่ได้อ่านเหมือนว่า ไม่ได้กินข้าว มันต้องอ่าน อ่านมากอ่านน้อยขึ้นกับเวลาว่าง แต่บางทีเพลินกับหนังสือ บางที ได้อ่านเพียงประโยคเดียวแต่ว่ามันอิมเมจใจแทบทั้งวันเลย...”

(คุณัญพงษ์ ชอบอ่าน วิทยากรพัทลุง)

“...ตอนเล็กๆ อ่านเพราะครอบครัวปลูกฝัง พอตอนโตอ่านเพราะความอยากรู้ ในชีวิตจริง บางอย่างต้องอ่านเพราะจำเป็นต้องรู้ ถ้าเราอยากรู้ พอรู้แล้วก็มีความสุข...”

(ตรีรักษ์ ชอบอ่าน วิทยากรสงขลา)

การอ่านหนังสือสำหรับคนบางกลุ่มก็เป็นไปเพื่อสร้างความสว่างทางจิตใจ อ่านเพื่อเป็นความสุขจากการเจริญธรรม เช่น การอ่านหนังสือธรรมะเพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ความเป็นธรรมชาติของชีวิต อ่านเพื่อบรรลุดุริยธรรม เพื่อค้นหาหนทางแห่งความสุขสำหรับตน ซึ่งหลายๆ คนชอบที่จะอ่านหนังสือธรรมะ หนังสือแจกในงานเกษียณราชการ หนังสือแจกในงานศพ หรือหนังสือในแนวที่ให้ข้อคิดให้แนวทางในการดำเนินชีวิต อันนำไปสู่ความสงบร่มเย็น ลดละกิเลสเครื่องเศร้าหมองต่างๆ เป็นต้น โดยเฉพาะผู้ใหญ่วัยสูงอายุ

“...ตอนที่ชีวิตท้อแท้ สับสน ลังเล ได้ธรรมะจากท่านพุทธทาสภิกขุนี้ช่วย เริ่มอ่านหนังสือท่านพุทธทาสก่อน แล้วก็ใจแจ่มชัดแล้ว เจอทางที่จะทำให้เรากลับมาในโลก เหมือนกับเป็นภูมิคุ้มกันทางจิต ทำให้อยู่บนโลกนี้ได้อย่างไม่ทุกข์ร้อนนัก เหมือนกับชาวโลกทั่วไป...”
(กิตติศักดิ์ ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพ)

“...ไม่น่าเชื่อว่าหนังสือบางเล่มเปลี่ยนชีวิตเราได้ มีอยู่ครั้งหนึ่งผมท้อแท้ในชีวิต มีอุปสรรคหลายอย่างหน้ามันมืดไปหมด คิดท้อแท้ไม่อยากอยู่แล้วโลกนี้ คิดขนาดนั้นเลย ไม่อยากอยู่ต่อแล้ว ฆ่าตัวตายดีไหม ไปเจอหนังสือบางเล่ม ดึงเรากลับมา ดึงเราขึ้นมา ช่วยชีวิตกลับมาในแนวทางที่ถูกต้อง นี่เป็นจุดหนึ่งที่ช่วยเสริมให้อ่านหนังสือมากขึ้น...”
(กิตติศักดิ์ ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพ)

“...เป็นคนชอบอ่านเอกสารที่เป็นธรรมะ ใครแจกมาผมชอบ อ่านแล้วมันสงบ ไม่วุ่นวาย ไม่ฟุ้งซ่าน เราก็ได้ความเยือกเย็นและความสงบ ที่ชอบอ่านเพราะอ่านแล้วเกิดความเย็น ความสงบ เกิดความสุขก็เลยติดหนังสือแบบนี้ เอาไว้สอนลูกสอนหลาน...”
(ย่อง ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

จะเห็นได้ว่าประโยชน์ที่ได้จากการอ่านมีหลายด้าน และบุคคลผู้รักการอ่านสามารถจะบรรลุประโยชน์จากการอ่านได้หลายๆ ด้านพร้อมกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายและสถานการณ์ของการอ่าน ดังได้กล่าวมาแล้ว

“...ระหว่างที่ผมมาทำงานอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ศึกษาค้นคว้า ประวัติศาสตร์ความเป็นมา เพื่อนำความรู้ไปแก้ปัญหาใช้ในการทำหน้าที่ไม่ให้บกพร่อง ให้มีความก้าวหน้า พอปลดเกษียณก็มาทำงานสังคม ก็ต้องหาประสบการณ์ มาทำงานในสิ่งที่ผมไม่มีความรู้ในด้านนั้นเลยก็ต้องหาความรู้ เดียวนี้เป็นประธานสภาสังคมสงเคราะห์ไทยประจำจังหวัด ต้องศึกษาหาความรู้เพื่อทำงานในหน้าที่ของเรา อ่านธรรมะในเวลาว่าง หนังสือแจกงานศพก็เอามาอ่าน ก็มีคุณค่าใช้กับตัวเองและสอนผู้อื่น...”

(เจือ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

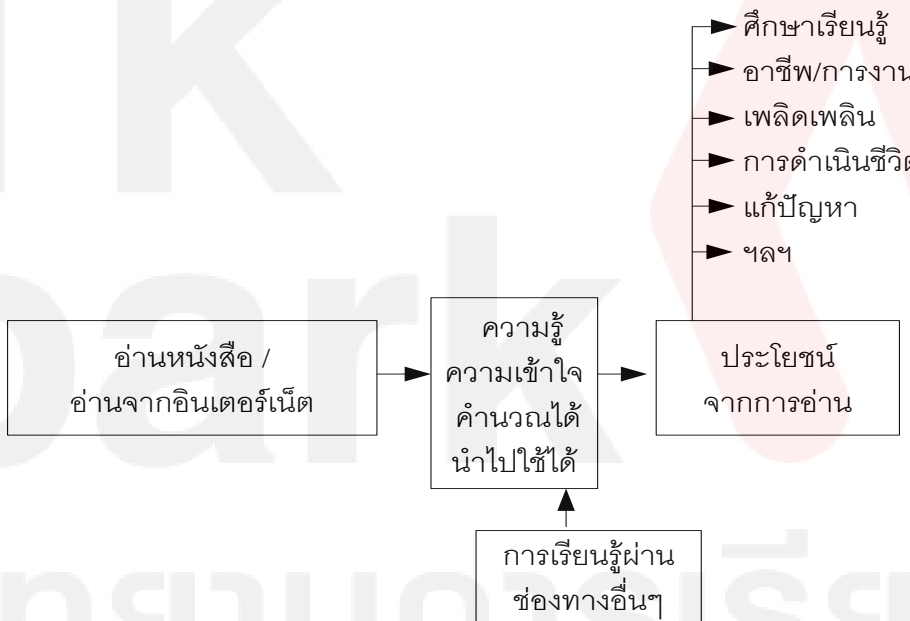
“...หนังสือให้ความรู้ ให้ความเพลิดเพลินสนุกสนาน แบบหนังสือที่มีคำถามจะได้คิด วิเคราะห์ตอบคำถามได้ชัดเจน หนังสือให้เรื่องการดำเนินชีวิต กล้าแสดงออก...”

(ภูริรัฐ ชอบอ่าน นักเรียนประถมพัทลุง)

“...ประโยชน์จากการอ่านสรุปได้ 3 ประเด็น คือ 1) การอ่านทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ 2) การอ่านทำให้เกิดการพัฒนาการทำงาน 3) การอ่านทำให้เกิดความสุขในชีวิต...”

(คุณัญพงษ์ ชอบอ่าน วิทยากรพัทลุง)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการอ่านหนังสือมีประโยชน์หลายสถาน และแต่ละบุคคลสามารถได้รับประโยชน์หลายๆ ประการจากการอ่าน ได้แก่ ประโยชน์ในเรื่องการเพิ่มพูนความรู้ ได้รับความเพลิดเพลิน ได้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและรู้เท่าทันผู้อื่น ช่วยให้เกิดการพัฒนางาน พัฒนาอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี มีปิติและเกิดความสุขจากการอ่าน ซึ่งสามารถแสดงได้ดัง แผนภาพที่ 7.1

แผนภาพที่ 7.1 ประโยชน์ที่ได้รับจากการอ่าน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการอ่านมีคุณูปการมากล้น แต่ก็เชื่อว่าพฤติกรรมกรรมการอ่านของบุคคลจะไม่เปลี่ยนแปลง บางคนอาจจะอ่านมากขึ้น นั่นคือมีความรักในการอ่านและมีพฤติกรรมในการอ่านมากขึ้น ขณะที่บางคนอาจจะมีความตั้งใจสูง ยังคงชื่นชอบการอ่านหนังสือ มีความตั้งใจ และ

ปรารถนาที่จะอ่านหนังสือ แต่พฤติกรรมการอ่านลดลงตามสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของแต่ละบุคคล

“...ชอบอ่าน แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้อ่าน เพราะว่าสายตาไม่ดี ...”

(อัมพร ชอบอ่าน วิทยทำงานมหาสารคาม)

“...ต้องประกอบอาชีพ ดิ้นรน ไม่ค่อยมีเวลา โดยเฉพาะประกอบอาชีพค้าขาย แต่ถ้ามีเวลา ไม่มีธุระก็อ่านบ้าง...”

(วิจิต ชอบอ่าน ผู้สูงอายุอำนาจเจริญ)

“...อยากอ่าน แต่เวลาเข้าบ้านแล้วมีงานทำเยอะ ไม่มีเวลามาอ่านหนังสือ...”

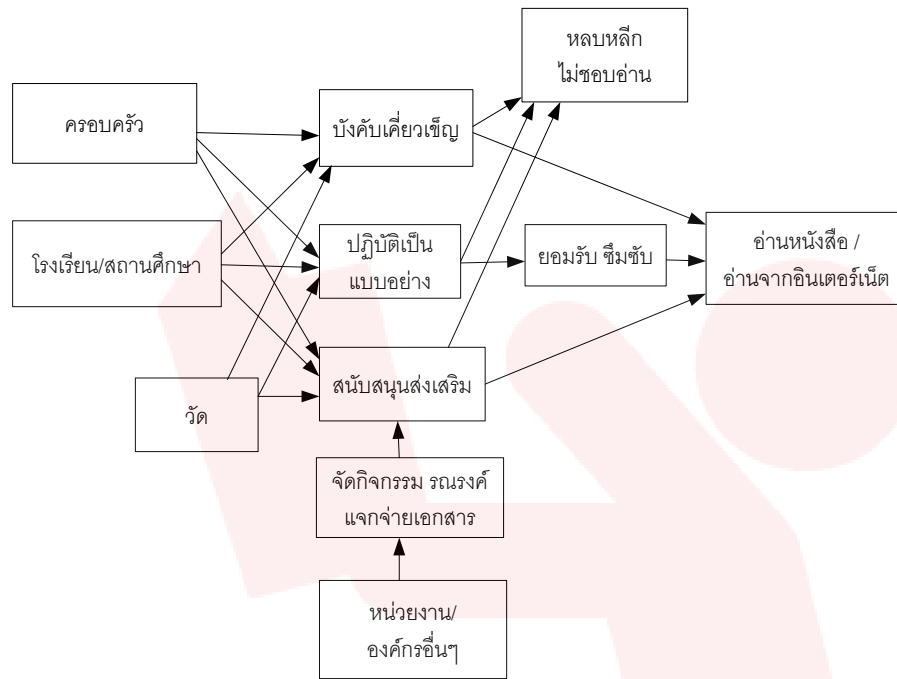
(วิทยทำงาน ชอบอ่าน เชียงใหม่)

ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างนิสัยการอ่าน

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่หล่อหลอมสู่การสร้างนิสัยการอ่านของบุคคล จนมั่นใจที่จะระบุตนเองว่า “เป็นคนชอบอ่าน” นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยด้านโครงสร้างทางสังคม ปัจจัยภายในของบุคคล และปัจจัยภายนอกอื่นๆ โดยที่บางคนอาจจะได้รับอิทธิพลของปัจจัยหลักเพียงด้านเดียว ขณะที่บางคนอาจได้รับอิทธิพลจากหลายด้านประกอบกัน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านโครงสร้างทางสังคม

ปัจจัยด้านโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญในการหล่อหลอมนิสัยการอ่านของกลุ่มผู้ร่วมสนทนากลุ่มคือครอบครัว โรงเรียน วัด ตลอดจนหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ เช่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นต้น ซึ่งมีผลผ่านการปฏิบัติเป็นแบบอย่างของบุคคลที่มีนัยสำคัญ การสนับสนุนส่งเสริม รวมทั้งการบังคับและลงโทษ โดยเยาวชนส่วนหนึ่งได้ซึมซับเอาพฤติกรรมของผู้ปกครองมาสร้างนิสัยการอ่านของตนเอง สำหรับการบังคับและลงโทษนั้นเยาวชนส่วนหนึ่งยอมรับได้และปฏิบัติตามด้วยดี แต่ก็มีเยาวชนจำนวนมากที่เกิดการหลบหลีกหรือต่อต้านการบังคับของผู้ปกครอง ซึ่งสรุปได้ดังแผนภาพที่ 7.2 ส่วนโครงสร้างทางสังคมอื่นๆ อาจมีส่วนร่วมสร้างนิสัยการอ่านของคนไทยอยู่บ้าง แต่ไม่ปรากฏข้อมูลที่เด่นชัด

แผนภาพที่ 7.2 โครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการสร้างนิสัยการอ่าน

1.1 การหล่อหลอมของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมนิสัยรักการอ่านให้กับเยาวชน และนับวันจะมีบทบาทมากยิ่งขึ้น โดยใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ทำให้เยาวชนมีแบบอย่าง มีผู้คอยเอาใจใส่ดูแลและสนับสนุนส่งเสริม ทั้งยังมีสื่อการเรียนรู้ประเภทต่างๆ มาสนับสนุนให้เยาวชนเรียนรู้ได้เร็วกว่าแต่ก่อนมาก ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าเมื่อกกล่าวถึงการอ่าน ผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวนมากจะนึกถึงการอ่านในการศึกษาเล่าเรียน เชื่อมโยงการอ่านกับการเล่าเรียน และเมื่อกกล่าวถึงการเล่าเรียนก็ขาดมิได้ที่จะคำนึงถึงการอ่านไปด้วย แม้ว่าการอ่านจะไม่ใช้เครื่องมือเดียวที่เยาวชนใช้ในการศึกษาเล่าเรียนก็ตาม

ในทัศนะของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่เป็นผู้ปกครองหรือเป็นผู้สูงวัยมีความเชื่อว่านิสัยรักการอ่านเป็นสิ่งที่ปลูกฝังและพัฒนาได้ และหน่วยแรกที่ต้องทำหน้าที่นี้ก็คือครอบครัว

“...เชื่อว่าการอ่านปลูกฝังได้ เพราะว่าลูกๆ 3 คน ได้รับการปลูกฝังจากแม่ให้รักการอ่าน พ่อแม่ต้องอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ชี้ชวนให้ลูกคิด ชี้ชวนให้เล่าภาพจากหนังสือ พาไปร้านหนังสือ ให้เลือกซื้อหนังสือเอง แต่เราจำกัดวงเงินในการซื้อหนังสือ ต้องให้ลูกรู้ว่าหนังสือไม่ใช่สิ่งที่ได้มาง่ายๆ แต่ได้มาจากหยาดเหงื่อแรงงานของพ่อแม่...”

(วัยทำงานสงขลา ชอบอ่าน)

“...มีผลมาก ครอบครัวต้องจัดหาหนังสือสนับสนุน ถ้าครอบครัวไม่สนับสนุนทุกอย่างก็จบ...”

(ศรีไพร ชอบอ่าน ทหารอานาจเจริญ)

“...ที่เกี่ยวกับการปลูกฝังผมก็คิดว่าสำคัญ ตอนนี้มีผมมีลูก 10 ขวบก็สังเกตเห็นว่าเขาหนังสือ นิทานไปอ่านให้ฟัง บางวันไม่มีเวลาเขาก็จะถือหนังสือมาให้อ่าน...”

(วัยทำงานพะเยา ชอบอ่าน)

พ่อแม่ที่ปฏิบัติเป็นแบบอย่าง คืออ่านหนังสือให้ลูกเห็นอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะพ่อ หรือแม่ที่มีอาชีพเป็นครู นักวิชาการ ข้าราชการ แพทย์พยาบาล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้าน ผู้นำในชุมชน ฯลฯ ซึ่งโดยอาชีพและหน้าที่จะเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความรู้ และการใช้ ความรู้ในรูปแบบต่างๆ การอ่านหนังสือของพ่อแม่ไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใด ก็เป็น สภาพแวดล้อมในครอบครัวที่เด็กมองเห็น รับรู้ เป็นแรงจูงใจภายนอกที่ผลักดันให้เด็กอยากอ่าน หนังสืออยากรู้ได้

ผู้ที่ระบุตนเองว่าเป็นผู้รักการอ่านส่วนหนึ่งยอมรับว่าตนเองได้แบบอย่างและแนวทาง ในการอ่านมาจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งก็รวมทั้ง ปู่ย่าตายาย ญาติผู้ใหญ่ และพี่น้อง ทำให้มีโอกาส ได้เลียนแบบ ได้อ่านตาม หรืออ่านเป็นเพื่อนกัน จนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการอ่านหนังสือ

“...ที่ชอบอ่านหนังสือนี้เริ่มจากคุณตา คุณตาเป็นคนที่รักการอ่านหนังสือ แกชอบสะสม หนังสือ ก่อนนอนจะต้องอ่านหนังสือ ถ้าไม่อ่านจะเหมือนขาดอะไรไปอย่าง...เวลาไปเที่ยวไม่ รู้จะซื้ออะไรก็ซื้อหนังสือให้ตาแล้วกัน เป็นของฝากแล้วเวลาเราซื้อเราเห็นหน้าปกเราก็ต้อง อ่านก่อนว่าเนื้อหาข้างในเป็นยังไงก่อนที่จะซื้อ เราก็ทำอย่างนี้มาเรื่อยๆ จนกลายเป็นว่าเรา ชิมซับบ พอเราไปไหนเราซื้อให้ตาหนึ่งเล่ม เราก็อยากจะทำอย่างนี้มาเรื่อยๆ อันที่ซื้อให้ตาเป็น เรื่องวิชาการเกี่ยวกับการเกษตร ศาสนา แต่ที่เราซื้ออ่านจะเป็นเรื่องทั่วไป...”

(นพรัตน์ ชอบอ่าน ข้าราชการครูชุมพร)

“...ที่บ้านจะมีหนังสืออยู่แล้ว แม่จะเป็นคนซื้อหนังสือมา แม่ซื้อหนังสือหลากหลาย พอเห็น แม่อ่าน และเห็นมีหนังสือ ทำให้อยากจะทำไปอ่านดู...”

(พชร ชอบอ่าน นักเรียนสงขลา)

“...ที่ชอบอ่านเป็นผลมาจากหลายอย่าง ทั้งจากพ่อ แม่ พี่ น้อง โรงเรียน และจากการดูในทีวี แต่ที่สำคัญที่สุดคือจากพ่อแม่ เห็นเขาอ่านก็อ่านตาม และเห็นว่าอ่านแล้วมีประโยชน์...”

(อมรรัตน์ ชอบอ่าน นักเรียนเชียงใหม่)

“...ป้าเป็นอาจารย์สอนภาษาไทย ป้าจะชอบอ่านพวกวรรณกรรม หนังสือเรียนพวกเรื่องสามก๊ก เราก็อยากจะทำอย่างนั้นเป็นอย่างไร เราก็ลองอ่านดู...”

(วีรพล ชอบอ่าน นักเรียนม.ปลายชุมพร)

“...ตอนเด็กอยู่กับป้า ได้ยินป้ากับลุงคุยเรื่องการเมืองเราก็อยากรู้เรื่อง ป้าคุยเราก็อยากคุยด้วย แต่ว่าเราไม่รู้เรื่องก็จะหาหนังสือแบบนี้มาอ่าน...”

(วิวัฒน์ ชอบอ่าน นักเรียนม.ปลายชุมพร)

“...พ่อเป็นแบบอย่าง พ่อสอนว่าเวลาอ่านหนังสือจะต้องจำให้ได้ด้วย จำได้ว่าชอบอ่านมาตั้งแต่ตอนอยู่ชั้นประถม จะเอาหนังสือมาอ่านแข่งกับเพื่อน แข่งกันสะกดคำ...”

(บุญถม ชอบอ่าน ครูอุตรธานี)

“...คิดว่าที่พ่อแม่อ่าน มีส่วนทำให้อ่านตาม เห็นแม่อ่านก็จะเข้าไปดูบ้าง...”

(อริคม ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...สมัยที่เป็นเด็กพี่ชายจะสั่งไว้ว่าวันนี้อ่านตรงนี้ เขาจะคอยติดตาม ถ้าไม่ได้อ่านเขาก็จะเขกหัว คิดว่าส่วนใหญ่ได้จากพี่ชาย พี่ชายบังคับ และพ่อแม่ปลุกฝังให้อ่านหนังสือ...”

(มาลี ชอบอ่าน ครูอุตรธานี)

“...พ่อรับราชการ เป็นนักอ่านหนังสือด้วยประจำหมู่บ้าน เวลาอ่านหนังสือจะอ่านดัง ออกเสียงชัดเจน แกเรียนหนังสือเก่งด้วย แก pass ชั้น (เลื่อนข้ามชั้น-ผู้วิจัย) ป.2 ผมก็เลยศึกษาว่าจะอ่านหนังสืออย่างไร พ่อก็แนะนำมาเรื่อยๆ อ่านเวลาไหนบ้าง อ่านอย่างไร...”

(โชคปัญญา ชอบอ่าน วิทยากรมหาวิทยาลัย)

“...พ่อเสียตั้งแต่เด็กๆ อยู่กับคุณแม่ บ้านเรามีสองพี่น้อง ...ที่ชอบอ่านหนังสือเป็นเพราะคุณแม่ แม่ชอบอ่านหนังสือ ...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ชอบอ่าน)

“...เรื่องการอ่านมีพ่อเป็นตัวอย่าง เห็นพ่ออ่านหนังสือลั่นนา แล้วท่านก็เล่าให้ฟังอย่างนั้นอย่างนี้ พี่น้องก็ชอบอ่านหนังสือ เรียนหนังสือหมดทั้งบ้าน...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ชอบอ่าน)

“...พ่อชอบอ่านหนังสือ อ่านแล้วก็บันทึก เห็นพ่ออ่านก็อ่านตาม หนังสือที่พ่อวางไว้ก็เอามาอ่าน อ่านพวกนิยาย ที่บ้านรับหนังสือพิมพ์รายวัน พวกหนังสือรายสัปดาห์ รายปักษ์ก็เข้าอ่าน เพราะมันแพง ตอนเด็กๆ ก็อ่าน พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต เป็นประจำ...”

(พยาบาล ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพะเยา)

นอกจากพ่อแม่ผู้ปกครองจะอ่านหนังสือจนสามารถเป็นตัวอย่างให้กับบุตรหลานแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการสอน อบรมบ่มเพาะให้เยาวชนรักการอ่านด้วย

“...พ่อแม่ชอบอ่านหนังสือ พ่อแม่ให้อ่านหนังสือตั้งแต่น้อย (ยังเป็นเด็ก-ผู้วิจัย) ก็เลยชอบอ่าน พี่น้องก็ชอบอ่าน ที่โรงเรียนครูก็บอกให้อ่านด้วย ทั้งโรงเรียน พ่อแม่ พี่น้อง มีผลต่อการอ่านพอๆ กัน...”

(นักเรียนพะเยา ชอบอ่าน)

“...พ่อแม่ผมชอบอ่านหนังสือ ชอบอ่านนิทานให้ฟัง พ่อแม่สอนให้ขยันอ่านหนังสือ พ่อแม่เป็นคนหาหนังสือมาให้ อ่าน จะซื้อมาให้ ผมคิดว่าการที่พ่อแม่ปลูกฝัง ทำให้ชอบอ่าน..”

(ชัชตุลา ชอบอ่าน นักเรียนสงขลา)

“...ตอนเด็กๆ พ่อแม่ก็ส่งเสริมให้อ่านหนังสือ ตอนเข้ามาให้อ่านหนังสือแล้วก็ไปโรงเรียน กลับจากโรงเรียนกลับบ้านก็มาอ่านพวกการ์ตูน หนังสือธรรมะ วรรณคดี ชั่ว พ่อแม่ก็ชอบอ่านหนังสือด้วย...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ชอบอ่าน)

พ่อแม่หลายคนใช้วิธีการบังคับหรือลงโทษเพื่อให้บุตรหลานสนใจการอ่าน ในลักษณะของการใช้อำนาจของผู้ที่เหนือกว่า

“...ผมจะพยายามปลูกฝังคนในครอบครัว ลูกชาย แฟนผม จะให้อ่านให้หมด ผมจะปลูกฝังให้ลูกชายอ่าน บางที่ตั้งโปรแกรมไว้เลยวันนี้อ่านตรงนี้ถึงตรงนี้ บางที่มันพุดคาหนังสือเลย ผมก็ปลูกให้ขึ้นมาอ่าน ...”

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยากรมหาวิทยาลัยราม)

วิธีการบังคับของพ่อแม่ แม้จะเต็มเปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดี แต่ถ้าเป็นไปโดยขาดความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก ขาดความรู้ในการใช้หลักจิตวิทยา ก็อาจมีบุตรหลานเพียงจำนวนน้อยที่จะยอมรับได้เพราะมีจิตใจใฝ่รู้เป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว จึงเข้ากันได้กับธรรมชาติของตน หรือบางรายอาจยอมรับเพราะกลัวถูกลงโทษ แต่เมื่อปฏิบัติแล้วได้รับประโยชน์ ก็ได้เห็นคุณค่าของการอ่าน และปฏิบัติตามเรื่อยมาจนติดเป็นนิสัยรักการอ่าน

“...พ่อแม่สอนมาให้อ่านหนังสือถ้าไม่อ่านก็จะบังคับให้อ่าน เลยทำให้ชอบอ่าน ถ้าไม่อ่านก็จะสอบไม่ได้...”

(นักเรียนพะเยา ชอบอ่าน)

“...ครอบครัวมีผล ยายเป็นคนบังคับให้อ่านหนังสือ ก่อนนอนต้องอ่าน ตื่นขึ้นมาก็ต้องอ่าน ทำตามที่ยายบอกจนติดเป็นนิสัย...”

(หทัยรัตน์ ชอบอ่าน นักเรียนม.ปลายอำนาจเจริญ)

ในขณะที่เด็กๆ และเยาวชนจำนวนมากไม่ชอบให้พ่อแม่ผู้ปกครองบังคับ แม้ว่าบางครั้งจะตกอยู่ในภาวะยอมจำนน ต้องยอมปฏิบัติตามความประสงค์ของพ่อแม่ผู้ปกครอง แต่นั่นก็ไม่ใช่วิถีทางธรรมชาติที่เด็กๆ และเยาวชนจะยอมรับอย่างจริงจัง นอกจากนี้การบังคับยังอาจนำไปสู่การต่อต้านการอ่านได้อีกด้วย

“...หนังสืออะไรก็ได้แต่ถ้าเราชอบแล้วจะทำให้เรารัก แต่ถ้าบังคับจะไม่อ่านเลย มีความรู้สึกที่ไม่อยากอ่าน ไม่อยากจับ อย่างบังคับ...”

(ปภาวดี ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...กรณีของผมพ่อแม่ทำให้รักการอ่านลดลงมากกว่า การบังคับมากเกินไปทำให้เรากดดัน...”

(อติวิชญ์ ชอบอ่าน นักเรียน ม.ปลายชุมพร)

“.. ที่บ้านไม่ค่อยปลุกฝังให้อ่านหนังสืออย่างอื่น พ่อจะให้อ่านแต่หนังสือเรียน ตอนแรกก็ทำตาม เพราะพ่อบังคับ พอตอนหลังๆมา รู้สึกว่าสิ่งที่เขาบังคับมันน่าเบื่อ บางทีพอเราถูกบังคับมากๆ ในสิ่งที่เราไม่ชอบเราก็ออนดี(ต่อต้าน-ผู้วิจัย) พอพ่อให้อ่านก็นั่งดูแต่ไม่ได้อ่าน..”

(นันทวุฒิ ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...พอฟันช่วงนั้นไปเป็นการจำใจต้องอ่าน อ่านเพราะกลัวถูกตี กลัวถูกด่า พอตอนหลังนานๆไป กลัวถูกเรียกก็จะหาอ่านไว้ก่อน เป็นการอ่านเพื่อเอาตัวรอด ไม่ทำไม่ได้...ตอนเราไปอยู่กรุงเทพฯ เราได้อิสระ ผู้ใหญ่ไม่มี เราปลิ้นเลยเพราะเราถูกบีบบังคับมาก แต่บังเอิญเพื่อนที่เกี่ยวข้อง มันเป็นเพื่อนดี มันอาจเป็นบุญที่เราอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่ไม่เหลวไหลเกร เป็นเพื่อนกลุ่มที่เรียนเก่งแล้วเหมือนช่วยกัน ช่วยพากันไป...”

(เสาวภา ชอบอ่าน ครูชุมพร)

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การบังคับให้อ่านหนังสือบางสถานการณ์ก็อาจทำให้หนังสือกลายเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ กลายเป็นศัตรูของเด็ก และทำให้เด็กๆ พยายามหลบหลีกก็เป็นได้

กระบวนการบ่มเพาะที่เด็กและเยาวชนต้องการจากพ่อแม่ผู้ปกครองก็คือการให้คำแนะนำ อย่างมีความเข้าใจ ไม่ใช่การบังคับ และการที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่อ่านหรือไม่ค่อยได้อ่านหนังสือ จะด้วยสาเหตุใดก็ตาม แม้ว่าจะได้พยายามบอกพยายามสอนบุตรหลานให้อ่านหนังสือ ก็จะไม่มีความพลังในการโน้มน้าวผลักดันมากนัก โดยเฉพาะกับบุตรหลานที่มีอุปนิสัยไม่ชอบการอ่านหนังสืออยู่แล้ว เนื่องจากสิ่งที่พ่อแม่สอนไม่ใช่สิ่งที่พ่อแม่ปฏิบัติ การบอกสอนของพ่อแม่จึงไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้เด็กๆ เกิดความรู้สึกอยากอ่านได้

“...เห็นพ่อแม่อ่านหนังสือบ้าง แต่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยเห็น พ่อแม่ก็บอกให้ผมอ่าน แต่ไม่ได้ทำตาม โตขึ้นมาไม่อ่านหนังสือเพราะซีเกียจ...”

(อภิษฐ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนเพชรบุรี)

“...ที่ไม่ชอบอ่าน เป็นมาแต่เด็กๆ ที่บ้านก็ไม่ค่อยมีใครอ่านหนังสือ มีแต่เขาจะดูทีวี...”

(กัลยารัตน์ ไม่ชอบอ่าน ประกอบธุรกิจส่วนตัวกรุงเทพมหานคร)

นอกจากนี้ สภาพภายในครอบครัวก็ถือได้ว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการสร้างบรรยากาศ หรือกระตุ้นส่งเสริมให้เยาวชนอ่านหรือไม่อ่านหนังสือ

“...ที่อ่านหนังสือต้องไม่มีเสียงรบกวน สะดวกสบาย เย็นสบาย...”

(นักเรียนอำนาจเจริญ ไม่ชอบอ่าน)

“...ที่บ้านไม่มีที่ให้อ่านหนังสือ มันทนวกหู เสียงดังเพราะล้างรถก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ไม่ค่อยได้อ่าน...”

(ชลิตา ไม่ชอบอ่าน นักเรียน ม.ต้นเพชรบุรี)

“...ประสบการณ์ในการอ่านคือเราอยู่ในครอบครัวที่เป็นข้าราชการ ครอบครัวก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะผลักดันเราให้อ่านหนังสือ.... ครอบครัวมีส่วนมากที่จะช่วยผลักดันเรา ภาวะแวดล้อมถ้าเราอยากอ่านหนังสือ แต่ไม่มีหนังสือในบ้านมันก็ไม่มีแรงเสริมที่จะไปหาแหล่งเหล่านั้น แต่ถ้าบ้านเรามีหนังสือก็จะช่วยตรงนั้นได้ ที่บ้านมีหนังสือ พี่น้องก็อ่านหนังสือในด้านที่เขาชอบ หนังสือที่บ้านจะซื้อเป็นประจำ พ่อก็จะอ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัน แม่ก็จะอ่านคู่มือสร้างคู่มือ...”

(ดวงธิดา ชอบอ่าน ครูอุดรธานี)

“...สภาพแวดล้อมทางบ้านน่าจะมีส่วน ที่บ้านมีสถานที่พร้อมที่จะให้อ่านหนังสือ ปกติอยู่บ้านป่า เป็นปืมน้ำมัน ทำให้ไม่ค่อยสะดวกในการอ่าน เวลาจะให้อ่าน แต่ไม่ได้อ่าน...”

(จรัสศรี ไม่ชอบอ่าน นักเรียน ม.ต้นเพชรบุรี)

จากการสนทนากลุ่ม สรุปได้ว่าครอบครัวเป็นหน่วยแรกที่ต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาการอ่านของบุตรหลาน ผู้ที่ชอบอ่านจำนวนมากได้แบบอย่างในการอ่านมาจากผู้ปกครอง ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว และส่วนหนึ่งถูกบังคับให้อ่านแต่ก็อยู่ในวิสัยที่จะรับได้ ขณะที่อีกจำนวนมากไม่ยอมปฏิบัติตามการบังคับของพ่อแม่และผู้ปกครอง และในบางครอบครัวนั้นแม้ว่าพ่อแม่ผู้ปกครองสนับสนุน พยายามพรั้าสอน ตักเตือน และเอาใจใส่ต่อการอ่านของบุตรหลานเป็นอย่างมาก แต่ก็ไม่สามารถผลักดันให้บุตรหลานรักการอ่านได้ ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากสาเหตุหลาย

ประการ เช่น การอ่านหนังสือไม่ใช่สิ่งที่พ่อแม่มีความถนัดหรือปฏิบัติอยู่เป็นกิจ ฆาตจิตวิทยาและ
 ไม่มีความรู้เกี่ยวกับหนังสือที่จะแนะนำแก่บุตรหลาน เป็นต้น ยิ่งในครอบครัวที่ไม่มีเวลาเอาใจใส่
 ต่อการอ่านของบุตรหลานอย่างจริงจัง ก็ยิ่งเป็นการยากที่จะปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน

“...พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาเพราะมีอาชีพรับจ้าง เคื่อก็เอามาวางไว้ให้ แต่อ่านหรือไม่อ่านก็ไม่
 ค่อยมีเวลาดู...”

(จรงค์ษ์ ไม่ชอบอ่าน พนักงานโรงงานชลบุรี)

“...เราส่งเสริมให้ลูกอ่านแต่ลูกไม่ชอบอ่านเลย ก็บอกเขา แต่เขาไม่ชอบ บอกให้เขาดูเขาก็ดู
 แต่เขาไม่อ่าน ตอนสอบเข้า ม.1 เราก็อ่านหนังสือสมุดมาให้อ่าน แต่เราไม่ได้เฝ้าดูเพราะต้อง
 ทำงาน พอถามว่าได้อ่านหนังสือไหม ก็ไม่ได้อ่าน...”

(สุวรรณ ชอบอ่าน วิทยแรงงานอำนาจเจริญ)

ที่สำคัญก็คือ การสนับสนุนส่งเสริมการอ่านของบุตรหลานนี้ค่อนข้างจะมีข้อจำกัดอยู่
 มากสำหรับครอบครัวที่มีฐานะยากจน โดยเฉพาะครอบครัวเกษตรกรและผู้มีอาชีพรับจ้างในสังคม
 ชนบท ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันพ่อแม่วิทยแรงงานจากชนบทจำนวนมากมักเข้าไปทำงานอยู่ในเขต
 เมืองและไม่สะดวกที่จะเลี้ยงบุตรด้วยตนเอง จึงมีการนำบุตรหลานกลับไปให้ปู่ย่า ตายายที่ไม่รู้
 เท่าทันกับสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่มีทักษะการอ่านเป็นผู้เลี้ยงดูแทน จึงเป็นการยากที่จะให้ผู้สูงอายุ
 เหล่านี้มาใส่ใจด้านการอ่านหรือสอนบุตรหลานให้อ่านหนังสือได้

“...อย่าง อบต. เรายี่ ผมว่า 90 เปอร์เซ็นต์เลยเป็นชาวนาที่ไม่มีเวลา 10 เปอร์เซ็นต์นี้รักการ
 อ่านทำได้ แต่อีก 90 เปอร์เซ็นต์ที่พ่อแม่ก็จะเข้าบ้านก็เคื่่า พ่อแม่ที่ตอนนี้ไปทำงาน
 กรุงเทพฯ ไปทำงานโรงงานที่ลำพูนแล้วก็ทิ้งหลานๆ ไว้ที่กับอู๊ย (ปู่ย่า ตายาย-ผู้วิจัย)
 แล้วอู๊ยอ่านหนังสือไม่ออก จะทำอย่างไรให้กลุ่มนี้รักการอ่านได้...”

(วัยทำงานพะเยา ชอบอ่าน)

“...ในชนบทกลุ่มพ่อแม่ที่จะสอนลูกได้ ผมว่าซัก 20 เปอร์เซ็นต์ แล้วอีก 80 เปอร์เซ็นต์ คือ
 ชาวไร่ชาวนาที่เหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน...”

(วัยทำงานพะเยา ชอบอ่าน)

“...ทั้งลูกหลานไว้กับพ่ออู๊ย แม่อู๊ย (ปู่ย่า ตายาย-ผู้วิจัย) ที่ไม่รู้หนังสือ ก็ไม่สามารถไป
 ถ่ายทอดให้ลูกหลานได้ นี่มันก็เป็นปัญหาเหมือนกัน...”

(อดีตเจ้าหน้าที่ กศน. พะเยา)

1.2 การหล่อหลอมของโรงเรียน

โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมอีกสถาบันหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการให้การศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของเด็กๆ และเยาวชน โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ ของโรงเรียน การพัฒนาให้เด็กและเยาวชนอ่านออกเขียนได้ จึงเป็นภารกิจสำคัญของโรงเรียน ในฐานะผู้ออกแบบกิจกรรมทางการศึกษา การสนับสนุนส่งเสริม และการพัฒนาทักษะความสามารถในการอ่านที่สูงขึ้น มีการอบรมบ่มนิสัย การคัดสรรสู่ความเป็นเลิศ การสร้างตัวแบบที่ดีด้านการอ่าน รวมทั้งการกดดัน บังคับและการลงโทษ เพื่อให้นักเรียนสามารถอ่านได้อย่างคล่องแคล่ว มีความเข้าใจ วิเคราะห์เป็น จับประเด็นสำคัญได้ จนถึงขั้นที่กล่าวได้ว่ามีความแตกฉานในการศึกษาเรียนรู้ เด็กและเยาวชนจำนวนมากที่พลาดโอกาสในการปลูกฝังให้เป็นผู้รักการอ่านโดยครอบครัว จึงมีโอกาสได้เริ่มต้นที่โรงเรียน

“...เป็นเพราะครูที่โรงเรียน ปลูกฝังให้รักการอ่านหนังสือ...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ชอบอ่าน)

“...ผมได้รับการปลูกฝังตอนอยู่ประถม คุณครูเป็นคนปลูกฝัง พ่อแม่ไม่ได้เรียน แล้วก็ไม่ได้อยู่ด้วยกัน...”

(สุรเกียรติ์ ชอบอ่าน นักศึกษามหาสารคาม)

ในขณะที่เยาวชนอีกส่วนหนึ่งก็ได้รับโอกาสที่ดีในการสร้างเสริมพลังความสามารถในการอ่านทั้งจากครอบครัวและโรงเรียน ในลักษณะผสมผสาน สนับสนุนซึ่งกันและกัน

“...ตอนน้อย (ขณะที่ยังเป็นเด็ก-ผู้วิจัย) อ่านหนังสือไม่เก่งเท่าไร ครูก็คอยสอน ก็ชอบขึ้นเรื่อยๆ แล้วมีพ่อแม่คอยสอนคอยบอกด้วย พอโตมาก็มีเล่นบ้าง ละเลยไปบ้าง แต่เดี๋ยวนี้ก็ยังชอบ (อ่าน) อยู่...”

(นักเรียนพะเยา ชอบอ่าน)

“...เห็นแม่อ่านหนังสือ แม่สอนให้อ่านหนังสือ ครูก็บังคับให้อ่านด้วย...”

(ณัชสุภา ชอบอ่าน นักเรียนพิษณุโลก)

“...ตอนสมัยเด็กๆ ได้รับการสอนให้อ่านหนังสือเพราะพ่อกับคุณครู พ่อชอบอ่านหนังสือ เราก็อ่านตาม ตรงไหนไม่ได้ก็ไปถาม พอมาเป็นนักเรียน ก็อ่านหนังสือพวก อ่านนิทาน นิยาย หนังสือตลก อ่านทุกประเภท หนังสือแปลก็อ่าน...”

(อุลา ชอบอ่าน วิทยทำงานเชียงใหม่)

ผู้ที่ระบุว่าตนเป็นผู้รักการอ่าน บางคนได้รับแรงบันดาลใจจากความประทับใจในความสามารถด้านการสอนของคุณ ที่สอนได้อย่างสนุกสนาน มีเกร็ดความรู้ต่างๆ มาเสริมให้บทเรียนน่าสนใจ หรือมีข้อแนะนำดีๆ ในการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมให้กับศิษย์อยู่เสมอ

“...เห็นครูเป็นตัวอย่าง ครูคนนี้ทำไม่เก่ง เวลาสอนหนังสือทำไมไม่ดูหนังสือ ไม่ดูตำรับตำรา ท่านทำอย่างไร อยากรจะเป็นอย่างนั้นบ้าง ก็เลยชอบตรงนั้น อยากรจะเก่งแบบนั้น...”

(รภัทพร ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...ระหว่างเรียนอาจารย์ก็จะบอกว่ามีหนังสือ classic (ดีเด่น,มีคุณภาพสูง -ผู้วิจัย) อย่างนั้นอย่างนี้ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทยให้อ่าน แล้วพอมาเรียนก็จะมีพวกวารสารอะไรอย่างนี้มากขึ้น...”

(มนลลิตา ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ร่วมสนทนากลุ่มจะเห็นความสำคัญในบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน ในการพัฒนาการอ่านของผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กๆ และเยาวชน แต่กระบวนการจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผลในปัจจุบันก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อยู่ไม่น้อยว่า น่าจะมีความบกพร่องและสมควรหาทางแก้ไข เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนนักศึกษามีโอกาสได้รับการพัฒนาทักษะการอ่าน ได้อ่านหนังสือมากขึ้น และมีเทคนิคการอ่านที่ดี

“...สมัยผมเรียนหนังสือ คนที่เขาอ่านไม่ได้ ไม่ชอบท่องจำ นี่ครูเขาจะลงโทษเด็กก็แล้ว แล้วก็ไปอ่านไปท่องไปจำมา เขาก็ได้ขึ้นมา ดีกว่าทุกวันนี้ ซึ่งเด็กที่อ่านไม่ได้ ขี้เกียจอ่านเขาก็ปล่อยตามสบาย เด็กพวกนี้เลยคล้ายกับเสียคนไป เสียเรื่องการอ่านไปเลย คือไม่มีคนบังคับ...”

(อดิศักดิ์ ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...ที่โรงเรียนไม่บังคับให้อ่านหนังสือเลย อ่านหนังสือตอนใกล้สอบอย่างเดียว...”

(อริชฐ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียน ม.ต้นเพชรบุรี)

“...เด็กปัจจุบันไม่ค่อยอ่านหนังสือ เดียวนี้จบ ม. 3 อ่านหนังสือแทบไม่ได้...”

(วิจิต ชอบอ่าน เกษตรกรสูงอายุอำนาจเจริญ)

ความคิดของกลุ่มสนทนาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าคุณภาพของระบบการศึกษา ขึ้นพื้นฐานในปัจจุบันยังไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร โดยเฉพาะคุณภาพด้านการอ่านของนักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตของโรงเรียนที่พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย

1.3 การหล่อหลอมการอ่านจากวัด

สังคมไทยในอดีตจะมีวัดเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมที่หลากหลาย รวมทั้งการศึกษาเล่าเรียนด้วยจนเป็นที่มาของคำว่า "บวชเรียน" วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมนิสัยการอ่านของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนชายที่เป็นศิษย์วัดหรือบวชเรียนอยู่ในวัด ซึ่งในปัจจุบันได้กลายเป็นวัยแรงงานที่มีอายุมากหรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว แต่สำหรับเยาวชนหญิงหรือเยาวชนในยุคปัจจุบันอาจจะไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ด้านการอ่านจากวัด แม้บางโรงเรียนจะมีคำว่า "วัด" เป็นส่วนหนึ่งของชื่อโรงเรียน หรือโรงเรียนตั้งอยู่ในบริเวณวัด หรือวัดบางแห่งอาจจะมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอยู่ก็ตาม เนื่องจากระบบการศึกษาสำหรับคนรุ่นใหม่ได้แยกตัวออกจากวัดอย่างชัดเจนนานแล้ว บทบาทของวัดในด้านการศึกษาทั่วไปแก่เยาวชนจึงเลือนลางไป

"...จบ ป.4 แล้วไปบวช เป็นเณรอยู่วัดอรุณ กรุงเทพฯ อาจารย์ท่านแนะนำให้อ่านหนังสือทุกชนิด อาจารย์ปลุกฝังให้อ่านหนังสือให้มาก..."

(ชาย ชอบอ่าน ครูสระบุรี)

"...ตอนแรกอยู่วัด มีพระอาจารย์บังคับให้อ่านหนังสือ แกจะให้รางวัลให้อ่านแข่งขันกัน มี 3-4 คน อ่านแข่งกัน ใครอ่านจบก่อนแกให้รางวัล ก็เลยอ่านติดมา..."

(ย่อง ชอบอ่าน ชายผู้สูงอายุพัทลุง)

"...ครอบครัวพื้นฐานเป็นคนทีล้าปากยากจน หนังสือก็มีแต่หนังสือเรียน ดังนั้นแหล่งที่จะส่งเสริมการอ่านก็คือวัด เมื่อยังเล็กก็อยู่กับกุฏิพระ พระจะให้อ่านหนังสือให้ฟัง เริ่มนิสัยรักการอ่าน..."

(อ้อม ชอบอ่าน ชายผู้สูงอายุพัทลุง)

"...พ่อแม่ทำไร่ทำนา ในตระกูลผม มีผมคนเดียวที่เรียนหนังสือ ผมเป็นคนที่ดินรนเรียนด้วยตัวเอง ไปบวชเป็นสามเณรแล้วก็ศึกษาด้วยตนเอง ผมได้รับการบ่มการอ่านจากวัดส่วนมากอยู่วัดครึ่งชีวิตของผม ผมก็เลยเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ชอบอ่านทุกเรื่องแม้แต่ภาษาขอมผมก็อ่าน..."

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยาลัยมหาสารคาม)

"...สมัยก่อนแหล่งเรียนรู้ไม่ค่อยมี ชีวิตเริ่มต้นก็อยู่ที่วัด พระท่านก็ชอบเรื่องส่งเสริมให้เรียนต่อ ตกค่ำพระท่านก็เรียกเด็กวัดมานั่งแล้วก็มีตะเกียงตั้งไว้ จะต้องอ่านถึง 3 ทุ่ม 4 ทุ่ม ต้องอ่านให้น้ำมันตะเกียงหมดก่อนแล้วถึงไปนอนแต่ก่อนไม่มีไฟฟ้า..."

(सानิตย์ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“... เคยเป็นเด็กวัดไปเจอหลวงพ่อกี่เครื่องเรื่องการเรียนเขาบังคับให้อ่านหนังสือไปอยู่กุฏิ หลวงพ่อจะต้องตื่นมาเช็คเรื่องวันนี้หนีเที่ยวหรือเปล่า ก็มีสวนทำให้เรากลายเป็นคนที่ชอบอ่าน...”

(ชาญ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพิษณุโลก)

“...ตัวเองเป็นผู้หญิงไม่ได้เรียน บ้านนอกจะส่งเสริมแต่เด็กผู้ชาย...”

(วรรณ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุมหาสารคาม)

“...พอโตหน่อยเราก็ออกแนวแก่นกะโหลก เกเร ดื้อ พ่อแม่ไม่รู้จะทำอย่างไร มันแก่นเหลือเกิน คำก็เลยจับเข้าวัดไปเรียนธรรมะวันอาทิตย์ จะได้สงบลงหน่อย ก็เลยไปได้อ่านหนังสือพระที่วัด...”

(จรรยา ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า วัดในอดีตนั้นเคยมีบทบาทสำคัญในการสร้างนิสัยการอ่านให้แก่เด็กๆ โดยเฉพาะเด็กชาย ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นผู้ใหญ่วัยแรงงานและผู้สูงอายุแล้ว แต่ในการสนทนากลุ่มครั้งนี้ ไม่พบว่าเด็กและเยาวชนยุคปัจจุบันได้กล่าวถึงการเรียนรู้ด้านการอ่านจากวัดเลย

1.4 การหล่อหลอมการอ่านจากหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ

หน่วยงานที่ปฏิบัติการอยู่ในพื้นที่หรือองค์กรในท้องถิ่นก็มีส่วนอยู่บ้างในการส่งเสริมการอ่านของประชาชนให้มากขึ้น เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน (ปัจจุบันคือสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ผู้นำในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น ในฐานะที่เป็นฝ่ายสนับสนุนส่งเสริมการอ่านของประชาชน โดยการจัดโครงการทางการศึกษานอกโรงเรียน การจัดให้มีที่อ่านหนังสือหรือห้องสมุดในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการอ่านและเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าถึงหนังสือหรือการแสวงหาความรู้จากการอ่านหนังสือ

“...มีโครงการใหญ่คือโครงการฝังตอมดอกไม้ เป็นนโยบายรวมของ กศน. เหมือนกับโครงการรักการอ่านในเขตพื้นที่ แต่อยู่ในระดับตำบล ยังไม่ลึกถึงในระดับหมู่บ้าน เพราะครู กศน. มีถึงระดับตำบล กศน.จะประสานกับ อบจ.(องค์การบริหารส่วนจังหวัด-ผู้วิจัย)ในการลงพื้นที่ในชุมชน...”

(ยุพาพรรณ ชอบอ่าน ข้าราชการอุดรธานี)

“...ผมดี๊นชนเข้ามามีเรียนในเมือง การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาระดับ 3 แล้วก็มาต่อ ม.ปลายภาคปกติ ก็ไปสอบทำงานเป็นข้าราชการตำรวจ ผมก็อ่านของผมมาเรื่อย มีอะไรผมก็อ่านหมด...”

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยทำงานมหาสารคาม)

“...บทบาทของ กคน. มีหลากหลาย อันหนึ่งก็คือส่งเสริมการเรียนรู้ แต่ส่งเสริมการเรียนรู้ของเรากลุ่มเป้าหมายก็จะเป็นส่งเสริมเรื่องผู้ใหญ่ที่ไม่ได้รับการศึกษา ไม่จบ ป.4 ทำให้ได้รับการศึกษา อ่านออกเขียนได้ หรือเขียนชื่อตัวเองได้ ก็จะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคุณพ่อคุณแม่เรา แต่ก็คือในระดับหนึ่งอย่างที่บอก คือ การอ่านหนังสือต้องตั้งแต่เด็ก แต่ถ้าเน้นผู้ใหญ่ กคน. ก็คือต้องให้เขียนชื่อได้ อะไรได้ แล้วในส่วนที่สองคือการศึกษาระดับ ม.ต้น ม.ปลาย ที่พลาดโอกาสการศึกษาในระบบแล้วก็มาเรียน กคน. แล้วก็ส่งเสริมอาชีพ ก็จะเป็นลักษณะนี้ แต่ถ้าเป็นเด็กจริงๆ เราไม่ได้เน้นตรงนั้น เราจะเน้นที่กลุ่มเป้าหมายผู้ใหญ่...”

(อดีตเจ้าหน้าที่ กคน.พะเยา)

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนหนึ่งเห็นว่า ผู้นำในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการนำสู่การพัฒนาการอ่านของประชาชน หากผู้นำในท้องถิ่นให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ก็สามารรถที่จะผลักดันยกระดับการอ่านของประชาชนได้

“...น่าจะอยู่ที่ผู้นำด้วย ที่หมู่บ้านผมก็เคยมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน แต่พอเปลี่ยนผู้นำก็ไม่มีคนสานต่อ...”

(สัมฤทธิ์ ชอบอ่าน นักศึกษาชุมพร)

จากการสนทนากลุ่มในหลายพื้นที่ ต่างก็มีข้อเสนอที่ค่อนข้างจะตรงกันว่าควรจัดให้มีที่อ่านหนังสือหรือห้องสมุดในท้องถิ่น เนื่องจากยังไม่มีหรือเคยมีแต่ปัจจุบันขาดหายไป อันเป็นผลมาจากการขาดความต่อเนื่องเชิงนโยบายและขาดการดูแลเอาใจใส่

“...ในเมืองมีห้องสมุดประชาชนให้อ่านได้ แต่คนรอบนอกไม่มี...”

(ชุมพร ชอบอ่าน)

“...เสนอแนะให้ อบต. มีห้องสมุดให้คนในชุมชน...”

(ชุมพร ชอบอ่าน)

“...น่าจะเริ่มจากมีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ตามในชนบท เมื่อก่อนมี แต่เดี๋ยวนี้หายไป เมื่อผู้ใหญ่ได้อ่านหนังสือก็จะชักจูงให้เด็กอ่านด้วย...”

(เจือ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“...อยากให้มีห้องสมุด เช่นที่ อบต. หมู่บ้านไม่ค่อยมีหนังสือ ไม่มีห้องสมุด ถ้ามีก็น่าจะมีคนมาอ่าน ต้องแนะนำเขา มีหนังสือจากหน่วยงานมาแจก เช่นการเกษตร ชีวภาพ...”

(กนกวรรณ ชอบอ่าน นักเรียนพิษณุโลก)

“...อยากให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่ง มองชุมชนของตนเองว่าเยาวชนควรไปทำอะไร อยากให้จัดสถานที่เฉพาะให้ลูกหลาน ผู้ใหญ่ต้องเป็นแม่พิมพ์ สร้างที่อ่านหนังสือประจำชุมชน เด็กจะได้มองเห็นว่าผู้ใหญ่รักการอ่าน ให้ผู้ใหญ่ที่รักการอ่านแนะนำเด็กๆ ว่าอ่านหนังสือได้ประโยชน์อย่างไร อาจจะเปลี่ยนวิถีชีวิตของเด็ก จากมั่วสุมเล่นกัน เป็นมั่วสุมอ่านหนังสือก็ได้... บางชุมชนได้งบประมาณสร้างห้องสมุดแต่ใส่กุญแจไว้ไม่ให้ใช้ ก็ไม่ยั่งยืน ไม่เกิดประโยชน์ ถ้าสร้างมาแล้วก็ต้องได้ใช้ ไม่ใช่ว่ากลัวหนังสือหายหรือหนังสือพัง ถึงเด็กไม่ได้อ่าน ไปเปิดดูก็ยังดี นานไปก็เด็กก็อ่านเอง ไม่ใช่เวลาเด็กจะเข้าไปใช้ก็ห้าม ให้เอาไปเก็บที่เดิมหรือไม่ให้เอาไปข้างนอก เด็กก็ไม่อยากไปเพราะกลัวถูกด่า...”

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยากรงานมหาสารคาม)

“...ต้องจัดให้มีห้องสมุดของ อบต. และมีหนังสือเต็ม จัดงบประมาณไปทุกปี ปีละ 50,000 บาท ผมว่าศักยภาพของ อบต.ทำได้ อย่างเทศบาลปีละแสนก็ทำได้ แล้วกิจกรรมรักการอ่านในชุมชนก็จะตามมา เช่น ค้นหาคนรักการอ่านประจำ อบต. จัดกิจกรรมแข่งขันการอ่าน เป็นต้น ถ้าทุก อบต. ทำแบบนี้ คนก็จะรักการอ่าน ก็จะส่งเสริมการอ่านได้ทั่วประเทศ...”

(วิทยากรงานพะเยา ชอบอ่าน)

ตัวอย่างที่ยกมาแสดงข้างต้น สะท้อนให้เห็นความคาดหวังของประชาชนว่าท้องถิ่นสามารถดำเนินการสนับสนุนการสร้างนิสัยรักการอ่าน ตลอดจนการรักษาทักษะการอ่านของประชาชนในท้องถิ่นได้ในหลายลักษณะ ทั้งนี้โดยกำหนดเป็นนโยบายและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

“...ต้องมีนโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ทุกหน่วยงานต้องลงทุน พร้อมมีกิจกรรมการบริการ ทุกหน่วยงานต้องมุ่งเน้นในการให้บริการหนังสือ และบริการชุมชน รายงานของทางราชการต้องให้ไปถึงประชาชน สื่อสารให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย ต้องจัดทำสารสนเทศกลุ่มระหว่างนักวิชาการกับชาวบ้าน ว่าชาวบ้านต้องการให้ทำอะไร...”

(อ้อม ชอบอ่าน ชายผู้สูงอายุพัทลุง)

“...เคยมีโครงการให้ประชาชนรักการอ่าน แต่เดี๋ยวนี้หายไป ไม่ต่อเนื่อง ควรมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักการอ่าน เดี่ยวนี้ห้องสมุดอยู่ใน อบต. คนไม่กล้าเข้าไปอ่าน งบประมาณไม่ต่อเนื่อง ไม่มีการกระตุ้น...”

(ผู้สูงอายุชุมพร ชอบอ่าน)

“...ปัญหาที่พบของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านคือไม่มีคนดูแล สถานที่ไม่สะอาด ถ้ามีหนังสือดีๆ มา ก็มีคนหยิบกลับบ้านไป ไม่รักษาหนังสือ หนังสือโดนฉีกเป็นปัญหาของหมู่บ้าน ถ้าบอกให้ช่วยกันดูแลไม่มีใครช่วย เพราะทุกคนมีภาระ ถ้ามีคนดูแลหนังสือดีๆ ก็จะสามารถเข้ามาได้ ตอนนี้ไม่มีหนังสือดีๆ เข้ามาก็หายหมด...”

(ศศิธร ชอบอ่าน แม่บ้านชลบุรี)

“...ห้องสมุดสาธารณะต่างๆ มีไม่เพียงพอ หนังสือขาดบ้าง ลูยบ้าง ไม่มีใครดูแล...”

(รุ่งอรุณ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

“...ห้องสมุดประชาชน เป็นหนังสือเก่า หนังสือมือสอง ข้อมูลมันเก่าไปแล้ว ก็จะมีความคิดล้ำสมัยกว่าคนในเมืองเพราะเอาข้อมูลเก่าๆ ไปให้เขา...”

(นิติเทพ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

อย่างไรก็ตามมีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้เช่นกัน ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักจะไม่เน้นการพัฒนาด้านการอ่าน ด้านการศึกษา หรือการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตของประชาชน เพราะไม่เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ แต่จะมุ่งการพัฒนาเชิงวัตถุ เช่น ถนน ไฟฟ้า มากกว่า

“...อบต. ส่วนใหญ่ไม่มีนโยบายเรื่องการศึกษาหรือการส่งเสริมการอ่าน ส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างถนนหนทาง แต่การสร้างพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่มี...”

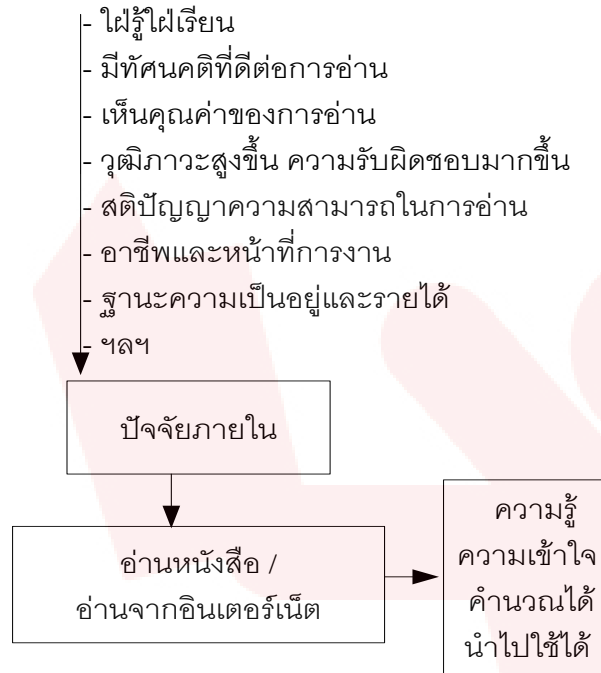
(นาฎยา ชอบอ่าน ผู้ค้าขายเพชรบุรี)

“...นโยบายมี แต่ อบต. งบน้อย ส่วนใหญ่ก็ต้องเอาถนน เอาไฟฟ้า เอาวัตถุไว้ก่อน จะเป็นอย่างนี้มากกว่า เหมือนว่าถ้าเป็นคุณภาพชีวิตเขาจะไม่ได้เป็นรูปธรรม เขาจะไม่เห็นเป็นรูปธรรม ถ้าจะเน้นคุณภาพชีวิต ก็จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่า ส่วนเด็กและเยาวชนไม่ค่อยเน้น...”

(เจ้าหน้าที่ใน อบต.แห่งหนึ่ง เพชรบุรี)

2. ปัจจัยภายในของบุคคล

คุณลักษณะของบุคคลมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสร้างนิสัยการอ่าน โดยเฉพาะการเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียน เห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือ มีทัศนคติที่ดีต่อการอ่าน มีวุฒิภาวะที่สูงขึ้น สติปัญญาความสามารถในการอ่าน หน้าที่การงาน ฐานะความเป็นอยู่และรายได้ ตลอดจนคุณลักษณะอื่นๆ ซึ่งแสดงความเชื่อมโยงได้ดังแผนภาพที่ 7.3

แผนภาพที่ 7.3 ปัจจัยภายในที่เอื้อต่อการสร้างนิสัยการอ่าน

2.1 การเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียน

นอกจากการหล่อหลอมของสถาบันทางสังคมต่างๆ ที่เคยมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนแล้ว การเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียนก็เป็นบุคลิกเฉพาะอีกประการหนึ่งของผู้ที่รักการอ่าน ซึ่งผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวนมากพอสวมควรที่ระบุว่าตนไม่ได้มีแบบอย่างจากใครในครอบครัว ไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมใดๆ เป็นพิเศษจากครอบครัว อันเนื่องมาจากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่เอื้ออำนวย และไม่ได้มีความประทับใจในความสามารถหรือวิธีการสอนของครูเป็นพิเศษ แต่ที่รักการอ่านนั้นเป็นความสนใจใฝ่รู้ของตนเองหรือการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (learning person) เห็นประโยชน์ของการอ่าน มีความรู้สึกที่ดีต่อการอ่าน และอ่านต่อเนื่องมาอย่างสม่ำเสมอ

“...ต้นตระกูลของผมไม่จบป.4 แล้วไม่ได้เรียนหนังสือด้วย อย่างแม่ผมอ่านหนังสือไม่ออกเลย แป๊ะโป้งอย่างเดียว ที่ชอบอ่านมันอาจจะเป็นนิสัยสันดาน ไม่รู้เหมือนกัน แต่ว่าผมชอบอ่าน ที่บ้านไม่มีหนังสือ ผมจะไปเล่นวัด ไปท่องหนังสือกับพระกับเณร...”

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยากรมหาสารคาม)

“...เมื่อก่อนเราขายของ ก็จะมีถุงกระดาษสำหรับใส่อาหาร ใส่กล้วยแขก ก็เอามาอ่านได้อ่านนิยายเรื่องร่มเกล้า อ่านแล้วสนุก อยากรู้ว่าจะจบอย่างไร เขาเขียนไว้ที่ขอบนิดเดียวว่านิยายสารกฤษตรี ก็เลยไปหามาอ่านต่อ จนติดนิยายในกฤษตรี...”

(ธนวรรณ ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...พ่อแม่ไม่ได้มีส่วนในการกระตุ้นการอ่านหนังสือ เป็นคนสนใจเองมาตั้งแต่เด็ก เห็นอะไร มันแปลกๆ ก็ชอบที่จะศึกษา เป็นความอยากรู้ส่วนตัว...”

(รภัทพร ชอบอ่าน วิทยทำงานกรุงเทพมหานคร)

“...พ่อเคยทำงานที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ตอนเด็กๆ พ่อจะเอาหนังสือตัวอย่างมาให้ดู ส่วนมากเป็นพวกนิทาน แต่ไม่ได้บังคับให้อ่าน ที่ชอบอ่านเป็นเพราะตัวเอง เกิดจากนิสัยส่วนตัวมากกว่า...”

(สุสิทธิ์ ชอบอ่าน วิทยทำงานพิษณุโลก)

“...ตอนเด็กๆ ก็ดิ้นรนอ่านเอง เพราะพ่อแม่เป็นชาวนาไม่มีเวลาจะบอก ที่อ่านเองเพราะว่า คิดว่าการอ่านทำให้มีความรู้ ว่าเขาเป็นอะไร ทำอะไร ยังไง...”

(บุญยง ชอบอ่าน ผู้สูงอายุเชียงใหม่)

“..ผมชอบอ่านหนังสือเอง พ่อแม่ไม่ได้ปลุกฝัง พ่อแม่เป็นชาวไร่ชาวนา ชอบโดยธรรมชาติ...”

(ไสว ชอบอ่าน ข้าราชการบำนาญอุดรธานี)

“...พ่อแม่ก็จะสอนว่า เราต้องอ่าน แต่เค้าไม่ได้เป็นแรงบันดาลใจเพราะว่าไม่ได้เป็นคนอ่าน เป็นชาวบ้านธรรมดา แต่จะเอามาคิดเองว่ามันควรทำไหม...”

(ชไมพร ชอบอ่าน ข้าราชการเพชรบุรี)

“อ่านเพราะอยากรู้เรื่องราวในหนังสือให้มากขึ้น ดิ้นรนหาแหล่งเรียนรู้เพื่อหาความรู้ให้ เท่ากับคนอื่นๆ ทำให้อ่านหนังสือมาเรื่อยๆ”

(ช่อลัดดา ชอบอ่าน ผู้สูงอายุสงขลา)

2.2 การเห็นคุณค่าของการอ่าน

ในการใฝ่รู้ใฝ่เรียนของเด็กและเยาวชนนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการมองเห็นคุณค่าของการอ่าน โดยเฉพาะคุณค่าแห่งเนื้อหาสาระของหนังสือที่อ่าน เช่น อ่านแล้วทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องต่างๆ อ่านแล้วได้คำตอบหรือมีทางออกสำหรับปัญหาที่ติดค้างอยู่ในใจ อ่านแล้วได้แนวคิดแนวปฏิบัติที่ชัดเจน อ่านแล้วทำให้มีหลักในการดำเนินชีวิต เป็นต้น ซึ่งผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวนมากระบุว่าอ่านหนังสือเพราะเห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการอ่าน

“...หนูว่าการอ่านสำคัญ ตัวหนูเป็นชาวชนเผ่า คนในหมู่บ้านจะอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ แต่พ่อแม่อ่านออกเขียนได้ สอนให้หนูรู้จักการอ่านเขียน ทำให้เรามีโอกาสได้ศึกษาชนเผ่าเดียวกัน...”

(หญิง ชอบอ่าน นักเรียนพะเยา)

“...อีกส่วนหนึ่งคืออ่านหนังสือเพื่อแก้ปัญหา แล้วเวลาทำงานมันมีเรื่องให้ต้องแก้ การอ่านหนังสือช่วยให้ตอบคำถามลูกน้องได้ ช่วยให้เราปกครองเขาได้ สามารถรับผิดชอบได้...”

(สมนึก ชอบอ่าน ผู้สูงอายุสงขลา)

“...ผมคิดว่าในส่วนตัว ผมเป็นนักอ่านที่อ่านแล้วมีความสุข ตอนไหนไม่ได้อ่านเหมือนว่าไม่ได้กินข้าว มันต้องอ่าน อ่านมากอ่านน้อยขึ้นกับเวลาว่าง แต่บางทีเพลินกับหนังสือ บางทีได้อ่านเพียงประโยคเดียวแต่ว่ามันอิมแพกทั้งวันเลย เราอ่านประโยคเดียวอาจจะเป็นคำของนักสอนธรรมะ หรือนักวิชาการหรือนักคิด เราได้อ่านประโยคเดียวบางทีเราอิมแพกทั้งวัน...”

(คุณัญพงษ์ ชอบอ่าน วิทยากรงานพัทลุง)

“...ตอนเด็กอยู่กับป้า ป้าบอกว่าให้อ่านหนังสือ เหมือนฝังใจตั้งแต่เด็ก ได้ยินป้าก็บงกชเรื่องการเมืองเราก็อยากรู้เรื่อง ป้าคุยเราก็อยากคุยด้วย แต่ว่าเราไม่รู้เรื่องก็จะหาหนังสือแบบนี้มาอ่าน...”

(วีรพล ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

2.3 การมีทัศนคติที่ดีต่อการอ่าน

เมื่อเห็นคุณค่าและได้รับประโยชน์จากการอ่านตามคุณค่าที่ตนให้ไว้ ทำให้พัฒนาการสู่การมีทัศนคติที่ดีต่อการอ่านได้และมีความสุขที่ได้อ่านหนังสือ จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเป็นผู้ที่มีวิธีสร้างความสุขให้กับตนเองโดยการอ่านหนังสือ มีความพึงพอใจที่ได้อ่านและจะอ่านหนังสือเป็นประจำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการอ่าน

“...ผมว่าการอ่านเป็นช่องทางที่ดีที่สุด ส่วนใหญ่ที่ผมอ่าน เพราะตอนนี้เรียนอยู่ ม. 3 มีเรื่องสอบเข้าเรียน ก็เลยอ่านหนังสือเรียนมากขึ้น การอ่านจะได้ครบถ้วน เวลาการเรียนคุณครูจะสอนตามที่เขาเข้าใจ ตามที่เขารู้ แต่ถ้าเราอยากรู้อะไรเพิ่มเติมก็จะอ่านตรงนั้น เราก็อาจจะได้ความรู้มากกว่าคนอื่น สามารถที่จะสู้กับคนอื่นได้ในด้านการเรียน...”

(เพชร ชอบอ่าน นักเรียนสงขลา)

“...หนังสือเป็นทางออกเมื่อเราฟังใครไม่ได้ แต่เราฟังหนังสือได้ บางทีถามเขาอาจไม่บอกเพราะเขาไม่ยอมให้เราเห็นอกว่า แต่ว่าอ่านหนังสือมันจะช่วยให้ ทำให้เราไปถึงฝั่งโดยที่มันไม่ปิดบังเรา ถ้าเราอ่านเมื่อไหร่เราจะได้เมื่อนั้น...”

(เสาวภา ชอบอ่าน ครูชุมพร)

“...พยายามทบทวนหัวข้อที่อาจารย์เขาพูดไว้ แล้วไปอ่านเพิ่มเติม มันก็จะดี อย่างหนึ่ง คือมันก็จะเกิดนิสัยที่ดี โนแ่งที่ว่าถ้าเราอยากรู้อะไร เราก็จะหาจากการอ่าน ซึ่งนิสัยนี้มันเริ่มมาจากการฟังอาจารย์ไม่รู้เรื่อง แล้วก็เลยทำอย่างนี้มาเรื่อยๆ...”

(ทวีพัฒน์ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุกรุงเทพฯ)

“...หาหนังสือสนุกๆ ปนความรู้ไปด้วย ไม่ใช่มีแต่ตัวหนังสืออย่างเดียว ต้องมีรูปด้วย แล้วหนูก็อ่านหนังสือให้มันดูสนุกที่สุด แล้วเพื่อนเค้าก็จะมาดู แล้วก็บอกเพื่อนว่าถ้าอยากรู้ก็ให้ไปหาอ่านในห้องสมุด เพื่อนก็จะชอบอ่านไปกับหนูด้วย แล้วก็ให้หนูหาหนังสือที่สนุกๆ มาให้เขาอ่านด้วย ...”
(อมรรัตน์ ชอบอ่าน นักเรียนเชียงใหม่)

“...ผมคิดว่ามีผลนะครับ ตอนนี้อยู่กำลังศึกษาอยู่ ถ้าเราอ่านหนังสือเกี่ยวกับแบบเรียนทำให้เราได้เกรดดีขึ้น ถือว่ามีผล ถ้าเอามาใช้ในชีวิตประจำวันได้ไหม มันเหมือนกับหนังสือบางเรื่องมันแทรกแนวคิดอะไรพวกนี้ไว้ ก็คือว่าเราอ่านแล้วเราก็จับได้ตรงนี้นั้นเป็นอย่างนี้เราควรจะทำอย่างนี้ ผมคิดว่ามันช่วย...”
(วีรพล ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“...หนังสือเป็นสิ่งที่สำคัญกับเรามาก เพราะเราเป็นวัยที่อ่านหนังสือ สมัยที่อยู่โรงเรียนไม่ค่อยได้อ่าน แต่พอเรียนมหาวิทยาลัยฟังบรรยายไม่พอ ต้องไปอ่านหนังสือเพิ่ม...”
(ชาย ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...คิดว่าสำคัญที่สุด...เพราะถ้าเราอ่านหนังสือไม่ออกก็เหมือนคนตาบอด เพราะถือว่าการอ่านนี้เหมือนดวงตา ถ้าอ่านไม่ออกก็เหมือนตาบอด ไปไหนไม่ถูกทำอะไรไม่ได้...”
(ชาย ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

คำกล่าวของผู้ที่ชอบอ่านเหล่านี้บ่งชี้ว่าเป็นผู้มีทัศนคติที่ดีต่อการอ่าน การอ่านเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ และการสร้างอารมณ์ในการอ่านทำให้การอ่านเป็นไปอย่างสนุกสนาน น่าติดตาม ซึ่งเป็นวิธีที่จะทำให้การอ่านมีความหมายมีความสำคัญมากขึ้น

2.4 การมีวุฒิภาวะที่สูงขึ้น

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนหนึ่งยอมรับว่าความรู้สึกชอบที่จะอ่านหนังสือของตนไม่ได้เริ่มต้นตั้งแต่ในวัยเด็กหรือในช่วงวัยเรียน แต่มีพัฒนาการสะสมและมีความชัดเจนขึ้นเมื่อมีอายุ มีวุฒิภาวะ หรือมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบมากขึ้น ทำให้มีการปรับเปลี่ยนความคิดและพัฒนาเป็นผู้ที่ชอบอ่านในภายหลัง

“...แต่ก่อนพ่อแม่บังคับ แต่หนูไม่ทำตามเพราะไม่ชอบให้บังคับ พอโตมาพ่อแม่ก็แค่บอกหนูก็คิดได้...”

(กิตยาภรณ์ ชอบอ่าน นักเรียนสระบุรี)

“...ตอนเด็กๆ คุณแม่จะซื้อหนังสือการ์ตูนให้อ่าน อ่านแล้วสนุก ก็ชอบ เราก็อ่านไปเรื่อยๆ พอโตขึ้นมาก็ไม่ค่อยได้อ่านการ์ตูนเพราะต้องอ่านหนังสือเรียน ไม่ค่อยชอบเท่าไร แต่พออ่านไปซักรูปหนึ่งพบว่าหลายเรื่องเราก็ไม่เคยรู้ พออ่านมากๆ ก็รู้สึกชอบไปเอง พอโตขึ้นมาอีกหน่อยรู้สึกว่าจะอ่านอะไรก็ได้ ถ้าเราต้องการอ่านอะไร เราก็อ่านอย่างนั้น...”

(ปิยพร ชอบอ่าน นักเรียนพิษณุโลก)

“...ตอนเด็ก ตอนแรกก็ไม่ชอบอ่านหนังสือ ชอบดูสารคดี แม่จะเอาพวกสารคดีมาให้ พอโตขึ้นก็ชอบดูพวกประวัติศาสตร์ บางทีก็ซื้อมาอ่าน พวกหนังสือเรียน บางทีเพื่อนแนะนำว่า อาจารย์คนนี้เขียนดี ก็ซื้อมาอ่าน...”

(นริศร์ ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

“...สมัยวัยรุ่น จบ ม.ต้น ออกนอกถิ่นนอกทาง ไม่ได้เรียนหนังสือมาก ช่วงนั้นไม่ค่อยได้อ่านหนังสือ ติดเพื่อนไม่ค่อยได้อยู่กับที่ มาสนใจอ่านหนังสือเพราะมีครอบครัวมีลูก ต้องปลูกฝังการอ่านหนังสือให้ลูก...”

(อัมพร ชอบอ่าน วิทยากรมหาวิทยาลัยราม)

“...พ่อแม่บังคับให้อ่านหนังสือเรียน แต่ช่วงที่เป็นเด็กไม่ค่อยได้อ่าน พอเริ่มโตมาเริ่มมีเงินก็ซื้อหนังสือเลือกเป็นบางประเภท บางเล่มเก็บไว้เป็น 10-20 ปี ตอนนอนก็มีหนังสือบนที่นอนเอามาอ่านตลอด แม่เอาไปปลิวมาให้ อ่าน หนังสืองานศพ เราก็จะเอามาอ่าน ชอบอ่าน อ่านเยอะ...”

(รุ่งนภา ชอบอ่าน วิทยากรสระบุรี)

“...พ่อจะให้อ่านแต่หนังสือเรียน ตอนแรกก็ทำตามเพราะพ่อบังคับ พอตอนหลังๆ มา รู้สึกว่าสิ่งที่เขาบังคับมันน่าเบื่อ บางทีพอเราถูกบังคับมากๆ ในสิ่งที่เราไม่ชอบเราก็แอนตี พ่อพ่อให้อ่านก็นั่งดูแต่ไม่ได้อ่าน แต่พอเริ่มโตขึ้นเราก็เริ่มรู้สึกสนใจในสิ่งที่เราคิดว่ามันสนุก เราชอบเราก็ไปอ่านพวกการ์ตูน ตอนแรกอ่านไม่ค่อยได้ ก็ดูภาพไปเรื่อย ๆ แล้วก็สงสัยว่ามันพูดอะไรนะ ทำให้เราสนใจ เราก็เริ่มค่อยๆ อ่านทีละนิด ทำให้เราได้อ่านมาเรื่อยๆ ประกอบกับว่าพอเข้าไปเรียนมหาวิทยาลัย ถ้าเกิดเราไม่อ่านหนังสือเรียนเลย มันไม่ได้ เวลาเราอยู่ ม.ต้น ม.ปลาย มีอาจารย์คอยช่วย แต่พออยู่มหาวิทยาลัยต้องช่วยตัวเอง...”

(นันทวุฒิ ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

2.5 สติปัญญาความสามารถในการอ่าน

สติปัญญาความสามารถของผู้อ่าน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลชอบหรือไม่ชอบที่จะอ่าน ผู้ที่อ่านแล้วสามารถจับประเด็นได้ ตีความได้ วิเคราะห์ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียน การทำงาน รวมทั้งการอธิบายถ่ายทอดให้คนอื่นเข้าใจตามได้ ทำให้เกิดความภูมิใจในตนเอง และเป็นการเสริมแรงไปพร้อมๆ กัน บุคคลลักษณะนี้จึงประสบความสำเร็จจากการอ่าน ได้รับการ

ยอมรับ และจะเป็นผู้ที่รักการอ่าน ในทางตรงกันข้าม หากผู้อ่านมีทักษะทางสมองที่ช้ากว่า อ่านอย่างไม่มีประสิทธิภาพ จำไม่ได้ วิเคราะห์ไม่เป็น ไม่เกิดความเข้าใจในการอ่านก็จะต้องใช้เวลาอ่านนานขึ้น หรือต้องอ่านมากขึ้นจึงจะเกิดความเข้าใจ

“...แม่สัญญาว่าจะซื้อมาให้ทุกปิดเทอม ปิดเทอมละชุด เราก็มีความรู้สึกรอปิดเทอม รอชุดนี้ ซึ่งเมื่อก่อนมันต้องสั่งซื้อจากกรุงเทพ พอเรามีป๊อบเราก็อ่าน อ่านแล้วไปเล่าให้เพื่อนฟัง อะไรอย่างนี้ แล้วส่วนใหญ่หนูจะรีบอ่านให้เร็วที่สุดเพื่อเอาไปย่อยต่อ การอ่านเร็วเลยติดตัวมาจนถึงตอนนี้ พออ่านเร็วแล้วที่โรงเรียนก็จะมีเสียงตามสาย เราก็จะไปย่อยข่าวให้เพื่อนฟังอีกที เพราะฉะนั้นมันก็จะเริ่มต้นจากการที่พอมีอะไรมาเราก็อยากอ่าน อ่านเสร็จป๊อบก็ไปเล่าต่อ ทุกอย่างมันได้จากการอ่านหมดเลย...”

(มนสิชา ชอบอ่าน วิทยากรงานกรุงเทพมหานคร)

“... เราอ่านมาก สถิติปัญญาเราปานกลางก็ชัดเจนด้วยการอ่าน เพื่อนเราอ่าน 2 เทียว เราอาจจะอ่านซัก 10 เทียว เราอ่านมากเพราะสถิติปัญญาคนเราไม่เท่ากัน ...”

(सानิตย์ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“...จากที่เคยเป็นครูสอนหนังสือ พบว่า พอเด็กอ่านแล้วไม่สามารถจับประเด็นได้เข้าใจ พอเขาไม่เข้าใจ เขาก็เลยไม่อ่านเลย...”

(ศศิธร ชอบอ่าน วิทยากรงานชลบุรี)

2.6 อาชีพและหน้าที่การงาน

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า อาชีพและหน้าที่การงานมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับการสร้างนิสัยการอ่านอยู่มาก โดยเฉพาะอาชีพที่ต้องใช้ความรู้ในการปฏิบัติงาน เช่น อาชีพครู อาชีพพยาบาล อาชีพนักเขียน ผู้ทำหน้าที่ด้านการเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ซึ่งนอกจากจะใช้ความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่แล้ว ยังหมายถึงความมั่นคงและความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพนั้นๆ ด้วย

“...ความจำเป็นในสมัยนั้นคือต้องแสวงหาความรู้ในหลายๆ ด้านเพราะว่าเป็นครูประจำชั้น และสอนหลายวิชา ก็แปลว่า แรงจูงใจในการอ่านก็คืออ่านเพื่อนำมาใช้เพื่อนำมาสอน เพื่อมาใช้ในการบริหารวิชาการ มีความจำเป็นที่จะต้องอ่านเนื้อหาวิชาต่างๆค่อนข้างมาก หลังจากนั้นมาทำหน้าที่เป็นศึกษานิเทศก์ งานในอาชีพก็เป็นจุดเบี่ยงเบนในการอ่าน เราก็มาสนใจอ่านเรื่องการบริหารการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม พอมาเป็นกรมการศึกษานักงานพระพุทธศาสนา ตอนนั้นก็อ่านธรรมะบ้าง จิตวิทยา ปรัชญา ศาสนา เกี่ยวกับการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าบ้าง ลึกลงไปในเรื่องปรัชญา ศาสนา...”

(คุณัญพงษ์ ชอบอ่าน วิทยากรงานพัทลุง)

“...จากการทำงานต้องรักการอ่าน เพราะว่าเป็น อสม.(อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน-ผู้วิจัย) ด้วย เป็นกรรมการหมู่บ้าน เป็นตำรวจบ้านด้วย เป็นหลายอย่าง มีการเข้าประชุมบ่อย...ตอนนี้ก็กลายเป็น ว่าต้องอ่านเพราะงาน...”

(ศรียรรณ ชอบอ่าน วิทยทำงานชลบุรี)

“...เวลาไปแจกเอกสารให้ชาวบ้านก็จะชวนให้เขาอ่าน อ่านหน่อยนะ อ่านแล้วจะได้มีความรู้ จะได้ทำถูกต้อง...เราอ่านก่อนแล้วก็ไปบอกเขาแนะนำเขา แต่เราแนะนำได้นิดหน่อย เพราะต้องแจกทุกบ้านไม่มีเวลาแนะนำมาก...”

(ศรียรรณ ชอบอ่าน วิทยทำงานชลบุรี)

“...ระหว่างที่ผมมาทำงานอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ศึกษาค้นคว้า ประวัติ ศาสตร์ ความเป็นมา เพื่อนำความรู้ไปแก้ปัญหาใช้ในการทำหน้าที่ไม่ให้บกพร่อง ให้มีความก้าวหน้า พอปลดเกษียณก็มาทำงานสังคม ก็ต้องหาประสบการณ์ มาทำงานในสิ่งที่ผมไม่มีความรู้ในด้านนั้นเลยก็ต้องหาความรู้ เดี๋ยวนี้เป็นประธานสภาสังคมสงเคราะห์ไทยประจำจังหวัด ต้องศึกษาหาความรู้เพื่อทำงานในหน้าที่ของเรา อ่านธรรมะในเวลาว่าง หนังสือแฉงานศพก็เอามาอ่าน ก็มีคุณค่าใช้กับตัวเองและสอนผู้อื่น...”

(เจือ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

2.7 ฐานะความเป็นอยู่และรายได้

จากการสนทนากลุ่ม พบว่าฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวและรายได้เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้บุคคลเข้าถึงหนังสือและแหล่งความรู้ เนื่องจากการอ่านต้องมีต้นทุน ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนค่าหนังสือ ค่าเดินทาง ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเตรียมความพร้อมในการอ่าน ผู้ที่มีฐานะดีหรือมีรายได้เพียงพอก็สามารถที่จะซื้อหาหนังสือและสิ่งพิมพ์มาอ่านได้ด้วยตนเองและเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ หรือสามารถเข้าถึงหนังสือที่มีคุณภาพดีหรือมีราคาสูงได้ แต่สำหรับผู้ที่มีฐานะยากจนก็ค่อนข้างจะเป็นการยากที่จะใช้เงินในการซื้อหาหนังสือมาอ่าน

“...ชอบอ่านหนังสือ อ่านเท่าที่มี ถ้ามีความสามารถซื้อก็ได้ อ่าน ถ้าซื้อไม่ได้ก็ไม่ได้ อ่าน...”

(วรรณ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุมหาสารคาม)

“...อย่างหนังสือพิมพ์ฉบับละ 10 บาท เดือนหนึ่งมีกี่วัน เขาคูณเรียบร้อยแล้ว เอาเงินเก็บไว้ซื้อขนมให้หลานดีกว่า...”

(กิ่งแก้ว ชอบอ่าน วิทยทำงานอุดรธานี)

“...หนังสือที่เป็นความรู้ จะมีราคาแพง...ถ้าหนังสือมีราคาถูกลงคิดว่าคนไทยจะอ่านหนังสือมากขึ้น สำหรับคนที่มีเงิน ราคาหนังสืออาจไม่เป็นปัญหา แต่สำหรับคนที่มีรายได้พอประมาณ อาจมองว่าเอาเงินไปซื้ออย่างอื่นที่สำคัญและจำเป็นมากกว่าจะดีกว่า...”

(วีรุทัย ชอบอ่าน นักศึกษาเชียงใหม่)

“...ผมไปเจอหนังสือบางเล่ม หน้าหนึ่งนี่เปิดมาเจออักษรตัวใหญ่ๆ ประมาณ คำสองคำ แล้วก็ข้ามไปหน้าต่อไป แล้วก็ตีราคาออกมาสูง คืออยากซื้อหลายๆ เล่มแต่ว่าด้วยงบประมาณที่มีไม่ว่าจะเป็นเงินที่พ่อแม่ให้ หรือว่าที่ตัวเองเก็บเองรู้สึกว่ามันไม่พอ...”

(ณัศวินทร์ ชอบอ่าน นักเรียนกรุงเทพมหานคร)

3. ปัจจัยภายนอกของบุคคล

นอกจากโครงสร้างสังคมและปัจจัยภายในของบุคคลจะเป็นปัจจัยที่หล่อหลอมการสร้างนิสัยการอ่านของบุคคลแล้ว จากการสนทนากลุ่ม พบว่ายังมีปัจจัยภายนอกอีกหลายประการและบางประการอาจอยู่นอกเหนือการควบคุมของบุคคล ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างนิสัยการอ่านด้วย เช่น บริบททางสังคม สังคมเพื่อน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอ่าน ระบบการศึกษาของประเทศ นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการส่งเสริมการอ่าน ระบบตลาดและการกำหนดราคาหนังสือ และปัจจัยอื่นๆ ดังแสดงในแผนภาพที่ 7.4

แผนภาพที่ 7.4 ปัจจัยภายนอกที่เอื้อต่อการสร้างนิสัยการอ่าน

3.1 บริบททางสังคมโดยทั่วไป

บริบททางสังคมโดยทั่วไปในที่นี้จะหมายถึงสภาพของชุมชนที่อยู่อาศัยและที่ทำงานว่ามีบรรยากาศที่เอื้อต่อการกระตุ้นหรือผลักดันให้บุคคลเห็นความสำคัญของการอ่านหรือไม่ หากบุคคลอาศัยอยู่ในบริบทของสังคมที่ต้องใช้ความรู้ในการดำเนินชีวิต หรือทำงานอยู่ในสถานที่ที่ต้องใช้ความรู้ในการปฏิบัติงาน (มีลักษณะเป็น knowledge worker) สภาพสังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ยอมรับและให้ความสำคัญกับผู้รู้ ตลอดจนการใช้ความรู้ในการพัฒนาและแก้ปัญหา บุคคลก็จะมีการเรียนรู้อยู่เสมอ (มีลักษณะเป็น learning person) และง่ายต่อการพัฒนาด้านการอ่าน แต่หากสภาพสังคมเป็นสังคมชนบท ผู้คนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีฐานะค่อนข้างยากจน มีแบบแผนการดำเนินชีวิตเรียบง่าย หรือทำงานอยู่ในสถานที่ที่ไม่ได้ใช้วิชาความรู้มากนัก ความจำเป็นในการอ่านหนังสือจึงมีไม่มากและทำให้ไม่อ่านหนังสือหรืออ่านหนังสือน้อยลง

“...ขึ้นอยู่กับสภาพชุมชน บางทีไม่รู้จะอ่านไปทำไม จบแล้วก็ต้องออกไปทำนา ไม่มีเงินเรียน...”

(วุฒิ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนอำเภोजะเรียม)

“...ชุมชนมีผล เพราะชุมชนที่อยู่ส่วนมากเป็นคนทำงานราชการ เป็นผู้จัดการธนาคาร เป็นตำรวจ เป็นทหาร ถ้าบ้านเรามานั่งชั่งชั่งกันอยู่ คงจะไม่ดี ก็ต้องขยันอ่านหนังสือ เพื่อจะได้ทำงานที่มีฐานะดีขึ้น และที่บ้านก็จะตั้งใจเรียนกันทุกคน...”

(เพชรชมพู ชอบอ่าน วิทยทำงานเพชรบุรี)

“...ที่ทำงานมีผล อย่างน้อยคุยกันต้องรู้เรื่อง ในที่ทำงานเป็นแรงผลักดันอย่างหนึ่งให้เราต้องอ่าน คนนี้ก็เก่ง คนนั้นก็เก่ง ถ้าเรายังทำอย่างนี้อยู่ เราก็จะช้ากว่าเขา...”

(เพชรชมพู ชอบอ่าน วิทยทำงานเพชรบุรี)

“...ชุมชนแถวบ้านเป็นชุมชนชนบท เพราะฉะนั้นชุมชนแถวบ้านจะมีความรู้่น้อย ถ้าเราพูดอะไรไป เขาก็จะฟังเรา เพราะฉะนั้นทำให้เราอยากอ่านหนังสือ แต่ชุมชนไม่ได้ช่วยให้เราได้อ่านหนังสือเพิ่มขึ้น เพราะเป็นชุมชนชนบท ความรู้่น้อย เขาก็ทำไร ทำนา ก็จะมาถามเราว่าจะให้ลูกหลานไปเรียนอะไรดี เรียนแบบไหนดี ซึ่งเป็นแรงผลักดันทำให้เราต้องอ่านหนังสือ...”

(ปัทมา ชอบอ่าน ครูเพชรบุรี)

“...ที่ทำงานมีผล ต้องพยายามศึกษา พวกกระเปียบ วิธีการต่างๆ พวกหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร เอกสารประกอบการสอนมีอะไรบ้าง ถ้าเราดูเราก็จะรู้ แต่ถ้าเราถามพี่ ก็จะได้อีกส่วนหนึ่ง...”

(นันทนา ชอบอ่าน ครูเพชรบุรี)

3.2 สังคมเพื่อน

สำหรับเด็กและเยาวชนโดยทั่วไปนั้น นอกจากจะได้รับอิทธิพลจากครอบครัวและโรงเรียนแล้ว สังคมเพื่อนที่เขาคบหากันก็นับว่าเป็นแหล่งอิทธิพลที่มีความสำคัญต่อความคิดและพฤติกรรมกรรมการอ่านอย่างมากเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงที่กำลังแสวงหาตัวตนและความเป็นอิสระ เด็กๆ จะติดเพื่อนมากและอาจเชื่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่หรือครู

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่เป็นพ่อแม่ผู้ปกครองจำนวนมากยอมรับว่าบุตรหลานของตนได้รับอิทธิพลจากเพื่อน โดยเฉพาะอิทธิพลที่จะชักจูงกันให้ออกห่างไปจากการอ่าน ขณะที่คนชอบอ่านชี้ให้เห็นว่าเพื่อนเป็นผู้ที่สร้างแรงจูงใจให้อ่านและการสนทนาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนที่ชอบอ่านจะทำให้มีวงการสนทนามีขอบข่ายเนื้อหาที่กว้างขึ้น หรือแม้แต่การคบเพื่อนที่ชอบหรือมีความถนัดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็สามารถสร้างแรงจูงใจให้สนใจติดตามเรื่องนั้นอีกด้วย

“...ชอบอ่านมาจากเพื่อน เพื่อนอ่านหนังสือก็อ่านตามไปเรื่อยๆ จนติด พ่อแม่ทำงานรับจ้าง ส่วนมากพ่อจะอ่านข่าวสาร เห็นพ่ออ่านอยู่บ้าง แต่ไม่ได้มีอิทธิพลมาก ส่วนมากจะมาจากเพื่อน...”

(ประกาศิต ชอบอ่าน นักศึกษาพิษณุโลก)

“...อิทธิพลจากกลุ่มเพื่อนก็มีบ้าง เช่น เพื่อนส่วนใหญ่จะชอบอ่านพวกนวนิยาย พวกหนังสืออ่านเล่น ถ้าเราไม่อ่านก็จะเข้ากลุ่มเพื่อนไม่ได้ แม้เราจะไม่ได้ชอบมาก เช่น พวกเรื่องกอสซิป (ซุบซิบ, นินทา-ผู้วิจย) เรื่องแพชั่น ก็ต้องอ่านบ้างเดี๋ยวดตามไม่ทัน...”

(มนสิชา ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...กลุ่มเพื่อนมีผล เห็นเพื่อนอ่านเราก็ต้องอ่าน เวลานั้นอยู่กับเพื่อน แล้วเพื่อนอ่านหนังสือเราก็ไม่รู้จะทำอะไรก็ต้องอ่านหนังสือบ้าง...”

(จิรประภา ชอบอ่าน นักเรียนกรุงเทพมหานคร)

“...อิทธิพลจากเพื่อนก็สำคัญ เป็นกลุ่มสำคัญที่จะเปิดพื้นที่ของเนื้อหาให้เรากว้างขึ้น ไม่ได้จำกัดอยู่กับเรื่องเดิม ถ้าเพื่อนชอบกีฬา อย่างนี้เราก็ต้องอ่านด้วย...”

(มนสิชา ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...ตอนเรียนมหาวิทยาลัยเพื่อนจะเป็นคนชอบอ่านนิยาย พออยู่ด้วยกันเราก็สงสัยว่าเขาอ่านอะไร เราก็หามาดู เราก็เริ่มติดนิยาย จากนั้นเขาก็ไปอ่านพวกเรื่องสั้นก็คือเริ่มอ่านมากขึ้น...”

(อโนทัย ชอบอ่าน วิทยากรพัทลุง)

“...มาจากเพื่อน เห็นเพื่อนอ่าน ก็อยากอ่านบ้าง...”

(ปิยะธิดา ชอบอ่าน นักเรียนกรุงเทพมหานคร)

“...เห็นเพื่อนอ่านหนังสือตั้งแต่ตอนมัธยม ตอนเด็กๆ ไม่ชอบอ่าน ที่บ้านไม่มีคนอ่านหนังสือ เห็นเพื่อนอ่านเราก็เลยยืมมาอ่าน แล้วก็อ่านมาเรื่อยๆ...”

(สุกัญญา ชอบอ่าน วิทยากรงานกรุงเทพมหานคร)

กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมการสนทนาและเป็นผู้ชอบการอ่านหลายคน ระบุว่าตนมีส่วนชักชวนให้เพื่อนอ่านหนังสือ และมีวิถีทางที่จะให้เพื่อนสนใจอ่านมากขึ้น เช่น ชวนเพื่อเข้าห้องสมุด การเล่าเรื่องทีอ่านมาแล้วให้เพื่อนฟัง การหาหนังสือให้เพื่อนอ่าน เป็นต้น

“...ชักชวนเพื่อนเข้าห้องสมุด ไปอ่านหนังสือ...”

(ผาณิต ชอบอ่าน นักเรียนพิษณุโลก)

“...ว่างๆ ก็ชวนเพื่อนเข้าห้องสมุด ให้ไปหาหนังสือวิชาต่างๆ มาอ่านดู...”

(อนุชิต ชอบอ่าน นักเรียนเชียงใหม่)

“...อ่านแล้วเล่าให้เพื่อนฟัง เป็นแรงจูงใจให้เพื่อนอยากอ่าน ให้เพื่อนสนใจ...”

(สุกัญญา ชอบอ่าน วิทยากรงานกรุงเทพ)

“...หาหนังสือสนุกๆ ปนความรู้ไปด้วย ไม่ใช่มีแต่ตัวหนังสืออย่างเดียว ต้องมีรูปด้วย แล้วหนูก็อ่านหนังสือให้มันดูสนุกที่สุด แล้วเพื่อนเค้าก็จะมาดู แล้วก็บอกเพื่อนว่าถ้าอยากรู้ก็ให้ไปหาอ่านในห้องสมุด เพื่อนก็จะชอบอ่านไปกับหนูด้วย แล้วก็ให้หนูหาหนังสือที่สนุกๆ มาให้เขาอ่านด้วย...”

(อมรรัตน์ ชอบอ่าน นักเรียนเชียงใหม่)

ขณะที่เด็กและเยาวชนก็ยอมรับว่าการคบเพื่อนมีผลต่อการอ่านโดยเฉพาะผู้ที่ไม่ชอบอ่าน ส่วนใหญ่จะคบหาสมาคมกับเพื่อนที่ไม่ชอบอ่าน ซึ่งมีพฤติกรรมการอ่านไปในทิศทางเดียวกัน

“...สมัยเรียน ผมจะอยู่กับกลุ่มเด็กเรียนก็จะอ่าน แต่ถ้าอยู่กับเพื่อนที่เล่น เทียว ก็จะไม่ค่อยสนใจอ่านเท่าไร...”

(สัมฤทธิ์ ชอบอ่าน นักศึกษาชุมพร)

“...ต้องส่งเสริมตั้งแต่เด็กๆ เพราะเราก็เป็นมา ถ้าเพื่อนอ่านหนังสือกันหมด ผมก็อ่านตาม แต่เพื่อนก็มีหลายกลุ่ม คนที่อ่านหนังสือมีไม่ถึง 20 เปอร์เซ็นต์...”

(ธนวิชญ์ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

“...คิดว่าสังคมที่เราอยู่สำคัญกว่าครอบครัว เพราะว่าเราอยู่กับเพื่อนมากกว่าอยู่พ่อแม่ เพื่อนก็ไม่ชอบอ่าน...”

(นักเรียนอำนาจเจริญ ไม่ชอบอ่าน)

“...เพื่อนส่วนใหญ่ที่คบอยู่ก็ไม่ชอบอ่านหนังสือเหมือนกัน ส่วนใหญ่คบเพื่อนที่ไม่ชอบอ่านหนังสือ มีเพื่อนในห้องที่ชอบอ่านหนังสือ เขาก็แยกตัวไปอ่าน...”

(อธิษฐ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียน ม.ต้นเพชรบุรี)

“...ชอบแนวประวัติศาสตร์ บอล หนังสือเรียนไม่ชอบ คบเพื่อนที่ไม่ชอบอ่าน เขาก็ไม่ชอบอยู่แล้ว...”

(นที ไม่ชอบอ่าน นักศึกษาสระบุรี)

“...ถ้าเพื่อนมาชวนอ่านหลายๆ คน ผมจะชอบ เห็นเพื่อนอ่านเราก็อ่านด้วย ถ้าอ่านคนเดียว ผมไม่ชอบ...ผมมีทั้งเพื่อนชวนไปเที่ยว กับเพื่อนชวนอ่านหนังสือ ก็ชอบทั้งสองอย่าง...”

(นักศึกษาชุมพร ชอบอ่าน)

“...ผมมีเพื่อนทุกกลุ่ม ตั้งแต่เกเร เรียนดี เรียนไม่ดี มีหมด เหมือนพอเราเรียนเราอยู่กับกลุ่มนี้ พอเราเล่นเราก็ออยู่กับกลุ่มนี้ มันก็ดีไปอีกแบบหนึ่ง...”

(อติวิชญ์ ชอบอ่าน นักเรียนม.ปลายชุมพร)

3.3 สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอ่าน

สภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการอ่านเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีกรกล่าวถึงว่ามีส่วนทำให้เกิดความรู้สึกที่นำอ่าน อยากอ่าน และอ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สภาพแวดล้อมที่มีความสงบเงียบ ไม่มีสิ่งรบกวนสมาธิ เป็นธรรมชาติ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการอ่านที่เพียงพอ เป็นต้น

“...ที่บ้านไม่มีที่ให้อ่านหนังสือ มันหนวกหู เสียงดังเพราะล้างรถ ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ไม่ค่อยได้อ่าน...”

(ชลิตา ไม่ชอบอ่าน นักเรียนเพชรบุรี)

“...สภาพแวดล้อมทางบ้านน่าจะมีผล ที่บ้านมีสถานที่พร้อมที่จะให้อ่านหนังสือ ปกติอยู่บ้านป่า เป็นบึงน้ำมัน ทำให้ไม่ค่อยสะดวกในการอ่าน เวลาให้อ่าน แต่ว่าไม่ได้อ่าน...”

(จรัสศรี ไม่ชอบอ่าน นักเรียนเพชรบุรี)

“...ที่อ่านหนังสือต้องไม่มีเสียงรบกวน สะดวกสบาย เย็นสบาย เป็นธรรมชาติ...”

(หญิง ไม่ชอบอ่าน นักเรียนอำนาจเจริญ)

3.4 ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาซึ่งครอบคลุมเป็นแม่บทของการจัดการเรียนการสอนของประเทศ นับว่ามีผลอย่างมากต่อการหล่อหลอมทักษะการอ่าน เนื่องจากระบบการศึกษาจะมีผลต่อการจัดโครงสร้างและระบบการบริหารจัดการในโรงเรียน รวมไปถึงหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมสนับสนุนส่งเสริมต่างๆ รวมทั้งเรื่องการสอนอ่านและการนำกิจกรรมการอ่านไปใช้ในการวัดและประเมินผล จากสนทนากลุ่ม พบว่า ระบบการศึกษา การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันน่าจะมีปัญหาในเรื่องการสอนอ่าน ผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวนหนึ่งจึงเสนอให้มีการปรับระบบการเรียนการสอน หรือนำเอากระบวนการอ่านมาใช้ในการเรียนการสอนและการประเมินผลให้มากขึ้น

“...สังคมไทยอย่านมองว่าการ์ตูน หรือว่าขายหัวเราะเป็นหนังสือที่ไม่ควรอ่าน คือว่ามันเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้รักการอ่านและเรียนรู้ภาษาไทยด้วยเช่นเดียวกัน กิจกรรมเวลาว่างในโรงเรียนก็เช่นเดียวกันควรเปิดโอกาสให้เด็กเลือกอ่านหนังสือที่เขาอยากอ่านแล้วก็มีให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และก็ไม่ต้องตำหนิว่าหนังสือชนิดใดชนิดหนึ่งว่าเป็นหนังสือที่ไร้ค่า ไม่ควรที่จะเรียนรู้...”

(ฐาภรณ์ ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...สมัยนี้อ่านหรือไม่อ่านก็สอบได้หมด สมัยก่อนถ้าไม่อ่านสอบไม่ได้ ตกซ้ำปี...”

(सानิตย์ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“...เด็กจะรักการอ่านมันต้องอ่านอย่างมีจุดหมาย มีจุดเน้น ไม่ใช่ให้เด็กไปค้น เด็กก็ไปค้นมาเขียนรายงาน แต่ก็สรุปไม่ได้ อ่านมากแต่รู้น้อย อ่านมากแต่ไม่มีสาระ ไปลอกตำรา เด็กไม่ได้พัฒนาความคิด ความรู้นั้นไม่ได้ตกผลึก มีแต่ลอก ลอกกันไปลอกกันมา พัฒนาการอ่านมีน้อย...”

(อ้อม ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“...ไม่มีการอ่านในกระบวนการสอน เพราะเราให้ความสำคัญกับเนื้อหา ผมว่าเราต้องแก้ที่โครงสร้าง ต้องลดวิชาหรือว่าเนื้อหาบางอย่างลงไป ต้องเปิดโอกาสให้เด็กคือบังคับไปเลยว่าทุกวิชาจะต้องใช้การอ่านเป็นกระบวนการหนึ่งในการที่จะแสวงหาความรู้ในวิชานั้น แล้วต้องเชื่อด้วยว่าเด็กไปค้นคว้ามา...”

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...ในระดับโรงเรียนเขาจะเน้นที่การทำข้อสอบปรนัย เพราะฉะนั้นแทนที่จะประเมินกระบวนการอ่าน เด็กก็ต้องท่องจำเนื้อหาความรู้เพื่อจะไปตอบ ...เด็กจะมีความรู้สึกว่าหนังสือเล่มไหนไม่ใช่ออกสอบก็ไม่อ่าน เพื่อเอาเวลาไปทุ่มกับการเตรียมตัวสอบ...”

(เฉลิม ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

3.5 นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการส่งเสริมการอ่าน

ผู้สนทนากลุ่มมีความเห็นว่าการดำเนินการส่งเสริมการอ่านของรัฐที่ดำเนินการผ่านทางหน่วยงานต่างๆ เป็นนโยบายสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องความต่อเนื่องของโครงการ หรือการนำนโยบายสู่การปฏิบัติมีความเข้มงวด จนไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น นโยบายการให้ยืมหนังสือเรียน ซึ่งนักเรียนจะต้องนำหนังสือส่งคืนในสภาพที่เรียบร้อย ไม่มีการขีดเขียน หากชำรุดเสียหายจะต้องส่งคืนเป็นเงิน ทำให้เด็กๆ ไม่กล้าที่จะนำหนังสือไปใช้ ด้วยเกรงว่าหนังสือจะเก่า หรือถูกขโมย ในที่สุดก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากหนังสือตามโครงการยืมเรียน เป็นต้น

“...ต้องมีนโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ทุกหน่วยงานต้องลงทุน พร้อมมีกิจกรรมการบริการ ทุกหน่วยงานต้องมีส่วนในการให้บริการหนังสือ และบริการชุมชน...”

(อ้อม ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“...เคยมีโครงการให้ประชาชนรักการอ่าน แต่เดี๋ยวนี้หายไป ไม่ต่อเนื่อง ควรมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักการอ่าน เดี่ยวนี้ห้องสมุดอยู่ใน อบต. คนไม่กล้าเข้าไปอ่าน งบประมาณไม่ต่อเนื่อง ไม่มีการกระตุ้น...”

(ผู้สูงอายุชุมพร ชอบอ่าน)

“...ปัญหาที่พบของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านคือไม่มีคนดูแล สถานที่ไม่สะอาด ถ้ามีหนังสือดีๆ มา ก็มีคนหยิบกลับบ้านไป ไม่รักษาหนังสือ หนังสือโดนฉีกเป็นปัญหาของหมู่บ้าน ถ้าบอกให้ช่วยกันดูแลไม่มีใครช่วย เพราะทุกคนมีภาระ ถ้ามีคนดูแลหนังสือดีๆ ก็จะเข้ามาได้ ตอนนี้มีหนังสือดีๆ เข้ามาก็หายหมด...”

(ศศิธร ชอบอ่าน แม่บ้านชลบุรี)

“...ห้องสมุดประชาชน เป็นหนังสือเก่า หนังสือมือสอง ข้อมูลมันเก่าไปแล้ว ก็จะมีความคิดล้ำสมัยกว่าคนในเมือง เพราะเอาข้อมูลเก่าๆ ไปให้เขา...”

(นิติเทพ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“... โครงการหนังสือเรียนฟรี เด็กไม่กล้าใช้ เพราะต้องส่งคืน เด็กกลัวหาย ระเบียบพัสดุกำหนดว่า ต้องส่งคืน ปกไม่ให้ชำรุด ห้ามเขียนข้อความที่ไม่สมควร...เด็กมาเรียนไม่เอาหนังสือมา มานั่งฟังครูสอนไม่มีหนังสือ...”

(หญิง ชอบอ่าน วิทยากรงานอุดรธานี)

“บางครั้งก็เอาหนังสือมาบางครั้งก็ไม่เอามา ไม่กล้าเขียนลงไปบนหนังสือ ถ้าเป็นหนังสือเราก็กล้าเขียนลงไป”

(ชาย ชอบอ่าน นักเรียนอุดรธานี)

3.6 ระบบตลาดและการกำหนดราคาหนังสือ

ปัจจุบันมีการผลิตหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆในปริมาณที่สูงขึ้น หลากหลายขึ้น แต่การกระจายของหนังสือไปยังท้องถิ่นชนบทก็ยังมีไม่มาก หนังสือส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ในเขตเมือง ประกอบกับการกำหนดราคาหนังสือเป็นไปตามกลไกตลาดและมักมีราคาแพง จนเป็นอุปสรรคต่อการซื้อหาหนังสือมาอ่าน โดยเฉพาะผู้ที่มีรายได้น้อยหรือนักเรียนในครอบครัวที่มีฐานะยากจนไม่สามารถซื้อหาหนังสือที่มีคุณภาพดีมาอ่านได้

“...หนังสือที่เป็นความรู้ จะมีราคาแพง...ถ้าหนังสือมีราคาถูกลง คิดว่าคนไทยจะอ่านหนังสือมากขึ้น สำหรับคนที่มีเงินราคาหนังสืออาจไม่เป็นปัญหา แต่สำหรับคนที่มีรายได้น้อยพอประมาณ อาจมองว่าเอาเงินไปซื้ออย่างอื่นที่สำคัญและจำเป็นมากกว่าจะดีกว่า...”

(วิรุทย์ ชอบอ่าน นักศึกษาเชียงใหม่)

“...ผมไปเจอหนังสือบางเล่ม หน้าหนึ่งนี่เปิดมาเจออักษรตัวใหญ่ๆ ประมาณ คำสองคำ แล้วก็ข้ามไปหน้าต่อไป แล้วก็ตีราคาออกมาสูง คืออยากซื้อหลายๆ เล่มแต่ว่าด้วยงบประมาณที่มีไม่ว่าจะเป็นเงินที่พ่อแม่ให้ หรือว่าที่ตัวเองเก็บเองรู้สึกว่ามันไม่พอ...”

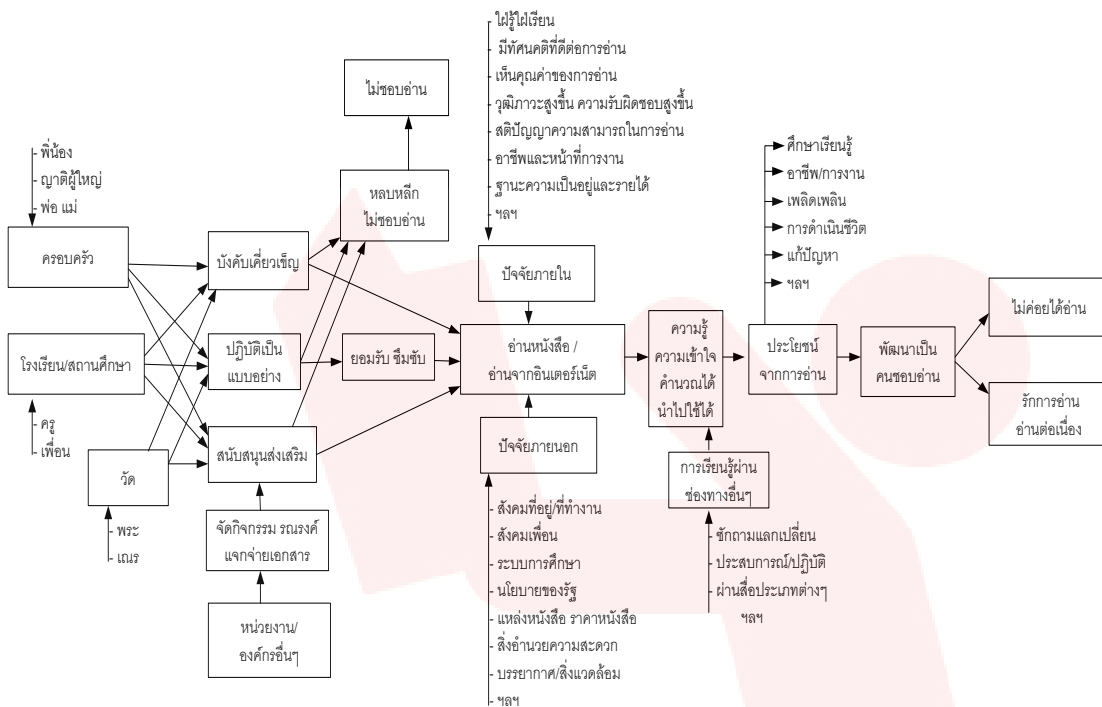
(ณัชรวิทย์ ชอบอ่าน นักเรียนกรุงเทพมหานคร)

“...ราคาหนังสือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนจนเข้าไม่ถึงการอ่าน...รัฐต้องควบคุมราคาหนังสือว่าหนังสือประเภทนี้ราคาไม่ควรเกินกี่บาท เดียวนี้ไม่มีการควบคุมราคาหนังสือ...”

(กัลยารัตน์ ไม่ชอบอ่าน ธุรกิจส่วนตัวกรุงเทพมหานคร)

จากการสนทนากลุ่มสามารถสรุปร่องรอยความเป็นมาและปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างนิสัยการอ่านของกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษา ได้ดังแผนภาพที่ 7.5

อุทยานการเรียนรู้รัฐ

แผนภาพที่ 7.5 ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่หล่อหลอมสู่การสร้างนิสัยการอ่านของคนไทย

ปัญหาและอุปสรรคในการอ่านของคนไทย

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า สภาพที่เป็นปัญหาหรือเป็นอุปสรรคขัดขวางที่สำคัญ ที่ทำให้บุคคลไม่ได้อ่านหนังสือตามปกติ หรืออ่านหนังสือได้น้อยลงไปจากที่เคยอ่าน หรือมีประสิทธิภาพในการอ่านลดลง ได้แก่

1. ไม่มีเวลา

สิ่งที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการเพิ่มพูนการอ่านและมักจะเป็นข้ออ้างอยู่เสมอ ทั้งของผู้ที่ชอบอ่านและไม่ชอบอ่าน ก็คือเรื่องของเวลาที่จะใช้ในกิจกรรมการอ่านของบุคคล บุคคลจำนวนมากให้เหตุผลของการไม่อ่านหรืออ่านน้อยลง ด้วยเหตุผลของเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดและถูกจัดสรรให้กับการทำภารกิจอื่นมากขึ้น เช่น การใช้เวลาในการทำงานที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้น การตื่นนอนสู้ชีวิตกับสภาพที่บีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น จนทำให้เวลาที่จะใช้ในกิจกรรมการอ่านของบุคคลลดลง และเป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มพูนทักษะการอ่าน หรือไม่สามารถอ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหตุผลนี้ก็เป็นคำอธิบายแรกๆ ของบุคคลทุกระดับการศึกษาและอาชีพ

“...ไม่ค่อยมีเวลาว่างจะอ่าน อยู่โรงเรียนต้องเรียนเยอะ กลับบ้านต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน...”

(สุกัญญา ชอบอ่าน นักเรียนกรุงเทพมหานคร)

“...ก็ยอมรับว่าช่วงนี้อ่านหนังสือน้อยลง ตั้งแต่ช่วงปี 4 เพราะว่างานมันเยอะ ก็เลยทำให้ถูกแย่งเวลาไป แล้วก็การอ่านวิชาที่เรียน อ่านได้น้อยอีกเหมือนกัน คืองานมันซ้ำซ้อนกัน แล้วมันเร่งด่วน บางอย่างต้องส่งอาทิตย์หน้าแล้วทำให้ไม่มีเวลามานั่งอ่าน เอาความรู้ เอาความงดงามของความรู้ที่ได้ ...”

(กิตติศักดิ์ ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

“...ระดับอาจารย์ เวลาที่เราทำงาน เราก็จะมีงานเยอะ ทั้งงานเตรียมสอน การตรวจงาน วิทยานิพนธ์ และภาระงานต่างๆ ที่เข้ามา มันทำให้ส่วนใหญ่เราก็จะบริโภคงานวิชาการไปในเนื้อหาของเราซึ่งเป็นการอ่านตามปกติของอาชีพ แต่เวลาจริงๆ ที่จะได้ซึมซับหรือพัฒนาตนเองเนี่ย ช่วงเวลาก็จำกัดด้วยเหมือนกัน อย่างเช่น ถ้าจัดอบรมอย่างสองสัปดาห์ มันก็จะไม่มีเวลาในการพัฒนาตนเอง...”

(ฐาภรณ์ ชอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

“...ต้องประกอบอาชีพ ดิ้นรน ไม่ค่อยมีเวลา โดยเฉพาะอาชีพค้าขาย แต่ถ้ามีเวลา ไม่มีฐานะก็อ่านบ้าง...”

(วิจิต ชอบอ่าน ผู้สูงอายุอำเภอบางเจริญ)

“...ตอนเด็กๆ อ่านหนังสือ พอโตมาไม่ค่อยได้อ่าน เอาเวลาไปทำกิจกรรม แต่ยังชอบอ่านอยู่ ชอบเข้าไปอ่านหนังสือที่ห้องสมุดในวิทยาลัย...”

(มงคล ชอบอ่าน นักศึกษาอุดรธานี)

“...ชอบอ่านแต่นิยาย แต่ไม่ค่อยอ่านบ่อย เพราะไม่ค่อยมีเวลา หนังสือเรียนก็อ่านในช่วงโมงเรียน ว่างๆ ตอนเที่ยงก็ชอบเอาหนังสือนิยายมาอ่าน...”

(สุกัญญา ชอบอ่าน นักเรียนกรุงเทพมหานคร)

“...อยากอ่าน แต่เวลาเข้าบ้านแล้วมีงานทำเยอะ ไม่มีเวลามาอ่านหนังสือ...”

(วัยทำงานเชียงใหม่ ชอบอ่าน)

“...ไม่ค่อยมีเวลาว่าง...”

(กนกพร ชอบอ่าน ครูสระบุรี)

2. มีปัญหาสุขภาพ

ปัญหาสุขภาพเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนซึ่งชอบการอ่านหนังสือ หรือเคยอ่านหนังสือบ่อยๆ มีการอ่านน้อยลงทั้งในเชิงจำนวนครั้งของการอ่าน ระยะเวลาในการอ่าน และประสิทธิภาพการอ่าน เช่น ขาดสมาธิในการอ่าน อ่านได้ช้า ต้องหยุดการอ่านในระยะเวลาสั้นๆ เป็นต้น ทั้งนี้อาจเกิดจาก

ปัญหาความเจ็บปวดของกล้ามเนื้อ ปัญหาเรื่องสายตา ปวดศีรษะ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อศักยภาพและโอกาสในการอ่านทั้งสิ้น

“...ชอบอ่าน แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้อ่าน เพราะว่าสายตาไม่ดี ...”

(อัมพร ชอบอ่าน วิทยทำงานมหาสารคาม)

“...มีปัญหาเรื่องสายตากับปวดหลัง...”

(สุนันทา ชอบอ่าน วิทยทำงานพิษณุโลก)

“...ชอบอ่านหนังสือ แต่ตอนนี้อ่านไม่ค่อยได้ ปวดหัว เป็นโรคหอบโรค...”

(เสถียร ชอบอ่าน สระบุรี)

“...อายุมาก สายตาแย่ อ่านไปนาน ๆ ก็เริ่มพร่ามัว...”

(วิทยทำงานเพชรบุรี ชอบอ่าน)

“...นั่งอ่านมากๆ เมื่อย...”

(เพชรชมพู ชอบอ่าน วิทยทำงานเพชรบุรี)

“...ตอนนี้มีปัญหาเรื่องสายตาเห็นเป็นภาพซ้อน ...”

(สุนันทาคำชาย พิษณุโลก ชอบอ่าน)

“...ป่วยก็มีบ้าง เป็นมากอ่านไม่ได้เลย อย่างหนังสือพิมพ์ถึงป่วยเราก็อยากอ่าน...”

(รุ่งนภา ชอบอ่าน วิทยทำงานสระบุรี)

ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงของสายตา แม้ว่าจะมีแว่นสายตาช่วยให้มองเห็นได้อย่างชัดเจนขึ้น แต่บางรายก็อาจจะไม่ถนัด ปรับสายตาไม่ได้ หรือเกิดความรู้สึกหงุดหงิดรำคาญต่อสภาพที่เปลี่ยนไป ทำให้ไม่มีสมาธิในการอ่านและอ่านน้อยลง

“...อย่างเราถึงวัยที่จะต้องใส่แว่น แต่มันก็จะหงุดหงิด...”

(เสาวภา ชอบอ่าน ครูชุมพร)

ปัจจุบันมีการพิมพ์หนังสือโดยใช้กระดาษชนิดอมสายตา สามารถอ่านได้นานขึ้นโดยไม่รู้สึกระคายเคืองหรือปวดตา แต่สำหรับผู้ที่ไม่ชอบอ่านจากอินเทอร์เน็ตหรืออ่านจากหน้าจอคอมพิวเตอร์นานๆ อาจจะมีปัญหาเกี่ยวกับสายตาได้ อันเนื่องมาจากการเพ่งสายตาและมีแสงสะท้อนเข้าตามาก

“...มีปัญหาทางด้านสายตา วันหนึ่งต้องอยู่กับคอมพิวเตอร์หลายชั่วโมง ตอนนั้นดูใกล้ไม่ชัด ต้องเพ่ง...”

(วัยทำงานกรุงเทพมหานคร ชอบอ่าน)

3. ขาดทักษะการอ่าน

ในขณะที่คนกลุ่มหนึ่งไม่มีเวลาที่จะอ่านนั้น ก็มีอีกจำนวนหนึ่งที่มีเวลามากพอแก่การอ่าน และสนใจที่จะอ่าน แต่เนื่องจากมีทักษะในการอ่านน้อยอ่านไม่คล่องหรืออ่านไม่ออก ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงการอ่านได้ และเมื่อเวลาผ่านไปนานขึ้น ก็อาจจะผลักดันกลุ่มนี้ให้กลายเป็นคนที่ไม่ชอบอ่านไปในที่สุด

“...เป็นคนที่ยากอ่านหนังสือ แต่อ่านออกบ้างไม่ออกบ้าง อ่านหนังสือตอนเด็ก ตอนโตไม่ค่อยได้อ่าน ...ชอบอ่าน แต่บางตัวมันอ่านยาก...”

(สุวรรณ ชอบอ่าน วัยทำงานอำนาจเจริญ)

“...ไม่ค่อยถนัดเรื่องการอ่าน ไม่ชอบอ่าน ไม่ได้ตั้งใจเรียนมาตั้งแต่แรก...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ไม่ชอบอ่าน)

“...พี่สาว อ่าน เขียนหนังสือภาษาไทยไม่ได้ สอนแล้วก็ยังไม่ได้อ่านไม่ได้ แต่พูดภาษาอังกฤษได้เยอะมาก...ผลสุดท้ายต้องไปอยู่อังกฤษ...”

(ปภาวดี ชอบอ่าน วัยทำงานกรุงเทพมหานคร)

ในสภาพการณ์ปัจจุบันพบว่ามีความยากลำบากในระบบการศึกษาจำนวนหนึ่งที่ย่านหนังสือไม่ออก ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ย่างยากมากในการที่จะผลักดันให้เด็กเหล่านี้เรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีความสุข สะท้อนได้จากข้อสังเกตของครู ที่ว่า

“...เด็กอ่านหนังสือไม่ค่อยออก เป็นอุปสรรคสำคัญ ขนาด ม.1 เข้ามา 400 คน ประมาณ 30 คนอ่านไม่คล่อง...”

(กนกพร ชอบอ่าน ครูสระบุรี)

4. หนังสือมีราคาแพง ไม่สามารถซื้อได้

จากการศึกษาพบว่าราคาหนังสือที่สูงก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนอ่านหนังสือได้น้อยลง หรือไม่ได้อ่าน เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องทุนทรัพย์อันเป็นต้นทุนในการอ่าน โดยเฉพาะในกรณีของการซื้อหนังสือมาอ่านเอง อันเป็นผลมาจากฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัว ค่าครองชีพ

ที่สูงขึ้น และภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซา/ชะลอตัวลง ผู้คนมีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด และเพื่อปากท้องเป็นลำดับแรกทำให้คนจำนวนมากซื้อหนังสืออ่านน้อยลง หรือไม่สามารถซื้อหาอ่านได้

“...ชอบอ่านหนังสือ อ่านเท่าที่มี ถ้ามีความสามารถซื้อก็ได้ อ่าน ถ้าซื้อไม่ได้ก็ไม่ได้ อ่าน...”

(วรรณ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุมหาสารคาม)

“...อย่างหนังสือพิมพ์ฉบับละ 10 บาท เดือนหนึ่งมีกี่วัน เขาคุณเรียบริบร้อยแล้ว เอาเงินเก็บไว้ซื้อขนมให้หลานดีกว่า...”

(กิงแก้ว ชอบอ่าน วิทยแรงงานอุดรธานี)

“...ราคาหนังสือแพง บางเล่มน่าสนใจ บางนิดเดียว แต่ 200 กว่าบาท...”

(กนกพร ชอบอ่าน ครูสระบุรี)

“...หนังสือที่เป็นความรู้ จะมีราคาแพง อยากให้หน่วยงานจัดบุคแคร์เอาหนังสือมาลดราคา ถ้าหนังสือมีราคาถูกลงคิดว่าคนไทยจะอ่านหนังสือมากขึ้น สำหรับคนที่มีเงิน ราคาหนังสืออาจไม่เป็นปัญหา แต่สำหรับคนที่มีรายได้พอประมาณ อาจมองว่าเอาเงินไปซื้ออย่างอื่นที่สำคัญและจำเป็นมากกว่าจะดีกว่า...”

(วีรุตย์ ชอบอ่าน นักศึกษาเชียงใหม่)

“...หนังสือแพง หนังสือเตรียมสอบประถม เล่มหนึ่ง 150 บาท ถ้าเป็นเด็กอยู่หอ ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ จะไม่สามารถซื้อเองได้ เพราะว่ามันแพง...”

(อมรรัตน์ ชอบอ่าน นักเรียนเชียงใหม่)

“...ราคาหนังสืออย่างเรามันก็อุปสรรคเหมือนกัน แต่ถ้าเป็นเด็กต่างจังหวัดก็เป็นปัญหาแน่ๆ...”

(วรท ชอบอ่าน นักเรียนมัธยมกรุงเทพฯ)

“...หนึ่งก็คือหาหนังสือยาก สองก็คือราคา ผมไปเจอหนังสือบางเล่ม หน้าหนึ่งเปิดมาเจออักษรตัวใหญ่ๆ ประมาณ คำสองคำ แล้วก็ข้ามไปหน้าต่อไป แล้วก็ตีราคาออกมาสูง คืออยากซื้อหลายๆ เล่มแต่ว่าด้วยงบประมาณที่มี ไม่ว่าจะเงินที่พ่อแม่ให้ หรือว่าที่ตัวเองเก็บเองรู้สึกว่ามันไม่พอ...”

(ณัชวีร์ ชอบอ่าน นักเรียนกรุงเทพฯมหานคร)

“...หนังสือมีราคาแพง บางครั้งมีสาระนิดเดียว ซื้อมาแล้วไม่คุ้ม แต่ก็ต้องซื้อ เพราะต้องนำไปใช้...”

(ปภาวดี ชอบอ่าน วิทยทำงานกรุงเทพฯมหานคร)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าราคาหนังสือเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงของผู้ที่มีรายได้น้อย และบางรายก็อาจต้องซื้อหากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ แต่ไม่ได้ซื้อด้วยความสบายใจและไม่ได้ซื้อเพราะต้องการอ่านตามปกติ

5. ขาดเป้าหมายในการอ่าน

อีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์การอ่านของคนไทยยังอยู่ในระดับที่ต่ำ ก็คือการขาดเป้าหมายในการอ่าน ไม่มีวัตถุประสงค์ในการอ่าน และไม่ทราบว่าตนเองจะอ่านไปทำอะไร การขาดเป้าหมายในการอ่าน ทำให้ผู้อ่านไม่มีแรงจูงใจที่ชัดเจนในการอ่าน ไม่กระตือรือร้น และไม่อ่านอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในผู้ที่พ้นวัยการศึกษาเล่าเรียนแล้ว

“...เป็นสิ่งที่ดี โดยเฉพาะกับเด็ก ถ้าอ่านหนังสือแล้วน่าจะเก่ง อย่างผมนี่มันผ่านมาแล้ว...”

(อรุณ ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุชุมพร)

“...รู้ว่าการอ่านมีประโยชน์ แต่อายุมากแล้วไม่รู้ว่าจะอ่านไปทำอะไร...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ไม่ชอบอ่าน)

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตจากผู้ที่ชอบอ่าน ที่สะท้อนภาพการอ่านหนังสือของชาวบ้านทั่วไปได้เป็นอย่างดี ว่าการที่ชาวบ้านอ่านหนังสือน้อยหรือไม่อ่าน เป็นเพราะไม่มีเป้าหมาย ไม่ทราบว่า จะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใด

“...ชาวบ้านที่ไม่อ่านหนังสือ เป็นเพราะว่าไม่รู้ว่าจะอ่านไปทำไม จิตใจเขาไม่เปิด ไม่รู้ว่าหนังสือมีประโยชน์อย่างไร เขาไม่เห็นค่าของหนังสือ...”

(เป็ทมา ชอบอ่าน วัยทำงานเพชรบุรี)

6. เบื่อหน่ายกับสถานการณ์บ้านเมืองหรือการนำเสนอข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง

คนจำนวนมากชอบอ่านหนังสือพิมพ์ เพราะอยากทราบสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ความประทับใจที่เกิดจากการนำเสนอข่าวสารที่ไม่เหมาะสม ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง หรือสถานการณ์บ้านเมืองที่วุ่นวายไร้ระเบียบ เช่น กรณีความวุ่นวายอันเกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มบุคคลที่แสดงออกด้วยเสื้อสีต่างๆ หรือความขัดแย้งระหว่างประชาชนบางกลุ่มกับรัฐบาล ประกอบกับมีการนำเสนอข่าวสารตอบโต้กันจนเกิดความสับสนไม่ทราบว่าอะไรจริงอะไรเท็จ ก็มีส่วนทำให้บางคนเบื่อหน่ายและต่อต้านการรับรู้ข่าวสาร รวมทั้งไม่อ่านข่าวสารบ้านเมือง

“...ไม่อ่านหนังสือพิมพ์สักฉบับ ผมเคยรับราชการเป็นครู มีเรื่องในโรงเรียน หนังสือพิมพ์เอาไปลงพาดหัว แต่เวลาแก้ไขว แก่ 2 บรรทัด...”

(ชาย ไม่ชอบอ่าน วิทยทำงานเชียงใหม่)

“...ตอนนี้บ้านเมืองเป็นแบบนี้ เบื่อ ไม่อยากอ่านไม่อยากดูอะไรเลย...”

(ผู้สูงอายุพะเยา ชอบอ่าน)

เหตุผลของคนที่ไม่ชอบการอ่านหนังสือ

คนที่ไม่ชอบอ่านหนังสือ ไม่ได้หมายความว่าเขาไม่มีแบบอย่าง ไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากครอบครัวและโรงเรียน บางคนอาจอยู่ในครอบครัวที่มีความพร้อมด้านการอ่าน มีพี่น้องที่รักการอ่าน มีพ่อแม่ที่คอยเอาใจใส่ให้การสนับสนุน หรือแม้แต่อยู่ในครอบครัวที่มีมาตรการบังคับ มีครูอาจารย์คอยกำกับติดตามเรื่องการอ่าน แต่เขาก็เลือกที่จะเป็นคนที่ไม่ชอบอ่านหนังสือ จากการสนทนากลุ่ม พบว่า มีการอ้างถึงเหตุผลสนับสนุนพฤติกรรมของตนที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. ไม่ชอบที่จะอ่าน ชี้แจงอ่าน

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่ไม่ชอบอ่าน ได้กล่าวยอมรับอย่างตรงไปตรงมาว่าไม่ชอบที่จะอ่าน หรือชี้แจงที่จะอ่าน ไม่ว่าจะได้รับการแนะนำสนับสนุน หรือถูกบังคับก็ตาม เนื่องจากเป็นนิสัยหรือเป็นธรรมชาติของตนเองที่เป็นเช่นนั้น

“...ไม่ชอบอ่าน เพราะขี้คร้าน...”

(สมพร ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุสงขลา)

“...มันเป็นสันดานให้อ่านหนังสือ ให้จดหนังสือ ไม่ทำ รู้ว่าดีมีประโยชน์ แต่เราไม่ชอบ...”

(สมพร ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุสงขลา)

“...คิดว่าการอ่านมีประโยชน์ แต่เหตุที่ไม่อ่านคือ ไม่ชอบ...”

(อธิษฐ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนเพชรบุรี)

“...ตอนเด็กพ่อแม่สอนให้อ่าน แต่เราไม่ชอบ อ่านตอนใกล้สอบอย่างเดียว ที่ไม่อ่านหนังสือเป็นเพราะไม่ชอบโดยนิสัย...”

(อธิษฐ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนเพชรบุรี)

“...พ่อบังคับให้อ่านหนังสือบ้าง เวลาพ่อบังคับก็อ่าน ถ้าไม่บังคับก็ไม่อ่าน เหตุที่ไม่ชอบอ่าน เพราะเบื่อ ไม่อยากอ่าน...”

(สิทธิโชค ไม่ชอบอ่าน นักเรียนพัทลุง)

“...ที่บ้านก็มีหนังสือ แต่ว่าไม่ค่อยอ่าน ไม่ค่อยชอบ...”

(นักเรียนอำนาจเจริญ ไม่ชอบอ่าน)

“...หนูไม่ชอบอ่านเพราะมันเครียด เรียนมาก็พอแล้ว อยู่บ้านเราควรจะทำฟ้อน ดูทีวี เล่นเกม ดีกว่า ให้มันเบาๆ สมอง รู้สึกอ่านแล้วมันหนักสมอง...”

(เยาวภา ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“...ที่ไม่ค่อยอ่านเป็นเพราะเราไม่ค่อยชอบ บางทีมันก็ปวดหัวอะไรอย่างนี้...อ่านเมื่อจำเป็น เหตุที่ไม่ชอบอ่านเป็นเพราะตัวเอง พ่อแม่สอนให้เราอ่าน อยากให้เราเรียนสูงๆ แต่เราก็ยังไม่ค่อยอ่าน...”

(สุชาติ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“...สาเหตุที่ไม่ชอบอ่านเป็นที่เรามากกว่า เราไม่สนใจมากกว่า...”

(ประยูร ไม่ชอบอ่าน วิทยากรุงเทพมหานคร)

2. ไม่มีเวลา

คำว่าไม่มีเวลา นอกจากจะเป็นเหตุผลของคนที่ไม่อ่านหนังสือบ่อยแล้ว ยังเป็นเหตุผลหลักของผู้ที่ไม่ชอบอ่านอีกด้วย ในการอธิบายเหตุที่ตนเองไม่อ่านหนังสือ ทั้งที่การใช้เวลาของคนเหล่านี้ อาจจะเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ หรือเป็นเพียงข้ออ้างที่ขาดความเป็นเหตุเป็นผล

“...อ่านได้แต่ไม่ค่อยได้อ่าน ต้องดูน้อง (เลี้ยงน้อง-ผู้วิจัย) น้องเยอะ ไม่ชอบอ่านมาตั้งแต่เด็ก เพราะไม่ค่อยมีเวลา ชอบเล่นกับเพื่อน...”

(วิทยากร ไม่ชอบอ่าน เชียงใหม่)

“...ตอนเด็กๆ ทำแตงงาน ทำนาทำไร่ ไม่ค่อยมีเวลาอ่านหนังสือ ไม่ชอบด้วย...”

(อรุณ ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุชุมพร)

“...ที่ไม่อ่านเพราะไม่มีเวลา การบ้านเยอะ...”

(จรัสศรี ไม่ชอบอ่าน นักเรียน ม.ต้นเพชรบุรี)

“...พ่อแม่ถ้าว่างก็อ่านหนังสือบ้างแต่ไม่ค่อยจะได้อ่านเท่าไร เขาก็กระตุ้นให้เราอ่านหนังสือ แต่เราไม่ค่อยอ่าน ไม่มีเวลา ส่วนมากจะเที่ยวเยอะ...”

(อรรถโกวิท ไม่ชอบอ่าน นักเรียน ม.ปลายชุมพร)

“...เดี๋ยวนี้ไปเรียนที่กรุงเทพและเป็นนักกีฬา เลยไม่ค่อยมีเวลาอ่าน ตอนเด็กๆ แม่ก็สอนให้อ่านทุกวัน ตอนเด็กก็ทำ แต่ตอนนี้ไม่ทำแล้ว...”

(เกศมณี ไม่ชอบอ่าน นักเรียนอำนาจเจริญ)

“...อยากมีเวลา ครูก็สอนให้อ่านหนังสือ แต่ไม่ค่อยได้อ่านเพราะไม่มีเวลา...”

(ณัฐริกา ไม่ชอบอ่าน นักเรียนพัทลุง)

“...ไม่ชอบ ไม่ค่อยมีเวลา เด็กๆ ชอบออกไปเที่ยวเล่น...”

(นที ไม่ชอบอ่าน นักศึกษาสระบุรี)

3. ไม่มีแบบอย่างการอ่าน

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่ไม่ชอบอ่านหนังสือบางคน อธิบายเหตุผลที่ไม่ชอบอ่าน ว่าเป็นเพราะสภาพแวดล้อมในบ้านที่ไม่มีคนที่ชอบอ่าน หรือขาดตัวแบบที่จะยึดถือเป็นตัวอย่างในการอ่านได้

“..ที่ไม่ชอบอ่านเป็นมาตั้งแต่เด็ก เพราะที่บ้านไม่ค่อยเห็นมีใครอ่านหนังสือ มีแต่เขาจะฟัง ดูทีวี...”

(กัลยารัตน์ ไม่ชอบอ่าน ผู้ประกอบการกรุงเทพมหานคร)

“...แทบจะไม่เห็นพ่อแม่อ่านหนังสือ แต่เขาก็บอกว่าให้ขยันเรียนขยันอ่านหนังสือ ผมก็ไม่ค่อยชอบอ่านเหมือนกัน...”

(นิติเทพ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

4. ไม่ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว

นอกจากจะไม่มีบุคคลในบ้านเป็นแบบอย่างในการอ่านแล้ว ยังอาจจะไม่ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวให้เห็นความสำคัญของการอ่าน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความจำเป็นในการดิ้นรนต่อสู้เพื่อการทำมาหากิน ไม่ได้อยู่ในสังคมที่ต้องใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพมากนัก หรือเกิดจากการไม่เห็นความสำคัญของการอ่าน ทำให้พ่อแม่ผู้ปกครองบางคนไม่ได้เอาใจใส่ในการปลูกฝังลักษณะนิสัยการอ่านแก่บุตรหลาน

“...สมัยก่อนนั้น พอกลับมาพ่อแม่ไม่ได้สอนเรื่องอ่านหนังสือ คิดแต่ว่าจะทำอย่างไรให้ครอบครัวมีกิน...”

(ทองพูน ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุมหาสารคาม)

“...เด็กๆ ทำแต่งงาน ทำนาทำไร่ ไม่ค่อยมีเวลาอ่านหนังสือ ไม่ชอบด้วย พ่อแม่ทำสวนก็ไม่ได้ มีการส่งเสริมให้อ่านหนังสือ...”

(อรุณ ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุชุมพร)

“...ไม่ได้รับการปลูกฝังให้รักการอ่านตั้งแต่เด็ก รู้ว่าการอ่านเป็นเรื่องดี แต่ไม่สำคัญสำหรับชาวบ้านที่ไม่ชอบอ่าน...”

(อดิศักดิ์ ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

5. มีภาระต้องทำงานช่วยครอบครัว

การช่วยรับผิดชอบต่องานของครอบครัว เช่น ช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพ หรือการช่วยเหลืองานภายในบ้านเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนไม่มีเวลาอ่านหนังสือ หรือเหน็ดเหนื่อยจากภารกิจจนไม่สามารถอ่านหนังสือได้

“...ไม่ค่อยมีเวลา ต้องเลี้ยงน้อง พ่อรับจ้าง ส่วนแม่เป็นแม่บ้าน...”

(ณัฐริกา ไม่ชอบอ่าน นักเรียนพัทลุง)

“...ช่วยพ่อแม่ทำนาบ้าง คิดว่าเป็นเพราะช่วยพ่อแม่ทำงาน จึงให้อ่านหนังสือได้น้อยลง เพราะกลับมาแล้วเหนื่อยก็ไม่อ่าน...”

(นักเรียนอำนาจเจริญ ไม่ชอบอ่าน)

“...พ่อแม่ทำตาล ไม่อ่านหนังสือ พ่อแม่สอนแต่ทำตาล ไม่ค่อยให้ไปโรงเรียน ให้ช่วยเลี้ยงน้อง...”

(ถนอม ไม่ชอบอ่าน เกษตรกรวัยสูงอายุเพชรบุรี)

“...พ่อเสียตั้งแต่ยังเด็ก แม่ให้ทำงานในบ้าน ไม่ได้เรียน...”

(สมพร ไม่ชอบอ่าน เกษตรกรวัยสูงอายุสงขลา)

“...ตอนเด็กพ่อแม่ทำนา ต้องช่วยทำนา พ่อแม่ก็ส่งเสริมการอ่านหนังสือบ้าง แต่ไม่ค่อยได้เรียนเพราะต้องช่วยพ่อแม่ทำนา...”

(อ้น ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

6. ไม่เห็นประโยชน์ของการอ่าน

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่ไม่ชอบอ่านหนังสือบางคน อธิบายเหตุผลที่ไม่อ่านหนังสือว่าเป็นเพราะไม่ทราบว่า จะอ่านไปทำอะไร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าไม่เห็นประโยชน์ที่จะเกิดจากการอ่าน หรือขาดเป้าหมายในการอ่าน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเห็นว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่ที่พ้นวัยศึกษาเล่าเรียน

มีงานทำมั่นคงแล้ว และแม้ไม่อ่านก็ไม่มีผลกระทบที่เสียหายใดๆ เพราะไม่ได้มุ่งหวังที่จะพัฒนาวิชาชีพหรือเพิ่มพูนความก้าวหน้าในอาชีพแล้ว

“...ทุกวันนี้ไม่ชอบอ่านหนังสือ ..เพราะว่าอ่านไปแล้วมันเหนื่อย อ่านไปแล้วไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร...”

(อติศักดิ์ ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...เขาเก่ง เขาก็ได้ไป ผมยกย่อง แต่ให้ผมไปเป็นอย่างเขาผมไม่เป็น มันเครียด มันกดดัน พออยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง บางครั้งสิ่งที่อยู่ในหนังสือ ไม่อาจนำมาใช้ในชีวิตจริงได้...”

(ธนวิชญ์ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

“...สังคมของคนเรียนเก่งเขาชอบเรียน ชอบอ่านหนังสือ แต่พอเจอโลกภายนอกไม่รู้เรื่องเลย อาจจะไม่โดนหลอก แต่อย่างผมยากที่จะโดนหลอก มีเพื่อนผมเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง เราคุยกันเขายังไม่เข้าใจภาษาเราเลย ได้แต่วิชาการ แต่พอโลกของความเป็นจริง เชื่อเถอะครับเขาโดนหลอก แต่ผมไม่มีวันจะโดนหลอก ...”

(ธนวิชญ์ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

7. มีปัญหาสุขภาพ

นอกจากปัญหาสุขภาพ จะเป็นอุปสรรคที่ทำให้คนชอบอ่านต้องอ่านหนังสือน้อยลงแล้ว ยังเป็นเหตุผลสนับสนุนพฤติกรรมที่ไม่อ่านหนังสือของผู้ที่ไม่ชอบอ่านอีกด้วย ซึ่งผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่ไม่ชอบอ่านหนังสือบางคน อธิบายถึงเหตุผลที่ไม่อ่านว่า เป็นเพราะมีปัญหาสุขภาพ

“...สายตาไม่ดี มองตัวหนังสือนานมันจะตาลาย พร่า...”

(อัน ไม่ชอบอ่าน ผู้สูงอายุพัทลุง)

“...อ่านแล้วปวดหัว...”

(เกษตรกรชาย ไม่ชอบอ่าน สงขลา)

“...เบื่อ ชี้ค้ร้าน สายตาไม่ดี...”

(เกษตรกรชาย ไม่ชอบอ่าน สงขลา)

8. เบื่อหน่ายรูปแบบของหนังสือที่มีแต่ตัวอักษร

รูปแบบของหนังสือที่มีแต่ตัวอักษรก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เยาวชนรู้สึกเครียด เบื่อหน่ายและไม่ชอบที่จะอ่าน โดยปกติแล้วเด็กและเยาวชนจะชอบอ่านหนังสือที่มีภาพประกอบหรือมีลักษณะ

เป็นตัวการ์ตูน ซึ่งนอกจากจะทำให้สวยงาม สบายตาแล้ว รูปภาพยังช่วยให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่อ่านได้ดีขึ้น สะท้อนได้จากประโยคที่ว่า

“...ตัวผมเองจะชอบพวกการ์ตูนต่าง ๆ ก็ซื้อหนังสือพวกนี้ ก็จะเน้นพวกที่มีรูปภาพมากกว่า ไม่ชอบพวกที่มีตัวหนังสือเยอะๆ...”

(จักรี ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“...อาจเป็นหนังสือที่เราชอบอยู่แล้ว มีรูปภาพประกอบทำให้ไม่น่าเบื่อ บางทีตัวหนังสือเยอะๆ ไม่มีรูปภาพประกอบทำให้ไม่น่าอ่าน...”

(จักรี ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชุมพร)

“...ซีเกียจบ้าง ชัยนบ้าง ชอบอ่านหนังสือที่เป็นตัวการ์ตูน ภาพประกอบ รูปเล่มดึงดูดใจ ไม่ชอบอ่านหนังสือที่มีแต่เนื้อหา...”

(กิตยาภรณ์ ชอบอ่าน นักเรียนสระบุรี)

“ไม่ชอบอ่านมาตั้งแต่เด็กเลยครับ รู้สึกว่าตัวหนังสือทำไมมันเยอะแยะไปหมด มันน่าเบื่อ”

(รุ่งอรุณ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา)

9. ไม่เข้าใจเนื้อหาที่อ่าน

อีกเหตุผลหนึ่งที่มีผู้ที่ไม่ชอบอ่านอ้างถึง ก็คือมีความสามารถในการจำน้อย อ่านแล้วจำเนื้อหาสาระไม่ได้ หรือไม่สามารรถทำความเข้าใจกับเนื้อหาที่อ่านได้ ทำให้ไม่อยากจะอ่านหนังสือ

“...ไม่ชอบ ไม่ค่อยได้อ่าน พ่อแม่เคี่ยวเข็ญ อ่านแล้วจำไม่ได้...หนังสือเรียนอ่านแล้วจำไม่ได้ ก็ไม่ค่อยอยากอ่าน...”

(นราดล ไม่ชอบอ่าน เกษตรกรสระบุรี)

“...จากที่เคยเป็นครูสอนหนังสือ พบว่า พอเด็กอ่านแล้วไม่สามารถจับประเด็นได้เข้าใจ พอเขาไม่เข้าใจ เขาก็เลยไม่อ่านเลย...”

(ศศิธร ชอบอ่าน วิทยากรงานชลบุรี)

10. การเรียนการสอนในโรงเรียนไม่ได้เข้มงวดเรื่องการอ่าน

ทั้งที่มนุษย์ไม่ชอบการบังคับดังกล่าวนั้นแล้ว แต่การที่ไม่ถูกบังคับหรือไม่ถูกกดดันอย่างเข้มงวดก็เป็นอีกข้ออ้างหนึ่งของผู้ที่ไม่ชอบการอ่าน ซึ่งเป็นผลให้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการอ่าน ยกเว้นเมื่อถึงเวลาใกล้สอบเท่านั้น ที่เป็นเงื่อนไขบังคับให้ต้องอ่านหนังสือ

“...ที่โรงเรียนไม่บังคับให้อ่านหนังสือ อ่านหนังสือตอนใกล้สอบอย่างเดียว...”

(อธิษฐิ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียน ม.ต้นเพชรบุรี)

11. การลืมหืมหรืออ่านไม่ออก

อีกเหตุผลหนึ่งที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มอ้างถึงก็คือ การลืมหืมหรืออ่านไม่ออก ทำให้อ่านไม่คล่อง อ่านไม่ได้ หรือไม่มีประสิทธิภาพในการอ่าน จึงไม่ชอบที่จะอ่านหนังสือ

“...ตอนเด็กจบ ป.4 ออกมาก็อ่านได้ แต่ตอนนี้ก็ลืมหืมแล้ว...”

(ณอม ไม่ชอบอ่าน เกษตรกรวัยสูงอายุเพชรบุรี)

12. การต่อต้านการถูกบังคับ

ธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์คือ มีความรักในอิสระเสรี ไม่พึงพอใจหากจะต้องถูกบังคับ ให้มีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะพฤติกรรมที่ตนเองไม่ถนัด ไม่ชอบ ไม่ประสงค์ที่จะกระทำหรือมีส่วนร่วมในการกระทำ และผลของการบังคับนี้อาจนำไปสู่การต่อต้านหรือมีพฤติกรรม ในทางตรงข้ามได้ ซึ่งก็รวมทั้งการบังคับให้อ่านหนังสือด้วย

“...ถ้าพ่อแม่ตามใจ เราก็อยากอ่าน แต่ถ้าพ่อแม่บังคับก็ไม่อยากอ่าน พ่อแม่ไม่ควรบังคับ...”

(วุฒิศักดิ์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนอำเภอบางละมุง)

“...ไม่ค่อยชอบอ่าน พ่อบังคับให้อ่าน มานั่งอ่านหนังสือ มาบังคับแล้วมันก็เบื่อ...”

(บัวทิพย์ ไม่ชอบอ่าน นักเรียนชลบุรี)

“...ที่บ้านไม่ค่อยปลูกฝังให้อ่านหนังสืออย่างอื่น พ่อจะให้อ่านแต่หนังสือเรียน ตอนแรกก็ทำตาม เพราะพ่อบังคับ พอตอนหลังๆ มา รู้สึกว่าสิ่งที่เขาบังคับมันน่าเบื่อ บางทีพอเราถูกบังคับมากๆ ในสิ่งที่เราไม่ชอบเราก็แอนตี้ (ต่อต้าน-ผู้วิจัย) พอพ่อให้อ่านก็นั่งดูแต่ไม่ได้ อ่าน...”

(นันทวุฒิ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษาสงขลา)

วิธีการสร้างนิสัยการอ่านในภาพรวม

ในการที่จะปลูกฝังหรือสร้างนิสัยให้คนไทยรักการอ่านนั้น ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความเห็นตรงกันว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่กำลังอยากรู้อยากเห็น เป็นวัยที่กำลังแสวงหาความรู้ และเป็นวัยที่จะปลูกฝังลักษณะนิสัยต่างๆ ได้ง่าย

“...อยากให้ปลูกฝังตั้งแต่ระดับอนุบาล เวลาส่วนใหญ่เด็กอยู่ที่โรงเรียน อยากให้ครูปลูกฝังให้อ่านหนังสือ เพราะเป็นช่วงการจดจำของเด็ก เพราะถ้าไม่อย่างนั้น กลับมาบ้านก็จะดูทีวี ถ้าเราให้อ่านหนังสือก็จะต่อต้าน...”

(นพรัตน์ ชอบอ่าน ครูชุมพร)

“...การปลูกฝังต้องปลูกฝังตั้งแต่เด็ก เป็นเรื่องของผู้ปกครอง นักจิตวิทยา นักวิชาการ ต้องมาดูว่าในแต่ละวัยเหมาะกับเนื้อหาแบบไหน...”

(เสาวภา ชอบอ่าน ครูชุมพร)

“...เด็กเล็กจะเรียนรู้จากสิ่งที่ผู้ใหญ่ทำ เราทำอะไรเขาก็จะเรียนรู้ตามนั้น เราหยิบหนังสือขึ้นมาเขาก็จะหยิบตาม เห็นเราเปิดหนังสือเขาก็จะเปิดตาม...”

(ศศิธร ชอบอ่าน แม่บ้านชลบุรี)

จากทัศนศึกษาดังกล่าว เข้าใจได้ว่าการปลูกฝังนิสัยการอ่านนั้น เป็นหน้าที่ร่วมกันของทั้งครอบครัว โดยพ่อแม่ผู้ปกครอง โรงเรียน โดยครูผู้สอน และองค์กรวิชาการอื่นที่จะเข้ามาสนับสนุน โดยนักจิตวิทยา นักวิชาการ บรรณารักษ์ นักจัดการระบบหนังสือ สำนักพิมพ์ นักการตลาดด้านหนังสือสิ่งพิมพ์ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มได้เสนอวิธีการสร้างนิสัยการอ่าน ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์และสรุปรวมกันได้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย

ในการส่งเสริมการอ่านนั้นจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายเป็นอย่างดี นั่นคือต้องวิเคราะห์และเข้าใจกลุ่มเป้าหมายก่อนว่าเขามีนิสัยเป็นอย่างไร มีธรรมชาติเป็นอย่างไร พร้อมทั้งจะรับการสนับสนุนหรือไม่ อย่างไร และจะเร่งรัดได้มากน้อยเพียงใด เพื่อให้สามารถสนับสนุนส่งเสริมด้านการอ่านได้อย่างเหมาะสมและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นวัยเด็ก วัยทำงาน หรือวัยผู้สูงอายุ ก็ตาม

“...เด็กมันจะสอนเหมือนกันไม่ได้ มันต้องสอนพวกนี้แบบหนึ่ง พวกนี้ก็อีกแบบหนึ่ง เด็กที่สมองไม่ค่อยดีต้องค่อยๆ ไป บังคับเขาได้ดีกว่าไปตามใจเขา ถ้าเราปล่อยเขาก็ไม่อ่าน...”

(อดิศักดิ์ ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...คนที่ชอบอ่าน เขาจะชอบเขียน ชอบแต่งเป็นเรื่องเป็นราว ไปเจออะไรมาเขาก็จะเขียน เขาก็ควรปลูกฝังให้เขาเขียน แต่คนที่ไม่ชอบอ่านเขาจะชอบดูข่าว...”

(จงรักษ์ ไม่ชอบอ่าน วัยทำงานชลบุรี)

“...ต้องดูที่คนด้วย อย่างบางคน สมองเขารับไม่ได้ เราจะไปส่งเสริมให้อ่านให้เหมือนคนอื่นก็คงจะยาก...”
(อดีตักดี ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...สอบถามแต่ละบ้านว่าเขาอยากอ่านหนังสืออะไร แล้วเอาหนังสือไปให้เขาอ่าน...”
(สัมพันธ์ ชอบอ่าน นักศึกษาชุมพร)

2. การสร้างความสนใจ

มีกระบวนการสร้างความสนใจให้กลุ่มเป้าหมายมีความคุ้นเคยกับหนังสือ และอยากรู้ อยากเห็นในเนื้อหาสาระที่อยู่ในหนังสือ ทั้งนี้โดยมีความเหมาะสมกับวัยและวิถีการดำเนินชีวิต เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีความพร้อมไม่เท่ากัน บางคนยังไม่เห็นความสำคัญของการอ่าน ยังไม่เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้และพัฒนาทักษะการอ่าน การสร้างความสนใจจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญ และจำเป็น อาจเริ่มต้นจากการให้กลุ่มเป้าหมายได้อ่านในสิ่งที่ตนอยากอ่าน ได้สนุกสนานกับการอ่าน ได้เลือกหนังสืออ่านด้วยตนเอง เป็นต้น

“...หาหนังสือมาให้ตั้งแต่เขาเด็กๆ ตั้งแต่เขาเริ่มสนใจการอ่าน เอาหนังสือการ์ตูน หนังสืออะไรที่มีรูปภาพให้เขาดู อ่านสนุกสนานไว้ก่อน สร้างนิสัยให้เขาอยากเห็นอยากรู้...”
(อดีตักดี ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...เดี๋ยวนี้เด็กมีนิสัยรักการดูมากกว่ารักการอ่าน อย่างทีวี พอถึงเวลาเขาจะต้องรีบไปดูทีวี แต่ถ้าจะให้ถึงเวลาแล้วรีบไปอ่านนี่ยาก...”
(อดีตักดี ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...พาไปร้านหนังสือ ถ้ามีเวลาพาไปโลดตัส เค้าจะชอบอ่านพวกการ์ตูน พวกเทพนิยาย พวกรูปภาพสวยๆ ให้ระบายสีแล้วมีคำบรรยายเป็นภาษาอังกฤษเขาก็ชอบ ...”
(จงรักษ์ ไม่ชอบอ่าน วิทยทำงานชลบุรี)

“...การกระตุ้นให้เด็กอ่าน ต้องให้เขาดูก่อน ดูแล้วก็ฟังเสียง เวลาสอนลูกศิษย์จะถามเขาว่า เขาชอบอ่านหนังสือหรือไม่ ชอบอ่านหนังสืออะไร จะสอนให้เริ่มอ่านหนังสืออ่านเล่นก่อน และเป็นหนังสือที่เขาชอบ จากประสบการณ์ของตัวเองที่รักการอ่านก็เริ่มจากหนังสือนิยาย บางคนเริ่มจากหนังสือการ์ตูน ให้เริ่มจากจุดเล็กๆ ก็พัฒนาเรื่องการอ่านได้ จากหนังสือเล่มเล็กๆ ก็จะพัฒนาไปเรื่อยๆ...”
(ศศิธร ชอบอ่าน แม่บ้านชลบุรี)

“...เริ่มจากให้อ่านในสิ่งที่ชอบ แล้วก็ทำให้เขาอ่านต่อๆ ไป...”
(กิตติ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษากรุงเทพมหานคร)

3. การปรับทัศนคติ

มีการปรับทัศนคติต่อการอ่านของกลุ่มเป้าหมายให้มีความเข้าใจ เห็นคุณค่า และมีความรู้สึกที่ดีต่อการอ่าน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่ไม่ชอบอ่าน ลดความรู้สึกต่อต้านและยอมรับกระบวนการพัฒนาทักษะการอ่านได้

“ไม่ชอบอ่านมาตั้งแต่เด็กเลยครับ รู้สึกว่าตัวหนังสือทำไมมันเยอะเยอะไปหมด มันน่าเบื่อ.”

(รุ่งอรุณ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“...ปรับความคิดของเด็กให้เลิกเข้าร้านเกม ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติเด็กให้ได้ เด็กก็อาจจะหันมาอ่านหนังสือเพิ่มขึ้น...”

(รุ่งอรุณ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

4. ต้องปรับหลักสูตรและระบบการเรียนการสอน

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้เข้าร่วมการสนทนาเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนใหม่ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการสอนอ่าน ซึ่งมีข้อมูลปรากฏว่ามีเด็กในสัดส่วนที่สูงที่อ่านหนังสือไม่คล่อง หรืออ่านหนังสือไม่ได้ ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อการเรียนในรายวิชาอื่นๆ ตามมา เนื่องจากเด็กไม่สามารถอ่านและเข้าใจได้ นอกจากนี้เนื้อหาต่างๆ ที่บรรจุไว้ในหลักสูตรยังมีเนื้อหามากเกินไป ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็ต้องมีระบบการลงโทษนักเรียนที่ไม่อ่านหนังสือด้วยเพื่อให้เขาอ่านให้ได้

“...ตำราเยอะไป เนื้อหาเยอะไป เด็กไม่รู้ว่าจะไปเรียนรู้อะไร สาระไหน เต็มไปหมด ให้เด็กประหม่นเรียนมากเกินไป มัธยมก็เยอะเหมือนกัน คือทุกวันนี้เราบ่อนให้เด็กมากเกินไป เราอยาก让孩子ได้แต่เด็กมันรับไม่ได้ ก็เลยเกิดความเบื่อหน่าย...”

(อดิศักดิ์ ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...เป็นที่หลักสูตร หลักสูตรส่งเสริมให้เด็กเป็นแบบนี้ ผมว่าสมัยก่อนสมัยผมเรียน มีสอน ก ไก่ ข ไข่ ข ขวด สอนให้สะกด ก อะ กะ ก อา กา เดียวนี้ไม่มีครับสอนเป็นคำเลย เด็กก็เลยไม่รู้ ถ้าเด็กคนไหนเก่งก็เก่งไปเลย...ถ้าไม่เก่งก็โง่ไปเลย...หลักสูตรเดี๋ยวนี้ นะครับ เขาจะให้เด็กเขียนเป็นคำ อ่านเป็นคำเลย...”

(ศักดิ์ ชอบอ่าน ผู้สูงอายุอุดรธานี)

“...ระบบการศึกษาเป็นตัวให้การเรียนหนังสือดีขึ้น หันไปดูหลักสูตรเก่าบ้างอย่าไปตามฝรั่งมากเกินไป หลักสูตรเปลี่ยนบ่อย...”

(ธีระ ชอบอ่าน วิทยากรอำนาจเจริญ)

“...สมัยผมเรียนหนังสือ คนที่เขาอ่านไม่ได้ ไม่ชอบท่องจำนี่ครูเขาจะลงโทษ เด็กก็กลัว แล้วก็ไปอ่าน ไปท่อง ไปจำมา เขาก็ได้ขึ้นมา ตึกว่าทุกวันนี้ ซึ่งเด็กที่อ่านไม่ได้ ขี้เกียจอ่าน เขาก็ปล่อยตามสบาย เด็กพวกนี้ก็เลยคล้ายกับเสียคนไป เสียเรื่องการอ่านไปเลย คือไม่มีคนบังคับ...”

(อดีตคดี ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

จากนโยบายการเรียนฟรีที่รัฐจัดให้มีการสนับสนุนเด็ก โดยการจัดหนังสือให้ยืมเรียนนั้น ปรากฏว่าแต่ละโรงเรียนมีแนวปฏิบัติที่เคร่งครัดแตกต่างกัน บางแห่งกำหนดให้นักเรียนส่งคืนหนังสือในสภาพที่ดี ปกไม่ขาด ไม่มีรอยขีดเขียน หรือหากหนังสือชำรุดมากจะต้องส่งคืนเป็นเงินนั้น ทำให้เด็กไม่กล้าใช้หนังสือ ไม่กล้าเอาหนังสือไปเรียน ทำให้การใช้หนังสือเป็นไปอย่างขาดประสิทธิภาพ และไม่สมเจตนารมณ์

“... โครงการหนังสือเรียนฟรี เด็กไม่กล้าใช้ เพราะต้องส่งคืน เด็กกลัวหาย ระเบียบพัสดุ กำหนดว่า ต้องส่งคืน ปกไม่ให้ชำรุด ห้ามเขียนข้อความที่ไม่สมควร...เด็กมาเรียนไม่เอาหนังสือมา มานั่งฟังครูสอนไม่มีหนังสือ...”

(หญิง ชอบอ่าน วิทยทำงานอุดรธานี)

“บางครั้งก็เอาหนังสือมา บางครั้งก็ไม่เอามา ไม่กล้าเขียนลงไปบนหนังสือ...ถ้าเป็นหนังสือเราก็กกล้าเขียนลงไป”

(ชาย ชอบอ่าน นักเรียนอุดรธานี)

5. จัดให้มีสื่อการอ่านที่หลากหลาย

เนื่องจากปัจจุบันมีสื่อการเรียนรู้อันหลากหลาย และการอ่านเป็นเพียงช่องทางหนึ่งของการเรียนรู้ การที่จะทำให้อ่านสามารถเรียนรู้ได้ดี มีความหมาย มีความเข้าใจ และมีความพยายามที่จะสร้างนิสัยการอ่าน จึงต้องมีสื่อการเรียนรู้อันหลากหลาย มาเสริมซึ่งกันและกัน โดยมีรูปแบบและเนื้อหาของสื่อการอ่านที่หลากหลาย ไม่น่าเบื่อ ตอบสนองความต้องการอ่านของบุคคลได้อย่างครอบคลุม

“...อยากให้มีหนังสือมาให้อ่าน ไม่มีแล้วจะให้อ่านอะไร...”

(วุฒิชัย ไม่ชอบอ่าน เกษตรกรสระบุรี)

“...มันต้องสร้างสื่อการอ่านให้กับเด็กๆ มันต้องรื้อทั้งระบบ ผมไม่กล้าบอกหรือคิดว่าระบบเดี๋ยวนี้อ่านให้เด็กเพื่อการอ่าน...”

(อดีตคดี ไม่ชอบอ่าน ครูอำนาจเจริญ)

“...ต้องมีการส่งเสริมผ่านสื่อหลายรูปแบบ ให้คนรู้ว่าการอ่านหนังสือเป็นสิ่งสำคัญ...”

(รุ่งอรุณ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“...มีหนังสือมาให้อ่าน สร้างแรงจูงใจ มีหนังสือที่หลากหลาย...”

(ชาย ชอบอ่าน ครูสระบุรี)

6. มีการควบคุมราคาหนังสือ

ในการส่งเสริมให้เกิดปรากฏการณ์รักการอ่านขึ้นในสังคมไทย สิ่งหนึ่งที่รัฐพึงกระทำก็คือ การทบทวนและควบคุมราคาหนังสือให้อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม เพื่อให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสเข้าถึงหนังสือมากขึ้น เพราะในสภาพปัจจุบันราคาหนังสือนับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการส่งเสริมการอ่าน

“...ราคาหนังสือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนจนเข้าไม่ถึงการอ่าน...รัฐต้องควบคุมราคาหนังสือว่าหนังสือประเภทนี้ราคาไม่ควรเกินกี่บาท เดียวนี้ไม่มีการควบคุมราคาหนังสือ...”

(กัลยารัตน์ ไม่ชอบอ่าน ธุรกิจส่วนตัวกรุงเทพมหานคร)

7. มีนโยบายส่งเสริมการอ่านที่ต่อเนื่อง

ภาครัฐต้องมีนโยบายส่งเสริมการอ่านที่ชัดเจนต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรมในการส่งเสริมห้องสมุดสาธารณะต่างๆ ต้องมีหนังสือที่เพียงพอและเป็นหนังสือใหม่ มีคนดูแลเอาใจใส่ให้หนังสืออยู่ในสภาพที่น่าอ่าน รวมทั้งมีสถานที่ ที่พร้อมใช้ในการอ่านหนังสือด้วย

“...ห้องสมุดสาธารณะต่างๆ มีหนังสือไม่เพียงพอ หนังสือขาดลู่ย ไม่มีใครดูแล...”

(รุ่งอรุณ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“...ผมว่าภาครัฐอาจจะทำไม่เต็มที่ พอเข้าไปอ่านจริงๆ เหมือนหนังสือบริจาคมา ซึ่งมันไม่น่าอ่าน เหมือนหนังสือที่เขาทิ้งแล้ว ให้ผมไปอ่านผมก็ไม่อ่าน...”

(ธนวิษณุ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“...การส่งเสริมของภาครัฐไม่ต่อเนื่อง ทำระยะหนึ่งแล้วก็หายไป...”

(ชาย ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

“...ห้องสมุดประชาชนในต่างจังหวัด เป็นหนังสือเก่า หนังสือมือสอง ข้อมูลมันเก่าไปแล้ว คำก็จะมีความคิดล้าสมัยกว่าคนในเมือง เพราะเอาข้อมูลเก่าๆ ไปให้เขา...”

(นิติเทพ ไม่ชอบอ่าน นักศึกษารุงเทพมหานคร)

8. การดำเนินการอย่างเป็นระบบ

มีการดำเนินการส่งเสริมการอ่านที่สอดคล้องกัน การปลูกฝังและส่งเสริมการอ่านเป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ สอดรับกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน และระดับนโยบายของภาครัฐ

“...อยากให้รัฐบาลจัดหนังสือให้หลากหลายและเผื่อแผ่ไปยังคนด้อยโอกาส โดยไม่ต้องให้รับผิดชอบว่าหนังสือจะหายหรือไม่หาย หรือว่าจะชำรุดหรือเปล่า ปัจจุบันการแจกหนังสือไม่ได้ถามเยาวชน ไม่ได้ถามคนที่ต้องการ ถามแค่ระดับเบื้องต้น เด็กระดับกลางขาดโอกาสและความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ว่าต้องการหรือไม่ต้องการหนังสือแบบใด เราจะมีวิธีการอย่างไรให้เด็กด้อยโอกาสมีฐานที่แข็งแกร่ง และทำอย่างไรให้ผู้ปกครองมีจิตสำนึกว่าลูกจะดีต้องทำตั้งแต่ปฐมวัย พ่อแม่ต้องอ่านหนังสือให้ลูกฟังตั้งแต่ลูกอยู่ในครรภ์ การอ่านหนังสือไม่ต้องใช้เวลามาก ต้องสร้างความอดทนและความเพียรในการอ่านให้เกิดกับเยาวชนให้ได้...”

(ปภาวดี ขอบอ่าน วิทยากรกรุงเทพมหานคร)

สรุป

จากผลการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อการศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไขที่หล่อหลอมสู่การสร้างนิสัยการอ่านของคนไทย พบว่า **ปัจจัยที่หล่อหลอมสู่การสร้างนิสัยการอ่าน** มี 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านสถาบันทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน วัด ตลอดจนหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ในท้องถิ่น 2) ปัจจัยภายในของบุคคล ได้แก่ การเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีทัศนคติที่ดีต่อการอ่าน เห็นคุณค่าของการอ่าน มีวุฒิภาวะที่สูงขึ้น สถิติปัญญาความสามารถในการอ่าน อาชีพและหน้าที่การงาน ฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวและรายได้ 3) ปัจจัยภายนอกของบุคคล ได้แก่ บริบททางสังคม สังคมเพื่อน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอ่าน ระบบการศึกษา นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการส่งเสริมการอ่าน ระบบตลาดและการกำหนดราคาหนังสือ

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการอ่าน ได้แก่ ไม่มีเวลาอ่าน ปัญหาสุขภาพ ขาดทักษะในการอ่าน ขาดเป้าหมายในการอ่าน เบื่อหน่ายกับสถานการณ์บ้านเมืองและการนำเสนอข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง **สำหรับเหตุผลของคนที่ไม่อ่าน** ได้แก่ ไม่ชอบอ่านหรือขี้เกียจ ไม่มีเวลา ไม่มีแบบอย่างในการอ่าน ไม่ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว มีภาระต้องช่วยงานครอบครัว มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการอ่าน มีปัญหาสุขภาพ ไม่ชอบรูปแบบของหนังสือ ไม่เข้าใจเนื้อหาที่อ่าน การเรียนการสอนในโรงเรียนไม่ได้เข้มงวดเรื่องการอ่าน อ่านไม่ออกหรืออ่านไม่คล่อง และเป็นการต่อต้านจากการถูกบังคับให้อ่าน **ส่วนวิธีการสร้างนิสัยการอ่านในภาพรวม** ได้แก่ การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย การสร้างความสนใจ การปรับทัศนคติ การปรับระบบการศึกษาและระบบการเรียนการสอน การจัดให้มีสื่อการอ่านที่หลากหลาย การควบคุมราคาหนังสือ การมีนโยบายอย่างต่อเนื่อง และการดำเนินการอย่างเป็นระบบที่สอดคล้องกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน และระดับนโยบายของรัฐ